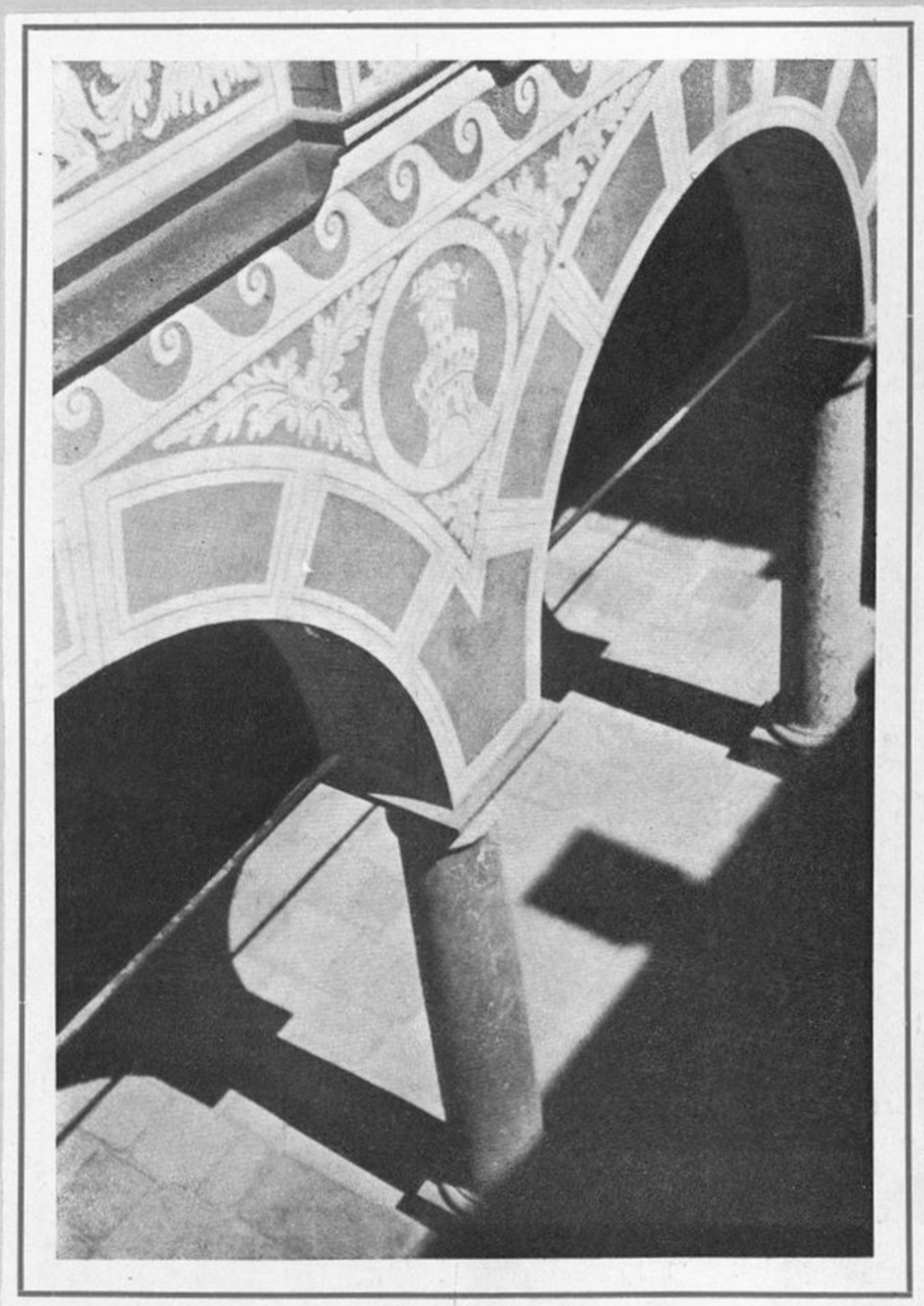

KRONIKA SLOVENSKIH MEST

MCMXXXIX

LETNIK VI

ŠTEVILKA I

Mestna elektrarna ljubljska

**PRODAJALNA
MESTNE
ELEKTRARNE
V LJUBLJANI
MESTNI TRG 3**

V svoji prodajalni na Mestnem trgu št. 2 ima bogato zalogo lestencev, namiznih svetilk, grelnih aparatov, likalnikov, motorjev in električnih štedilnikov, žarnic in sploh vsega električnega materiala. Za popolnoma elektrificirana gospodinjstva nudi električni tok po izredno nizkih cenah. Posebna cena za ogrevalnike vode na nočni tok (60 par za kilovatno uro). Izvršuje vse električne instalacije za luč in moč najsolidneje in po najnižjih cenah

RAVNATELJSTVO MESTNE ELEKTRARNE: LJUBLJANA, KREKOV TRG 10

BIBLIOTEKA UNIVERZE
v Ljubljani

FRANC JELOVŠEK: SVETA DRUŽINA

KRONIKA

ŠTEVILKA 1
LETNIK VI

SLOVENSKIH MEST

V LJUBLJANI, APRILA 1939

JELOVŠKOVA SVETA DRUŽINA PRI SV. PETRU V LJUBLJANI

F. R. S T E L E

V cerkvi sv. Petra v Ljubljani se nahaja v oltarju v severni stranski apsidi velika slika svete Družine s podpisom F. Illouscheg Pinxit 1734. Ta slika je vzbujala od nekdaj posebno pozornost ljubiteljev umetnosti kot dolgo časa edina znana Jelovškova slika v oljnem načinu, pa tudi po odkritju drugih še vedno kot njegova največja in z vidnim umetniškim zanosom izvršena oljna slika. Žal je bila ta slika že na začetku 20. stoletja v tako slabem stanju, da so naročili takrat pri nas močno priljubljenemu cerkvenemu slikarju Dunajčanu Jožefu Kastnerju, naj jo restavrira. Iz dobrega namena pa je nastal s to restavracijo prav nasproten uspeh. Ne vemo sicer točno, kakšno je bilo stanje slike, ko jo je prevzel Kastner, verjetno pa je, da je bilo vsaj v spodnjem delu platno preperelo, ako ne deloma celo raztrgano. To stanje je bilo povod, da je restavrator podložil sliki novo platno in da je poškodovane dele »restavriral«. Restavriranje pa je razumel kot preslikanje poškodovanih mest. Kako daleč je posegel, se najbolje vidi iz primerjanja sedanjega stanja slike, ko so odstranjene vse preslikave, s fotografijo prejšnjega stanja. Na treh važnih mestih se je predvsem udeleževal: Popolnoma je preslikal na levi klečečega angela, deloma je preslikal Marijino glavo, popolnoma pa zopet ves vrhnji del slike. Pri angelu je spremenil celo izraz obraza. Dal mu je svojim osebam lastni sladkobno mil izraz, ki je Jelovškovega popolnoma tuj. Preslikal je draperijo, visečo čez hrbet od leve na desno ramo. Jelovšek jo je obdelal popolnoma v duhu ostalih draperij na sliki, ki jim je posvetil vidno pozornost, v precej trdih, ostro zarisanih skladih, na katerih je na temperamenten, pristno slikarski način naznačil močne svetlobe. Kljub temu pa je bil njegov sestav dokaj enostaven, logičen in prepričevalen. Kastner je iz tega napravil nekaj čisto drugega. Mehko zmečkano gubasta, v svoji gmoti obilnejša draperija obdaja ramo preslikanega angela in občutno nasprotuje duhu, ki se izraža v Jelovškovem načinu obdelovanja gub. Drugo spremembo si je dovolil pri komolcu leve roke angelove. Ni si bil na jasnem glede močne

sence, ki je nastala za osvetljenim angelom ob desnem Marijinem kolenu, pa je to senco kar preoblikoval v del navzdol viseče, levi komolec angela ovijajoče draperije. V istem duhu je preoblikoval tudi del plašča, ki kot težka, v loku od hrbta do pasu pod levim komolcem potegnjena draperija zakriva angelove klečeče noge. Še manj pa jo je razumel tam, kjer je legla na stopnico, na kateri angel kleči, in ni opazil niti, da gleda prav ob robu desna noga angelova izpod plašča.

Na prvi pogled se opazi tudi, da je Marijina glava na popravljeni sliki v obrisu drugačna, kakor je bila prvotno. Jelovšek je predstavil Marijo pokrito s kosom temnega pajčolana, ki ga veter napenja proti levi in ki čepi na temenu glave. Ustvaril je tako nekam slučajen, za dostojanstveno stanje Božje matere kar nekam nedostojanstven pojav, ki je Kastnerja motil; zato je s spremembo obrisa glave na desni zgoraj korigiral prvotno stanje in glavo zaokrožil. Če sedaj primerjate preslikano glavo z originalom, se boste prepričali, koliko več miline in življenjske resničnosti je v Jelovškovi glavi kakor v popravljeni.

Po vsem tem mogoče ni niti več važno, koliko je Kastner preslikal manj važni vrhnji del slike, zastor na levi in skupino angelskih glav v oblakih. O zastoru velja isto kot o draperiji, viseči preko ramen klečečega angela. Brezobzirno pa je posegel v prosojni nežni svet skupine angelov. Samovoljno je spremenil razmerje svetlobe in sence in seve nekaterim teh angelov dodal tudi svojim lastni sladkobni izraz. Tudi tu je razmerje med Jelovškom in Kastnerjem po primerjanju fotografij popolnoma jasno.

Te ugotovitve dokazujejo, da Kastner ni samo tehnično restavriral obolelega Jelovškovega dela, ampak da mu je spremenil tudi izraz. Jasno se tudi kaže, da bistva in prave vrednosti slike sploh ni spoznal in jo je v najboljšem prepričanju, da jo lepотно rešuje, pokvaril. Če bi mu že odpustili Marijino glavo, mu klečečega angela in skupine v oblakih ne bi mogli odpustiti. Klečeči angel je res veliko trpel, toda tudi v sedanji, kolikor toliko fragmentarni obliki nas

*Fr. Jelovšek, slika Sv. Družine pri Sv. Petru v Ljubljani
pred restavriranjem*

prepričuje, da je prevzet spoštovanja do nebeške Gospe, katero časti. Kastnerjev angel pa je brezizrazna maska, ki gleda nekam mimo predmeta, pred katerim je pokleknil. Pa Jelovškova glorijska oblaki v primeri s Kastnerjevo! Kastner se je trudil, da slikarsko uresniči od zgoraj na Marijo med oblaki se prelivajoči lijak svetlobe, kar je posebno podčrtal s tem, da je draperijo na levi spremenil v temno kuliso, za katero se skriva izvir svetlobe. Prvotno stanje pa jasno kaže, da svetloba prihaja od zgoraj spredaj na levi; v ti polni svetlobi pa vse drugače živi nežni rod krilatcev kakor pri Kastnerju. Enotnost slike, posebno pa nadnaravni poudarek dogodka sta s tem neizmerno pridobila. Po Kastnerjevem pojmovanju je bil dogodek zaprt v umetno sestavljeno kulisasto pozornico, po Jelovškovem je mnogo manj teatraličen, bolj vzvišen, pa obenem skoraj bolj zemeljsko resničen.

Manj važno je po teh ugotovitvah, kako je Kastner še marsikaj drugega spremenil. Opozorjam samo na to, kako je oslabil prvotni izraz gub, ki spremljajo Marijino desno nogo.

Toda tudi v tem preslikanem stanju je »najlepša slovenska Madona« na zgodovinski razstavi slovenskega slikarstva l. 1924. osvojila srca vseh, ki so jo takrat prvič mogli opazovati in študirati v zadostni svetlobi, kar je bilo na prvotnem mestu v cerkvi nemogoče. Takrat se je tudi že opazilo, da se njeno stanje zopet poslabšuje in da bo treba v kratkem misliti na ponovno temeljito restavracijo. Obenem se je seve porodila tudi želja, da bi nam ta restavracija pokazala sliko zopet tako, kakršno je ustvaril Jelovšek, če bi bila tudi mogoče deloma nepopolna.

Od tedaj naprej pa je začela slika naglo propadati, prav posebno še, odkar jo je nekaj let nato župnik J. Petrič izročil z naročilom, naj jo restavrira, nekemu slikarju. Radi ugovora spomeniškega konservatorja se nameravalo polovičarsko delo takrat ni izvršilo. Slikar je sliko samo očistil in postavili so jo zopet v oltar. Vsako spomlad pa je bilo mogoče opazovati, kako se njeno stanje naglo poslabšuje. Lepilo, ki je spajalo novo in staro platno, se je začelo razkrajati, oslepel firnež je prekril ploskve in končno so raztrgani deli starega platna začeli grozeče odstopati in se povešati proč. Novi župnik J. Košmerl in ključar v. fin. svet. A. Zajec sta se končno odločila za radikalno rešitev. Sliko je prevzel restavrator M. Sternen in jo v teku l. 1938. pravilno restavriral.

O svojem delu poroča sam takole: »Prejšnji restavrator je nalepil novo platno na hrbet slike z navadnim knjigoveškim klejem, kateri se, ako je izpostavljen vlagi, razkroji. Sedanjo restavracijo sem takole izvršil: najprej sem prednjo stran slike prelepil s tankim papirjem, da bi odstopajoči deli barve ne odpadli. Nato sem s klejem nalepljeno platno odstranil z mlačno vodo in staro platno očistil ostankov kleja. Po tem sem sliko na zadnji strani napojil s sublimatom. Ko je bila popolnoma suha, sem jo zlikal in gube zgladil. Nato sem jo nalepil z zmesjo, sestavljeno iz kolofonije, bele smole, voska, terpentina in nekoliko firneža, na novo platno. S sprednje strani sem odstranil papir, zakital odluščene dele in odstranil preslikave, da je prišla zopet prvotna barva do veljave. Zakitane manjkajoče dele sem retuširal s primernimi barvami in sliko nato prevlekel z mastiksom.«

Rezultat tega dela je bil presenetljiv. Ko so bile Kastnerjeve preslikave odstranjene, se je pokazalo šele, kako daleč je bila po njih lepota prvotne slike prizadeta. Pokazalo pa se je tudi, da je slika še vedno v takem stanju, da lahko sama brez tuje pomoči služi svojemu umetniškemu namenu. Ko smo jo za Božič 1938. v slikarjevi delavnici ogledali in delo odobrili, smo bili soglasno prepričani, da je bila Ljubljani in vsi Sloveniji vrnjena odlična umetnina, ki popolnoma zasluži naslov najlepše slovenske Madone.

To dejstvo pa zadostno upravičuje »Kroniko«, da seznanj s to tako zopet pridobljeno dragoceno domačo sliko tudi svoje čitatelje.

Slika nam predstavlja stopničast, spredaj zaokrožen podij pred podobno oltarni mizi visokim baročnim podstavkom ali ograjo na desni. V sredi na podiju stoji frontalno postavljena, v bogato razgibano obleko odeta Marija, ki opira z obema rokama na

Fr. Jelovšek, del restavrirane slike Sv. Družine pri Sv. Petru v Ljubljani 1 Foto: Jugoslov. tiskarna

rdeči, preko podstavka obešeni draperiji stoječe golo Dete. Marija se v svoji stoji opira na desno nogo, levo pa je postavila na baročno pručico in se tako z levim bokom na pol naslonila k podstavku. Dete se v svoji stoji opira na levo nogo, desno pa postavlja na svetlo svetovno kroglo, opirajočo se ob Marijin bok. Z levico drži kos Marijinega plašča, v desnici ima rdeč križ; glavo ima obrnjeno v polprofil v svojo levo, z očmi pa gleda naravnost na gledalca slike. Marija je oblečena v dolgo, do tal segajočo belo suknjo in odeta s plavim plaščem, ki vihra ob boku na desni in ki ovija na desni njeno levo nogo. Na temenu glave ji čepi, v vetru proti levi napihnjjen toplorjav pajčolan, katerega konec pada ob desni rami na prsi. Na spodnji stopnici podija na levi kleči v zlatorumen plašč bogato drapiran angel, ki se spoštljivo ozira v Marijo in v znak češčenja križa svoji roki na prsih. V diagonali na nasprotni strani slike vidimo za podstavkom bradatega Jožefa, s cvetečo palico v levici, desnico pa spoštljivo polaga na prsi. Za to skupino v ospredju je pogled v ozadje na levi in desni kulisno zaprt z razvalinami klasičnih stavb, na katerih se bohoti rastlinje. Ozadje tvori sinje nebo, prepreženo z oblaki. Na levi zgoraj visi nad razvalino stebra kos zastora, od zgoraj pa se bliža Mariji na oblakih skupina krilatih angelskih glav. Od leve zgoraj se razliva preko vse slike obilna svetloba, ki je poleg živahne, naravnost pisane barvnosti glavni činitelj pojava tega prizora.

Z izrazitim temperamentom, ki sicer dobro ve, kam kaj spada, a na videz razbrzdano razdeljuje poudarke svetlobe in oblike gub bogatih draperij, v katerih fantastiki se z vidno naslado izživlja, je slikar izdelal svojo sliko. Skop je bil in bogat obenem. Skop je, ko odeva telo Marijino, ga zakriva pa obenem poudarja v njegovi anatomsni sestavnosti. Bogat pa je v preračunanem gubanju, ki postaja kakor v pozni gotiki tudi v zrelem baroku večkrat samo sebi namen. Na videz pestro in bogato barvnost pa tudi dobro premišljeno in strogo organizirano porablja. Topli rjavi toni prevladujejo v vseh obrobni delih slike razen vrhnjega, kjer navzdol se prelivajoča svetloba uničuje strogi rjavi okvir, na katerem slika stoji in ki ji daje trdne meje tudi na strani. Šele v ti smotrni enoličnosti okvirnega sveta prihaja sredina, Madona z Detetom, in preproga, obešena čez podstavek, do polnega življenja. Marija je podana v plavem plašču in beli suknji v odlično hladnem, srebrno uglašenem tonu. Prosojna, čudovito nežna belina pokriva njen obraz in vse njene vidne telesne dele, roke in noge. Z nepopisnim mojstrstvom so naslikane roke, prav posebno še nekam nervozna levica, ki diha prosojno življenje najplemenitejšega marmorja. To hladno odličnost podčrtujeta okvirni, v diagonalo v ospredje in ozadje postavljeni figuri angela in Jožefa, ki sta držani v toplih zlatorumenih tonih. Še bolj pa dviga barvno življenje glavne figure močno rdeča, z zlatimi odsevi

Foto: St. Mikuž

Fr. Jelovšek, Sv. Družina v cerkvi sv. Martina pri Žalni

pretkana preproga na desni. Jezus, ki ga Mati kaže vernikom kot največji zaklad, ni več tako absolutno srebrasto hladen v svojem pojavu kakor ona. Vanj je legel odsev zlato toplega okrožja, kar ga posebno močno dviga v gledalčevih očeh. Spodaj zaprti svet te slike navzgor ni zaprt in po svetlobi, ki prihaja od nevidnega žarišča, občuje z nadnaravnim, nebeškim svetom, od koder so se k zemlji spustili krilatci. Tako smo s to sliko na zemlji, pa le nismo na zemlji. Nebeško in zemeljsko se je združilo v enotno, na videz zelo zemeljsko in resnično podobo. Pred nekak oltar, postavljen v idealni, prosti naravi, je postavila iz

onega sveta, ki svojo svetlobo razliva nanjo, prihajajoča Božja mati svoje dete z namenom, da v pozi kraljice pokaže vernikom blagoslovljeni sad svojega telesa, Jezusa. Dozdevno resnični prizor je prestavljen v drugo, nevsakdanje ozračje, v ozračje bogoslužne skrivnosti. Prizor je bogoslužno ceremonialen, angel strežnik, Jožef pobožen molilec. Ne njemu ne angelu ne predstavlja Marija svojega Sina, ampak vernikom, ki se bodo zbirali pred oltarjem. To tudi ni prizor iz življenja svete družine, ampak izrazito nabožno, vzpodbudno zasnovana slika Matere božje. V nabožno vzpodbudnem sožitju kakor na renesanskih »svetih razgovorih« so zbrane tu svete osebe, njih življenje je osredotočeno na Božjo mater, izraz njih doživetja, njih razpoloženje pa naj služi pobožni vzpodbudi, ki naj dvigne vernika k pobožnemu razmišljanju in češčenju.

Signatura na desni spodaj, na prvi stopnici, poroča, da je sliko naredil l. 1734. Fr. Jelovšek. Vendar podpis, kakor ga ima slika danes, ni popolnoma pristen. Preko ostankov prvotnega ga je na novo naslikal Kastner in celo zamenjal kratico krstnega imena F z S. Verjetno je bila že nerazločna, restavrator pa ni poznal Jelovškovega krstnega imena. Radi negotovosti, koliko je prvotni napis še ohranjen pod Kastnerjevim, ga je Sternen pri restavriranju pustil nedotaknjene, samo netočnost z S-om je popravil v F. Ime slikarjevo je pisano Illouscheg, tako torej kakor se je, kolikor poznamo njegove podpise, vedno sam pisal. Oporoka pa, katero je na njegovo željo napisal duhovnik J. M. Sušelj, ga imenuje Jelovška, kar dokazuje, da je bila tudi sodobnikom znana sedaj navadna oblika njegovega imena. Kdo bi sicer utegnil dvomiti o pravilnosti in pristnosti napisa, toda za to ni resnega povoda. Pravilna oblika imena, posebno pa nesporazum s krstnim imenom nas potrjujeta v mnenju, da gre za obnovitev že poškodovanega, a še zadosti čitljivega pristnega napisa. Letnica 1734 se strinja tudi z arhivsko ugotovljenimi podatki o večletni zaposlitvi tega slikarja pri Sv. Petru. L. 1731. je poslikal kupolo, l. 1733. in 1734. pa oboke v svetišču in ladji. Tudi naslednje leto 1735. je še delal za pokopališče ob ti cerkvi. Tako ga vidimo s svojim delom več let ozko zvezanega s cerkvijo sv. Petra in zunanje okolnosti ne nasprotujejo postanku slike sv. Družine v tem času.

Izročilo o avtorju šentpeterske slike sv. Družine je torej zanesljivo. Kljub temu pa nas prav ta slika v obsežnem in dobro znanem celotnem delu slikarja Jelovška močno preseneča. On je namreč izrazit freskant, slikar stenskih slik, izvršenih na svež omet. Tudi sam se imenuje v svoji oporoki meščanskega fresko slikarja, kar kaže, da je ta način smatral za svoj glavni način. Iz skušnje z umetniki je tudi znano, da slikar, ki je freskant po poklicu, tega značaja ne more zatajiti tudi, kadar slika v oljnem načinu. Kako je bil Jelovšek še posebej vezan na freskantski način, nam zelo nazorno dokazujejo v Narodni galeriji ohranjene kulisne slike božjega groba iz Mekinj. Slikane so v tempera načinu, ki je fresko značaja sicer bližji kakor oljni, a so kljub temu še preko navadne mere podobne freskam. Zato pri šentpeterski sliki posebno preseneča, kako odlično je njen slikar obvladal oljni način in njegove možnosti zares mojstrsko izrabil za koloristični, dosledno slikarski izraz slike.

Danes poznamo sicer že več Jelovškovih v olju izvršenih slik, toda tudi v družbi teh je šentpetrska slika prava tujka. Po veliki večini so te slike žal preslikane, a kljub temu so za nas važne posebno, ker z redkimi izjemami ne kažejo tiste visoke kakovosti kakor slika svete Družine. Najstarejši sta dve oltarni sliki iz l. 1724. v cerkvi sv. Miklavža na Grebenu v Tuhinjski dolini, ki sta doslej najstarejši znani Jelovškovi sliki; ena signirana slika se nahaja v cerkvi v Rečici pri Bledu, dve iz l. 1760. v Komendi. V Jelovškov krog spada tudi slika sv. Družine v Narodni galeriji. Zadnji čas pa je odkril St. Mikuž v cerkvi sv. Martina pri žalni oltarno sliko sv. Ane pri pouku male Marije, ki je nedvomno Jelovškova in je po svojem značaju in kakovosti med vsemi šentpetrski najbližja. V tej edini se čuti, čeprav nima tistega velikega kompozicijskega koncepta kakor šentpetrska, moč čopiča, ki je ustvaril Sveto družino.

Šentpetrska slika svete Družine je torej v Jelovškovem delu popolnoma izreden pojav. Med njegovimi redkimi, doslej znanimi deli v olju ni samo največja ampak tudi najboljša njegova slika. Tudi v njegovem celotnem delu, kjer ga poznamo kot spretnega iluzionista in dekorativnega slikarja, zavzema prav ta slika nesporno prvo mesto. Jelovšek se nam kaže sicer kot zelo spreten snovatelj slik, slikanih za pogled od spodaj navzgor, le redko pa tudi v freskah opažamo tisto čisto umetniško sproščenje, o katerem neprisiljeno

Foto: St. Mikuž

Fr. Jelovšek, Marija z Jezusom na freskah v cerkvi na Sladki gori

Fr. Jelovšek, Sv. Družina v Narodni galeriji v Ljubljani

pričajo velika umetniška dela. Posebno v figuralnem delu njegovih slik se kaže zelo izrazita bojazen pred praznino in slikar zato kopiči množice, tako da pogosto zabriše jasnost zasnove. Pri Sv. Petru je imel tudi pri slikanju oboka v ladji, ki ga je slikal nekako istočasno s sliko svete Družine, tako srečno uro. Nedvomno je slikal eno in drugo v izredno ugodnem razpoloženju. Posebno pri sliki svete Družine pa smo priča tolikemu umetniškemu sproščenju, da čutimo, kako ima ta slika tako kot kompozicijski sestav kakor kot vsebinska in barvno pojavna zgradba poln, čist zvok. Zdi se nam, da bi bilo vse, kar bi še dodali, odveč, vemo pa tudi, da ne bi smeli nič odvzeti. Da je bilo to umetniško sproščenje pristno in porojeno iz globokega stvariteljskega zanosa, priča tudi dejstvo, da je freskant Jelovšek, ki se sicer kar ni mogel otresti svoje freskantske narave, tu srečno premagal to svojo naravo in to sliko ustvaril tudi kot oljni tehniki popolnoma ustrezno, samo iz sebe torej v vseh ozirih, vsebinskem, formalnem in tehničnem, dozorelo.

Šentpetrska sveta Družina pa ni samo najboljšo Jelovškovo delo, ampak višek našega baročnega slikarstva sploh. Zgodovina ljubljanskega baroka pozna troje pomembnih Marijinih slik, Jelovškovo pri Sv.

A. van Dyck, Marija z Jezusom v stari pinakoteki v Monakovem

Petru, Metzingerjevo s stropa kapele v Goričanah (sedaj v Narodni galeriji) in Cebejevo v glavnem oltarju župne cerkve na Kopanju. Prva je nebeška *Mati*, ki ožarjena od svoje vzvišene materinske sreče predstavlja svetu Odrešenika, druga je nebeška *Kraljica*, ki sprejema v nebesih odličnega svetnika sv. Frančiška Sal., tretja pa se dviga kot *Poveljčana* svojemu nadzemeljskemu kraljestvu nasproti. Vsaka izmed teh treh naših Marij ima svoj poseben umetniški izraz, v katerem so združene najboljše strani vsakega izmed umetnikov. Vsaka tudi kaže tisto pravo zaokroženost, srečno skladnost zamisleka in izraza, ki jo dviga daleč nad množico poprečnih del, katera je ustvaril naš barok. Toda nikjer se umetniški temperament ni izrazil toliko, kakor prav v Jelovškovi sliki. Ta temperament se javlja v mogočnosti pristno nabožne zasnove, v živahnem, a dobro preračunanem koloritu in v odločni, prav nič bojzljivi potezi čopiča.

Šentpetrsko sliko navajajo navadno kot sliko svete Družine. Tako se je nedvomno glasilo tudi naročilo, ker je oltar posvečen sveti Družini. Že pri opisu pa smo spoznali, da je njen glavni predmet Marija z Jezusom in da ima Jožef, ki je vendar enakovreden član Družine, v nji prav postransko vlogo. Njegova vloga se namreč nič ne razlikuje od vloge angela, ki nikakor ne spada nujno k družini. Tako angel kakor Jožef sta bolj formalna dodatka, ki diagonalno v prostor pomaknjeno skupino zaokrožata in mogočno, po draperiji plašča in čez podstavek obešeni preprogi v rom-

bičen lik komponirano, labilno na ogel tega geometričnega lika postavljeno gmoto Marije z detetom podpirata. Vsebinsko tudi nista bistvena, ker oba zavzemata pozi zunanjih, po dostojanstvu glavne postave k spoštljivemu češčenju prisiljenih prič dogodka. Tu ne gre več za pristno idejo t. zv. *sacra conversazione* — svetega sožitja Marije s svetniki in angeli kakor na renesančnih, Bellinijevih ali van Dyckovih Madonah v družbi svetnikov in donatorjev, ampak pred vsem za umetnostni izraz vzvišenega dostojanstva božje Matere. Vsak moment, ki bi kazal na kako resnično družinsko sožitje teh oseb, je izključen in vsa skrb osredotočena na vzvišeni, vsemu vsakdanje človeškemu odmaknjeni pojav Marije s Sinom.

Jelovšek je pogosto slikal Mater božjo z detetom; med oljnimi slikami poznamo še dve drugi, ki obdelujeta predmet iz družinskega življenja Marije. Slika pri Sv. Martinu pri žalni nam kaže podobno kakor šentpetrska na stopničastem podiju pred stebriščno arhitekturo skupino treh oseb: Marijo v hiši svoje matere Ane, ki jo ob navzočnosti Joahima poučuje v čitanju. Na sliki v Nar. galeriji pa imamo večji, od renesanse sem zelo priljubljeni prizor, Caharijevo družino na obisku pri Jožefovi družini. Na obeh teh dveh slikah opazimo kompozicijske značilnosti, ki jih poznamo s šentpetrske slike in ki dokazujejo, da je Jelovšek premišljeno iskal stroge kompozicijske forme kakor jo ima šentpetrska slika. Gre za princip komponiranja figuralnih skupin po geometričnih likih, kakor ga je najvišje razvila renesansa v Rafaelovem času. Trikotniški obris celotne skupine je v šentpetrski sliki sicer ublažen, kljub temu pa je popolnoma nedvomno, da ga je slikar upošteval. Pri sliki iz cerkve sv. Martina je skupina treh oseb komponirana podobno kakor pri sv. Petru v diagonalo, samo smer je nasprotna. Celotna skupina je, kar mogoče, strnjena, kar ustreza Jelovškovemu, pri večjih kompozicijah v freskah tako vsiljivemu horrorju vacui; v levici Anini in v obrisu naslonjenega Joahima pa je zelo jasno uveljavljen trikotniški sestav celote, četudi je vrh (Joahimova glava) pomaknjen na stran. Isto velja za sliko v Nar. galeriji, kjer je sprednja skupina (Marija s detetom, Elizabeta in Janez) zelo dosledno strnjena v trikot in sta obe figuri v ozadju, Jožef in Caharija, prav zato, da tega lika ne motita, postavljeni ob rob in v senco. Da je ta renesančni način komponiranja skupin Jelovšku tudi sicer lasten, dokazuje freska Marije z Detetom iz Sladke gore, ki jo priobčujemo v fotografiji. Pa tudi v tem kompozicijskem okviru se nam pokaže šentpetrska slika najpopolnejša med vsemi doslej znanimi Jelovškimi deli.

Končno še Jelovškova originalnost ali neoriginalnost! Zanima nas ta stran vprašanja, čeprav vemo, da v baroku tega vprašanja sploh ni bilo in so posrečeno ikonografsko kompozicijo smatrali za splošno delavniško last. Slikar se ni izogibal izposojanja motivov, skupin, pa tudi celotnih zasnutkov, če so ustrezali njegovemu namenu. Da je tako eklektično postopal tudi Jelovšek, je prav gotovo. Kateri je bil njegov priljubljeni mojster iz slikarstva preteklosti, sicer ne vemo, marsikaj pa kaže na sto let od Jelovška starejšega Flamca Antona van Dycka, čigar delo je 18. stol. zelo cenilo. Za razmerje Jelovška do njega je značilno, da tudi pri njem opazimo izrazito nagnjenje k strogi kompoziciji v raznih sestavih trikotniške obli-

ke (Snemanje s križa v Pradu v Madridu, Počitek na begu v Egipt v pinakoteki v Monakovem, Objokovanje mrtvega Jezusa v muzeju v Antverpnu itd.) kakor pri Jelovšku. Marsikaj govori tudi za to, da je Jelovškov Marijin obraz inspiriran po van Dycku. Pri šentpetrski sliki pa imamo verjetnost celo delnega naslona na znano van Dyckovo sliko, ki se nahaja v stari pinakoteki v Monakovem. Predstavlja do kolen vidno stoječo Marijo, ki z rokami opira nago, predse gledajoče, na baročnem podstavku stoječe Dete. Od leve spredaj se jima bliža mali Janez Krstnik in kaže Mariji, ki gleda k njemu, trak z napisom »Glejte jag-nje božje itd.« Podobnosti z Jelovškovo sliko je več. Podobno kakor pri van Dycku gleda Marija na angela, ki je zavzel Janezovo mesto. Dete se z eno roko oprijemlje Marijine obleke in gleda predse, proti vernikom. Na podoben način kakor tam tudi tu opira Marijina desnica otroka. Podoben pa je tudi Marijin obraz. Le da je pri van Dycku zrelejši in kljub vzvišenosti bližji resničnosti. Jelovšek pa je te osnovne poteze še bolj idealiziral in jih odel z mladostno milino, ki je našemu slovenskemu čustvovanju bližja kakor van Dyckova. Kakor torej vidimo, Jelovšek van Dyckove slike ni kar posnel, ampak jo je porabil

predvsem kot pomoč domišljiji pri lastnem snovanju. Nobenega dvoma ni, da moramo smatrati šentpetrsko Marijo za njegovo lastno umetniško zaslugo. Posebno še, če upoštevamo razpoloženje njegovega časa do vprašanja umetniške originalnosti. Saj so se tudi veliki umetniki pogosto posluževali tujih vzorov. Po razpoloženju sodobnosti smemo smatrati to sliko za umetniško popolnoma zrelo novo ustvaritev.

Nedvomno je, da je dobil Jelovšek naročilo, naj naslika Sveto družino. Inspiriran po van Dycku je uzrl v svoji domišljiji Božjo mater, ki se je iz višav spustila na oltar, da sama izpostavi v češčenje Odrešenika sveta, ki je v ti svoji vlogi označen s kroglo, katero ima pod desno nogo, in s križem v desnici. Otrok je še sicer, ki se z levo oprijemlje roba obleke matere, a gospodovalen obenem in dostojen češčenja. Tudi najboljšemu umetniku se redko posreči umetnina, ki bi bila tako prožeta z iskrenim nabožnim duhom, kakor se je tu posrečila Jelovšku.

Najlepša slovenska Madona je danes zopet v oltarju svete Družine v cerkvi sv. Petra v Ljubljani in radi svoje iskrene nabožne vsebine ter radi odlične slikarske umetnosti, ki jo je pričarala na platno, zasluži našo največjo pozornost.

VOLBENK POLŽ,

LJUBLJANSKI VELIKI TRGOVEC, DENARSTVENIK IN ŽUPAN V ZAČETKU 16. STOL.

V L A D I S L A V F A B J A N Č I Č

Vsi nemški viri pišejo ta priimek »Posch«, redkodaj tudi »Bosch«. Nad hišnimi vrati v Ribji ulici št. 6¹ je v kamenito ploščo vklesan napis »Wolffgang Bosch 1527«. Primož Trubar, ki je v hiši stanoval, pa piše: »V tim 1562. leitu, fem Vlublani vti *Poshoui*

¹ Po ljubljanskih mestnih davčnih knjigah, ki so ohranjene od l. 1600. dalje, so bili lastniki Polževe, danes V. Breznikove hiše, ki ima en vhod iz Stritarjeve ulice (št. 7), drugi pa iz Ribje ulice (št. 6), od konca 16. stoletja do danes naslednji:

L. 1600. do pribl. 1606. *Gregor Komar* (Chomar), l. 1607. do 1612. *Gregorja Komarja dediči* (davke plačal Jakob Donath), l. 1613.—1615. je vpisan zopet Gregor Komar (Comar), v hiši je še vedno gospod Jakob Donath, ki plačuje hišni in lastni obrtni davek. L. 1616.—1618. *Gregorja Komarja dediči*. Hišni davek za l. 1617. je plačal »herr Donat«, za l. 1618. pa pek Wider. L. 1619.—1621. Komarjeva hiša. Hišni davek po letnih 6 gld. je plačeval pek Mihael Wider, obrtnega davka pa isti 40 gld. za 3 leta. L. 1622.—1630. gospoda *Gregorja Komarja dediči*. V hiši je »protpekh« Mihael Wyder, ki ima razen pekarije tudi vinotoč. L. 1623. je n. pr. plačal davek razen za pšenico tudi od 61½ soda vipavca in 4 sodov terana, podobno l. 1624. — L. 1631. gospod *Jurij Khomar* in gospod *Janez Standler*, plačata hišnega davka 8 gld., Mihe Widra vdova pa 15 gld. obrtnega davka. — L. 1632.—1641. pek *Miha Zinser* (od hiše 8 gld., od obrti 15 gld. letno), v hiši je še vedno tudi vdova Katarina Wider, ki plačuje samo še 3 gld. obrtnega davka. — L. 1642. do 1649. *peka Mihe Zinserja dediči* (od hiše po 4 gld., od obrti po 12 gld.). — L. 1649. do 1675. *Dietrich Khimerle* (od hiše po 4 gld., od obrti do 25 gld.), v hiši je od l. 1649. tudi pek Adam

hyshi bil. Sa *Poshouo* hisho pruti vodi od fade ie eniga Messaria hisha, v ti ifti so bile duei deikli, te so vkupe gouorile, de fem ieft fmuio drushino is kuhine slishal...« (»Catehismus sdveima islagama« iz l. 1575., str. 189. Po V. Oblak, Doneski k historični slovenski

Gregorič. — L. 1676. do 1683. Dietricha Khümerlleja vdova (po 4 gld. hišnega davka), v hiši (l. 1676.) pek Sebastijan Križaj (Chryschej), 6 gld. od obrti, pozneje (l. 1684.) medicar Janez Robida (9 gld. od obrti). — L. 1684. do 1686. Ane Khümerle dediči (4 gld. od hiše), notri gospod *Leopold Krt* (Khördt), najbrž isti, ki je bil pozneje (od l. 1702./03.—1704./05.) *mestni sodnik*; obrtnega davka je Krt plačeval po 10 gld. — L. 1687. do 1722. *Jakob Pivec* (ime se piše prvotno Piuiz, pozneje pa Wiuiz), plačuje od hiše še vedno po 4 gld. — L. 1722. do 1749. *Martin Smrekar* (Smreckher), »löbl. Landschaft ingrosist alda«. — Od l. 1749. do 1800. je vpisan v davčnih knjigah kot lastnik obojnega prava doktor *Janez Gregor Smrekar*, Martinov sin, kot je ugotovil dr. R. Andrejka v »Trgovski zgodovini špitalske ulice«, s. 7. Dejansko je dr. Janez Gregor Smrekar umrl vsaj že l. 1771. in je nato bivala v hiši njegova sestra Marija Terezija Schmid, vdova po pivovarnarju Janezu Juriju Schmidu, ustanovitelju poznejše Perlesove pivovarne v današnji Prešernovi ulici. — Od 10. okt. 1800. do 24. aprila 1801. je kot lastnica hiše, ki je tedaj nosila številko 265, vpisana v mestni davčni knjigi *Marija Terezija Schmid*, nato pa 23. junija 1815. pek *Matija Perme in žena Jožefa*, ki je po moževi smrti sama lastnica do 28. marca 1816. Hiša je od l. 1805. do 1876. imela številko 268. — Od l. 1816. pa do 25. febr. 1820. sta vpisana kot lastnika *Tomaž Obrekar in Anton Perme*, nato pa do l. 1858. samo poslednji, ki je poleg pekarnice in

dialektologiji. LMS 1891., str. 138.). »Poshoua hisha« se lahko čita kot Poševa in Poževa,² Kidrič (Ogrodje za biografijo Primoža Truberja, str. 254.) pa transkribira v »Polževo hišo« v domnevi, da imamo opraviti s slovenskim priimkom. Njemu sledimo tudi mi s pripombo, da je slovenskost priimka sicer verjetna, ne pa dokazana.

Od kod izvirajo ljubljanski Poschi ali, recimo, Polži, je vprašanje, ki ga ta razprava ne bo rešila.

Na pogodbi od 5. marca 1305., s katero proda »Aeschwin von Treuen« Maerchleinu z Bleda eno hubo v Gorjah in dve v »Widozlawitschu« (= Vodešicah), je med pričami naveden »Niclau der Posch« (Schumi, Archiv II, s. 259.).

Valvasor (VIII. knjiga, s. 774.) pravi, da je v župniji Mošnjah okoli leta 1399. župnikoval *Geyseker Posch*. Med jezuitskimi rektorji v Ljubljani (VIII., s. 713.) pa navaja za leti 1679. in 1681. p. *Jurija Poscha, štajerca*.

Prva ohranjena listina o ljubljanskih Polžih je iz leta 1436. Listina št. 381 z datumom 3. maja 1436., ki jo je objavil Fr. Komatar (Das Schloßarchiv in Auersperg; MMVK, 1907.), pove, da sta Tomaž in Jera Kramer v Trebnjem zastavila svojo žitno desetino, ki sta jo imela od Herbarta Turjaškega v trebanjski župniji, vsega skupaj na 15 hubah, »častitljevemu, modremu *Ostermanu Poschu, meščanu v Ljubljani*, in njegovi ženi Elizabeti (Elspett) za 70 dobrih goldinarjev«. Na listini so pečati Herbarta Turjaškega, Jurija Kozjakarja in Janeza Awerja (»des Awer«). Posch se imenuje tudi »Osterman der Posch«.

Isti Osterman Posch se l. 1453. omenja kot imetnik desetine v okolici Brezovice pri Ljubljani. V istem

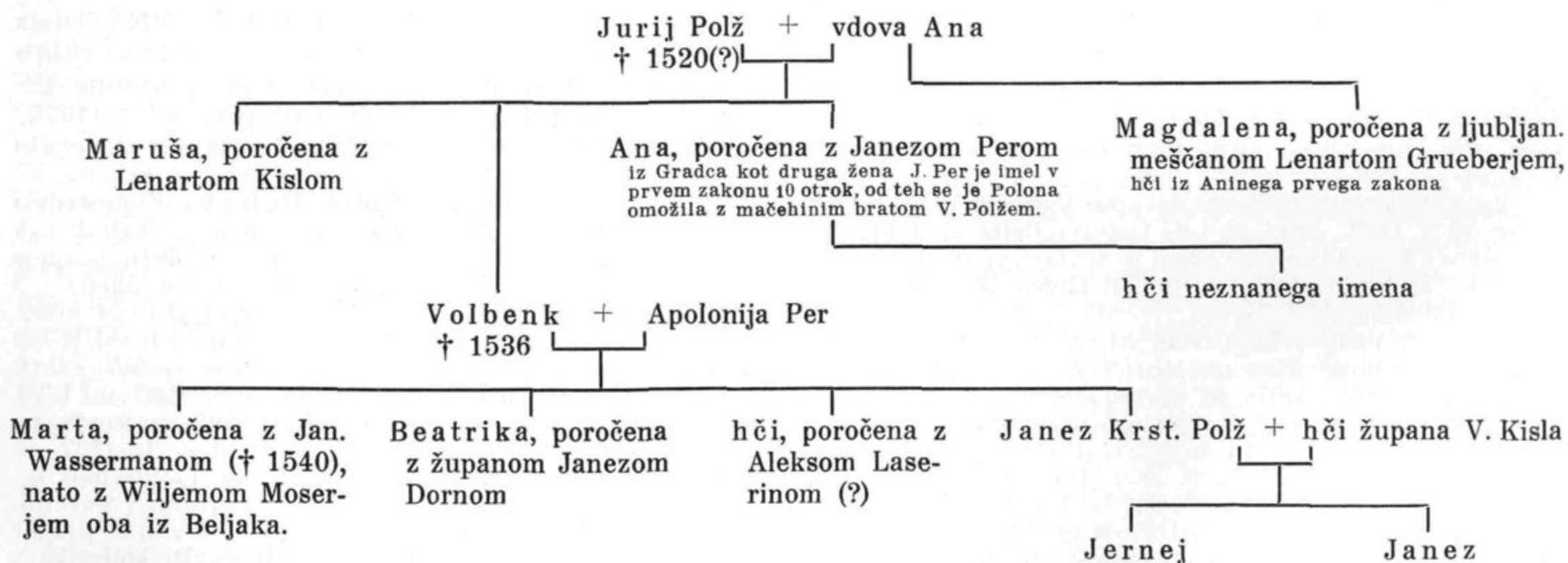
viru (Der Luegger »alt Lehenbuch« vom Jahre 1453. Iz vicedomskega arhiva v Ljubljani objavil Avgust Dimitz. MMV 1866., s. 250. in 252.) zadenemo na *ljubljska meščana Melhiorja Poscha* (in njegovo ženo Uršulo) ter *Baltazarja Poscha*, ki so jima bile podeljene desetine v okolišu Brezovice, v Dragomlju in v Železnikih. Istotam se bere o Uršuli kot imetnici »dolnjega kopališča pri samostanu pod sv. Nikolajem« v Ljubljani. Kopališče je bilo »sedaj prodano kapitlju v Ljubljani in to kopališče dobi poslej vsakokratni dekan«.

Melhior Posch se devet let pozneje (25. maja 1462.) omenja kot ljubljanski *mestni sodnik*,³ ko je skupaj z meščanom Hermanom Edlingerjem pritisnil svoj pečat na pogodbo, s katero je ljubljanski meščan Matvez Guppa zamenjal s komturjem nemškega viteškega reda Konradom Hölzelom in njegovim samostanom »svojo njivo in skedenj v Gradišču pred mestom Ljubljano ob cesti proti Vrhniki, ki je bila nekoč last rajnkega Spenglawitza, kjer je prej stala pristava, in za en travnik«. (Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien, I. 1887., I. zvezek, kos 2080.)

Močno verjetno je, da so ti Polži bili sorodniki in eden med njimi morda ded poznejšega župana Volbenka. Je pa to le dopustna domneva. *Gotovo* pa je, da je bilo B. Polževemu *očetu* ime *Jurij* in da je tudi bil ljubljanski meščan.

Jurij Polž je bil v službi pri grofu Viljemu Turjaškemu. Poročil se je z bogato ljubljansko vdovo Ano, ki mu je prinesla v zakon hišo, zemljo, veliko blaga in gotovine ter hčer Magdaleno, ki se je poročila z vplivnim meščanom Lenartom Grueberjem, večletnim

RODOVNIK ŽUPANA VOLBENKA POLŽA

žitne trgovine imel tudi gostilno. — Sledil mu je *sin Anton Perme*, ki je do svoje smrti l. 1879. vodil znamenito gostilno, katere prostori so imeli okna v Špitalsko in Ribjo ulico. *Hiša je z l. 1877. dobila št. 7, Špitalska ulica*. — L. 1879. do 1881. njegova vdova *Perme Marija*, od l. 1881. do 1910. pa hči *Frančiška por. Ravnihar*. — Po potresu je le-ta hišo v Špitalski ulici podrla in zgradila tam novo trinadstropno hišo, sedaj št. 7 v Stritarjevi ulici, dočim je del v Ribji ulici ostal. — L. 1910. do 1921. *Pozemkova banka v Pragi*, od l. 1921. do 1926. *Slovenska banka*, nato do l. 1928. *Venčeslav Breznik* in *Oskar Fritsch*. Prvi je

poslej edini lastnik. — Zgodovino te hiše v 19. in 20. stol. glej v že navedeni dr. Andrejkovi razpravi.

² Že iz prednjega besedila se vidi, da je Trubar rabil »sh« ne samo za soglasnik »ž«, ampak tudi za »š«. Na str. 202. (Trubar, Oblak s. 138) piše n. pr. »vprashaite«, »v nashih deshelah«, »prishle«, »nad Lashkim«, »Meshnari« itd. Primerjaj »Catechismus« iz l. 1551., kjer piše Trubar: »safhlufhill«, »nafhiga«, »poredi flosfheni«, »fhibkefhi« in pa »mofh prute suy fheni derfhati...« Tu mu je »fh« služil za označbo obeh soglasnikov.

³ Valvasor za to leto napačno navaja kot mestnega sodnika Vida Pasinellija.

članom mestnega notranjega sveta. Z ženinim denarjem je Jurij kupčeval in si pridobil za tedanje razmere ogromno premoženje. Ljudje so govorili, da je imel pravcat kneževski zaklad. Kot ljubljanski meščan in velik trgovec je kupčeval z najrazličnejšim blagom. Imel je tudi največji vinotoč v Ljubljani. Pečal se je z menjavo denarja in s posojanjem na trgovsko blago. Stal je v kupčijskih zvezah z idrijskim rudnikom in zalagal z denarjem kupce živega srebra.

Jurijeva hči Maruša je bila poročena z meščanom Lenartom Kislom, verjetno sorodnikom znamenitega Vida Khisla, poznejšega večkratnega ljubljanskega mestnega sodnika in župana.⁴

Jurijeva hči Ana se je l. 1518. omožila na očetov ukaz z graškim meščanom Janezom Perom, vdovcem z desetimi živimi otroki, izmed katerih se je hči Apolonija poročila z Aninim bratom Volbenkom Polžem. Mlajša Ana je tako postala svojemu bratu tako rekoč tašča. V ta čudni zakon jo je po njenem zatrjevanju prisilil brat z bodalom v roki. Za poroko je Jurij volil tej hčeri 1000 ducatov dote. Jurij je umrl najbrž leta 1520.

Njegov sin Volbenk je nasledil vse mogočno očetovo premoženje. Za to nasledstvo je povedla proti njemu sestra Ana Per pravdo pred ljubljanskim mestnim sodiščem, ki je trajala celih 10 let. Volbenk, ki je znal dobro nemško in laško, je, zdi se, še razširil očetovo podjetje. Trgoval je z Reko (kupoval je olje od Peregrina Ferarja), Trstom, Beljakom, prodajal živino na Laško, kupčeval s Florentinci, kupoval menice od inozemskih trgovcev in jih izterjaval v Ljubljani (na pr. od Zuan Marie Bonicellija, ki je bil dolžan Angležu Robertu Bransituru za *sukno*). Igral je vlogo bankirja s trgovci iz Italije, posojal na obresti denar Ljubljancem, n. pr. lastnikoma ljubljanske steklarne, Doleniku in Cataniju, lekarnarju, ter jima dobavljal pepeliko.⁵ Trgoval je s solitrom, ki ga je izvažal tudi na Hrvaško, z oljem je zalagal Novo mesto, imel je faktorja v Slovenski marki.

L. 1526. je kupil na javni dražbi domec Alojzija Cazana na »odprtem trgu« za 50 ren. gld. Kje je ležala očetova hiša, za katero se je tožaril z bratrancem (Vetter) Petrom Polžem, ni gotovo. Hišo v Špitalski ulici je zidal, oz. prizidaval Volbenk P. l. 1524.

Umrl je Volbenk Polž v drugi polovici l. 1536. Z ženo Apolonijo sta zapustila tri ali štiri hčere in enega sina. Beatriko, ki ji je dal oče za poroko 750 ducatov, mati pa poleg draguljev, nakita itd. 225 ducatov, je poročil poznejši ljubljanski sodnik in župan Janez Dorn,⁶ Marto, ki je dobila 1000 renskih gld. dote, beljaški trgovec Janez Wasserman, po njegovi smrti,

⁴ Vid Khisl je bil sodnik v letih 1527./28. in 1528./29. (Valvasor in po njem Klun za ti dve leti napačno navajata Jošta Gwynnerja in Mihaela Spitziga) *ter morda* še leta 1530./31., župan pa *morda* v letih 1533./34., 1534./35. in 1542./43., *gotovo* pa leta 1537./38., 1540./41., 1541./42., 1543./44., 1545./46. ter 1546./47. Vid Khisl je umrl 20. januarja 1547. l.

⁵ Ta steklarna, ki je obratovala v mestnem obzidju, je prišla l. 1529. na kant. Kupila sta jo družabnika Vid Khisl in Janez Weilhamer (župan l. 1536./37., 1538./39. in *morda* 1539./40.).

⁶ Dorn je bil sodnik *morda* že l. 1542./43., vsekakor pa l. 1543./44., 1545./46. in 1546./47., župan pa l. 1548./49., 1550./51. in 1551./52. Kot sicer so tudi tu Valvasorjevi in Klunovi podatki deloma netočni.

konec l. 1540., pa Beljačan Viljem Moser, tretjo hčer pa menda Ljubljancan Aleks Laserin.

Volbenkov sin in naslednik Janez Krstnik je bil ob očetovi smrti maloleten. V Ljubljani je imel domačega učitelja, nato so ga skrbniki poslali, da se izuči laščine in laških manir, najbrž v Videm. Poročil se je Janez Krstnik s hčerjo župana Vida Kisla in postal s tem svak znamenitega Janeza Kisla s Fužin. Bil je večkrat v mestnem svetu, do župana ali sodnika pa se navzlic bogastvu in svaštvu ni povzpел. Umrl je Janez Krstnik okoli l. 1560.

Jernej in Janez Polž, o katerima govore sodni zapisniki, se zdi, da sta bila njegova sinova. Oba, ali eden teh je bil morda lastnik hiše v Ribji ulici, ko je l. 1562. prebival v njej Primož Trubar.

DOKUMENTACIJA

Volbenk Polž.

Valvasor (XI, 701) in po njem Klun trdita, da je bil Volbenk Polž (Wolfgang Posch) ljubljanski župan l. 1520. ter 1522. Za leto 1520. (prav za prav od julija 1520. do julija 1521.) je verjetnost tolikšna, da je podobna gotovosti. Na drugem mestu (XI, 593) navaja namreč Valvasor, da so na deželnem zboru l. 1521. izvolili kranjski deželani odbor iz vseh stanov, ki naj se pogaja s cesarjem Karlom V. o zahtevah deželnega zbora. V tem odboru so poleg imenoma naštetih višjih duhovnikov in plemičev še 4 zastopniki mest, in sicer: *Volbenk Polž, župan ljubljanski* (Wolfgang Posch, Burgermeister zu Laibach), Jurij Kuhelj (Jörg Kuchl) in Jurij Dovič z Reke ter Janez Schumpel iz Novega mesta.

Domnevo, da je bil Volbenk Polž župan za leto 1520./21., posredno potrjuje tudi ljubljanski mestni sodni zapisnik za l. 1521. Navada je namreč bila, da se je v seznamu na seji navzočih beležil za tisto leto izvoljenim županom in sodnikom najprej *odstopivši* župan (in sodnik), potem pa drugi notranji svetniki. Včasih je mestni pisar pred ime vsakega svetnika zapisal celo zapovrstno številko in je te številke celo *popravljal*, če se je zmotil (n. pr. na dan sv. Jakoba 25. jul. 1548., fol. 53). Na prvem mestnem zboru (Stat Rechten), ki je zabeležen v sodnem zapisniku za leto 1521., v petek 1. okt. je prezenčna lista v temle redu: Vodi veliko sejo (Statrecht) *sodnik* Pankracij Lustaller, slede *prisedniki* notranjega sveta: župan Janez Standinat, *Volbenk Polž*, Peter Reicher, Janez Tischler, Jurij (Jorg) Thuechscherer, Jakob Nusser, Jorg Gering, Peter Lassar.⁷

Zmotna pa je Valvasorjeva in Klunova trditev, da bi bil V. Polž župan tudi za l. 1522. (t. j. od začetka julija 1522. do začetka julija 1523.). Župan je tedaj

⁷ (Priimki so pisani z malo začetnico.) Enak je razpored na drugem Stat Rechten, v petek 18. okt. 1521. (f. 7). Na seji v petek 25. okt. 1521. pa slede po vrsti: sodnik Pankrac Lustaller; prisedniki notr. sveta: Janez Standinat, župan, Anthonin Lantheri, Peter Reicher (po Valv. bil sodnik prejšnje leto), Wolfgang Posch, Janez Tischler itd. — Enako 17. jan. 1522. (petek, fol. 30), 24. jan. 1522. (fol. 34), fol. 38, petek 31. jan. 1522.; fol. 48, v petek 23. maja 1522.: 1. Župan Standinat, 2. sodnik Lustaller, 3. Anthonin Lanthery, 4. W. Posch, 5. Hans Tischler itd. (To so vse prezenčne liste iz poslovnega leta 1521./22.) Dokaz torej ni absoluten.

bil Antonin de Lantheri, sodnik pa Krištof Braun (in ne Pankracij Lustaller). Prezenčna lista z dne 6. marca (petek) 1523. je taka (fol. 67): »Anthonin de Lantheri Burgermaister, Cristoff Braun Richter, Hanns Standinat (odstopivši župan!), Wolfgang Posch, Pangraz Lustaller, Hanns Tischler, Jorg Scherer, Leonhart Slatenschikh, Jorg Gering, Seferin Hoff, Wolfgang Rieger, Andre Gelienz,⁸ Walthasar Riemer, Mathes Slegl, Thoman Behaim, Jobst Gwinner, Andre Dolenikh, Marx Stettner, Leonhart Hochstetter, Michel Vnger, Hans Schmid, Andre Gnediz, Andre Possar, Hans Gleich, Jorg Serter, Andre Dornfogt, Gregor Sorez,⁹ Lucas Wolff, Hanns Peutler.«

Dokaz, ki je podan s to prezenčno listo, potrjujejo tudi vse ostale v zadevni dobi, t. j. od začetka julija 1522. do začetka julija 1523. Polž v letu 1522./23. ni bil župan, pač pa notranji svetnik, in sicer eden najveljavnejših.

O Polžu in njegovi rodbini govore mestni sejni zapisniki morda največ od vseh županov — imel je več dolgotrajnih tožb — in je dokumentacija o njem ena najpopolnejših. Upoštevati je seveda treba, kot pri vseh drugih, da so te navedbe iz *pravd* sicer popolnoma zanesljive, ker so javno izrečene in so jih toženi in priče vedno lahko izpodbijali, da pa so v toliko enostranske, ker ne zajamejo celega človeka, marveč prvenstveno njegove slabe lastnosti, za katere je pač tožen. S to pripombo naj v *kratkem izvlečku* navedem glavne Volbenkove pravde in siceršne važnejše omembe Volbenka, kolikor jih je v ohranjenih sodnih zapisnikih.

L. 1521. Volbenk in njegov bratranec (Vetter) Peter Polž se pravdata za hišo Volbenkovega rajnkega očeta (Jurija Polža), ki jo ima sedaj v rokah Peter. Volbenk javlja, da je izgubil sodno lastniško izpričevalo, ki ga je bil dobil njegov oče od mesta, predlaga pa prepis listine iz roke prejšnjega mestnega pisarja Vida Kolenca (Veit Golenez).

Petek, 18. okt. 1521., fol. 7. V tožbi Sigmunda Lambergerja proti Maruši, ženi Lenarta Kisla, za dolžnih 45 funtov vinarjev 20 soldov zastopa Marušo njen brat Volbenk Polž.

Isti datum, fol. 8. V. Polž poziva, naj se vsi tisti, ki imajo (dolžna) pisma s podpisom ali pečatom njegovega očeta, rajn. Jurija Polža (Jergen Poschen), zglasijo pri njem, da jih izplača. (Po tem je soditi, da je Jurij Polž nedavno umrl, najbrž l. 1520. ali v prvi polovici l. 1521.)

L. 1522. V letu 1522./23. je Wolfgang Posch notranji svetnik (fol. 67 itd.).

L. 1523. Poned., 23. febr. 1523., fol. 65. V. P. toži (pri razpravi navzočega) Peregrina (Pelgrim) Ferarja za 39 dukatov, za katere je ta bil obsojen že pred mestnim sodiščem na Reki, pa jih doslej ni plačal. Na V.-ovo zahtevo se F.-u zasežejo 4 tovari olja, dokler se zadeva ne razčisti.

⁸ Na fol. 89, petek, 11. marca 1524., se to ime piše »Andre Gallieniz«, na fol. 100, petek, 16. sept. 1524., pa »Anndre Goleniz«. Mestni sodnik z imenom Kolienz se omenja že l. 1301. in 1307. (centralni arhiv nemškega viteškega reda na Dunaju, I. del, kos 811).

⁹ Ta priimek, ki se v početku stalno piše kot Sorez (t. j. Zorec), se pozneje pri isti rodovini in celo pri istih osebah izpreminja v: Schoritz, Schorz in celo Scharz (torej Šarc).

Sreda, 4. marca 1523., fol. 67. V. Polž terja Janeza Senusa¹⁰ iz Beljaka in njegove brate za dolg 206 ren. goldinarjev.

V poslovnem letu 1523./24. ni V. Polža na nobenem seznamu navzočih mestnih svetnikov.

L. 1524. Petek, 29. jan., fol. 81. Sklene se za naslednji dan sklicati častitljivo občino (ain Ersame gemain) in se z njo posvetovati, kdo naj se pošlje na zbor, ki ga je knežja svetlost sklicala na Dunaj za stran izdelave policijskega reda (»der policeyhalben«). Kot prvi odposlanec je takoj izvoljen V. Polž, o drugem pa se bo govorilo jutri (na zboru srenje). — Sklene se pisati tudi (drugim) mestom, če hočejo koga izbrati v ta namen poleg (zastopnika) svobodnega mesta (Ljubljane). — O shodu gmajne ni zapisnika.

V. P. pa najbrž ni odšel takoj na Dunaj, marveč je bil vsaj še ves februar v Ljubljani. V petek, 12. febr. 1524., se je v njegovi »prisotnosti« razpravljalo o njegovem sporu s Petrom P., ki se je pritožil (na vice-doma in) na knežjo svetlost.

Petek, 26. febr., fol. 87. V. Polž izjavlja: Pred kratkim je bila prebrana prizivna sodba med njim in njegovim bratrancem Petrom P., proti kateri je P. P. zopet apeliral na Kn. Sv. Ker pa *sodniku* po hvalni navadi mestnega sodišča še ni bila plačana pristojbina¹¹ (ki mu gre), polaga on s svoje strani 80 soldov.

Isti dan. — V. Polž se pritoži za stran stranišča (ain Secret), ki ga je Jeronim Wiser brez njegovega znanja postavil na ulici med njunima hišama in ki je odprto in neobzidano. To stori zato, da bo mogel ob svojem času nastopiti, kot je prav. Izda se mu sodno potrdilo o prijavi. —

V. P. toži po svojem zastopniku (Verdinglich) Petra P. za 32 ren. gld., ki jih je ta izročil bosim redovnikom v Ljubljani (»den Parfuessen Bruedern hie Zu laibach«), dalje za 25 in za 13 ren. gld., ki jih je Peter Polž dolžan, kakor stoji v oporoki tožilčevega očeta Jurija P. —

V. P. je zaprosil, (da bi se mu) za zidavo njegove hiše, ki jo hoče kriti z opeko, (dovolilo vzeti) 6 hrastov iz mestnega gozda. Se mu odgovori: »če bi se dalo njemu, bi drugi tudi hoteli imeti, tako bi bil gozd opustošen (verödt)«.

Petek, 1. apr., fol. 91. V. P. in tovariši, ki se pečajo s trgovino z volmi, so se pritožili proti temu, da jim v nasprotju s starim običajem, v Gorici pobirajo štiri-desetino (»wider alt herkhumen ain quarentes Zu Gorz beschwart«) in prosijo za svet. Prav tako so se pritožili proti tukajšnjemu dacarju (»Aufschlager«),

¹⁰ En Senus, po imenu Krištof, je bil tudi v Ljubljani. Ta je v petek, 6. marca 1523., »odprl« svojo hišo Sebastijanu Sleglu (fol. 68). 22. jan. 1529. je Matija Seenus, kr. davkar v Trbižu (k. Einnehmer an der Tarvis) prodal za 1000 gld. svojo in brata Krištofa hišo v Ljubljani na Novem trgu blizu lontožja kralju (K.) Ferdinandu. (Regeste drž. nam. arhiva v Gradcu, M. H. V. 1865., s. 19). — Nobena hiša in nobeno zemljišče se ni moglo prepisati na drugega lastnika, ako ni velika seja mestnega sveta (Stadtrechten) tega izrecno dovolila. Magistrat je javno pozval vse upnike, da priglasijo svoje terjatve do hiše ali zemljišča. Dokler prodajni objekt ni bil popolnoma razbremenjen, se »otvoritev« hiše ali zemljišča (Grundaufschlagen) ni dovolila.

¹¹ Sodnik se je plačeval iz pristojbin, ker posebne plače ni imel.

da jim noče popustiti (sc. pri obdavčenju) vsakega desetega vola. — Stvar se predloži kn. Svetlosti.

Po prednjem bi se dalo sklepati, da je bil Polž v odposlanstvu na Dunaju samo v marcu l. 1524. To pa skoro ni možno, saj je rabil toliko za pot tja in nazaj. Verjetneje je, da sploh ni osebno vložil pritožbe za stran kupčevanja z volmi, marveč, da je to storil po svojem pravnem zastopniku. V začetku maja pa se je bržkone že vrnil z Dunaja.

6. maja, fol. 94. V. P. je z županom Lantherijem in več svetniki izvoljen v odbor, ki je po velikem požaru 3. maja l. 1524., ki je upepelil Novi trg z deželno zbornico in orožarno (*glej Dimitz*, II. del, s. 289.), določeval stražarino (*Wacht Steuer*) in red pri postavljanju nočnih požarnih straž.

Petek, 13. maja, fol. 95. Na tožbo Petra (!) Polža proti (odvetniku) Štefanu Poschingerju, ki je dokazoval, da mu je Polž tudi za to leto obljubil hišo (sc. da sme v njej stanovati), se sklene: Poschinger mora v treh tednih izprazniti hišo, Volbenk Polž pa mu bo plačal 3 renske gld.

L. 1525. Petek, 28. marca, fol. 108. Maruša, žena *Lenarta Kysla*, noče privoliti v *otvoritev* hiše, ki jo je prodal Peter Polž Klemenu Kranerju. Upa, da ima kot naravna dedična (als ain naturlicher Erb) pravico do tega.

Petek, 18. avg., fol. 117., ter 27. okt., fol. 119. V. P. je bil dal zaseči Petru Polžu neko skrinjico, v kateri so bili najbrž spisi, denarne vrednosti itd. rajnkega Jurija Polža, 27. okt. bi se morala vršiti o tem razprava, Peter P. pa se ji je ognil (odšel je menda iz Ljubljane). Zato izjavlja V. P., da zahteva odškodnino za škodo, ki mu jo je prizadejal.

L. 1526. Petek, 13. apr., fol. 121. V. P. poroča, da je njegov sel (pač sodnijski sluga) zasačil njegovega bratranca Petra P. v Spitalu (na Koroškem). P. P. je od njega sprejel poziv na sodišče, »Citation«, nato pa zopet stekel proč in poziva ni hotel obdržati. Spitalčani niso hoteli slu izdati potrdila o tem. Prosi, da se to zabeleži v sodnih spisih...

Dus, fol. 122. V. P. zahteva, da mu Lenart Kysl odstopi svoj vrt. Če je P. Kislu kaj dolžan, mu plača v gotovini ali pa položi toliko denarja pri sodišču.

Petek, 4. maja, fol. 125. Na spis, ki ga je poslal Monstorffer, glavar v Ortenburgu,¹² v zadevi Petra P. proti Volbenku P., se določi razprava na 14. dan po izročitvi odgovora...

Torek, 24. jul., fol. 128. Na javni dražbi pod predsedstvom župana Pankracija Lustallerja, s prisledniki Joštom Gwinnerjem, mestnim sodnikom, Janezom Standinatom, Jurijem Sertterjem, Antoninom de Lantherijem in Lovrencem Prewalderjem ter Marxom Stettnerjem, Jakobom Nusserjem, Vidom Kyslom in Bolfenkom Satlerjem, se je vršila javna dražba domca (Hoffstatt) rajnkega Alojza Cazana (Aluis Cazan), ležečega na odprtem trgu (am offnen Plaz) med domcem Anthonina (sc. de Lantherija) in Urbana Schneiderja. Domec je izdražil kot najvišji ponudnik V. Polž za 50 renskih gld., ki jih je takoj plačal v gotovini in izročil denar županu. Iz te vsote se izplača 18 ogrskih gld. Juriju Sertterju, ki mu jih je bil rajnki Aluis Cazan še dolžan za hišo.

¹² Valvasor X, 323.: Hanns Manndörffer, Anwalt zu Ortenburg.

Steklarna v mestnem obzidju.

L. 1528. Petek, 24. jan., fol. 28. Meščan V. P. toži ljubljanskega meščana Andreja Dolenika¹³ in lekar-narja Zoana Francesca Catanija (Zoann Frannisco Chathanio) za plačilo treh dolžnih pisem iz 1526. in 1527. leta v skupnem znesku 335 dukatov. Prejem tega denarja sta družabnika potrdila s svojima pečatoma in podpisoma... Dolenik in Catanio osporavata veljavnost dolžnih pisem, češ da se njihova vsebina ne ujema z laškimi izvirniki, ki jih je prevedel na nemško sam V. P., prepisal pa mestni pisar. — Toženca je sodišče obsodilo, da morata dolg plačati v 14 dneh.

Petek, 13. marca, fol. 42. V. P. je hotel pognati oba družabnika, Dolenika in Catanija, na boben, sodišče pa ni ugodilo njegovi zahtevi. Medtem je Dolenik zbolel. Na novi razpravi je V. P. trdil, da sta se Catanio in Dolenik v dolžnem pismu za 200 dukatov obvezala, da mu bosta za ta znesek dobavila iz svoje steklarne, ki jo imata v mestnem zidu, dobrih šip. (»Aus dem glaßoffen, darin sy yez in dem Statt Zwinger arbaitem Souil gueter glasscheyben Zugehen, vnd Zuezustellen, wie dan dasselb Ir schreiben vermag«.) Peč (za izdelovanje stekla) pa se jima je razpočila in je delo počivalo. Ker pa zdaj v njej zopet delata (»So ist doch solhr offen Vntz dar Zerprochen, vnd der Arbaitem In Vn Vbung gewest. Dieweil sy aber yez darin arbaitem...«), zato zahteva P., da mu vsaj sedaj iz nje dasta dobrih šip za 200 dukatov. — Dolžnika sta se zagovarjala kot prej z napačnim Polževim prevodom dolžnih pisem iz laščine v nemščino.

Medtem je Andrej Dolenik umrl.

Torek, 28. apr., fol. 52. Zglasijo se Dolenikovi upniki z naslednjimi zahtevami:

Krištof Purgstaller zahteva 400 ren. gld. z letnimi obrestmi 40 gld. (»erung Jahrlich dauon Zu raychen«);

Vid Khysl, mestni sodnik (»der Zeit Statrichter«),¹⁴ 90 dukatov za *svinec*, ki sta ga skupaj s svojim družabnikom Janezom Weilhaimerjem na menico dobavila iz *Benetk* Doleniku in Francescu Cataniju;

Janez Fux 50 dukatov 48 kr.;

Dolenikova hči Sofija 100 dukatov ter vrt in njivo kot dediščino po njeni materi Afri (Affra), prejšnji Dolenikovi ženi;

Katarina, žena meščana *Lovrenca Neustetterja*, kot dedična po svoji materi Magdaleni in v smislu oporo-ke Jakoba Goldschmida, zahteva klet in domec (Hoffstatt) v ulici za Luke Schererja hišo;

Tomaž Mazola 52 dukatov kot ostanek meničnega posojila Andreju Doleniku;

V. Polž 346 dukatov za posojilo v gotovini in za vrbeni pepel (Wayd aschen);

Piero Sonardo, ljubljanski meščan, 8 dukatov 12 kr.

Krištof Purgstaller zahteva zase Dolenikovo hišo in klet na trgu (»haus vnd kheller hie am Plaz gelegen«) fol. 54.

¹³ Andrej Dolenik je bil zabeležen v letih 1521./22. (fol. 30), 1522./23. (fol. 67), 1523./24. (fol. 86) kot zunanji svetnik.

¹⁴ Valvasor in Klun napačno navajata za l. 1527./28. kot mestnega sodnika Jošta Gwynnerja.

L. 1529. Petek, 8. jan., fol. 71. Zglasi se še cela vrsta Dolenikovih in Catanijevih upnikov (Catania je medtem tudi umrl):

Zlatar *Severin Hoff* (2 gld. 8 kr.), *Jakob Nusser* (4 duk. 15 kr.), *Jan. Weylhaimer* (150 duk. 10 kr.), *Lenart Grueber* (500 gld.), *Neža Faygl* (25 ducatov), V. Polž razen prve prijave še 19 duk. 10 kr. za *pepel*, ki ga je dal Doleniku in Cataniju, *Jurij Spennndl* plačilo za 18 košev apna (khorb khallich), *Luka Weydinger*, (sukno) strižec, 24 »patzen« plačila za striženje, Dolenikov bratranec *Matevž Dolenik* 6 ducatov zaslužka, kovač *Matevž Strauß* (plačilo za) 4 železne cevi, ki jih je napravil za Dolenikovo in Catanijevo steklaro, *Anton, steklar*, 19 duk. 40 šilingov, ki mu jih je Catania ostal dolžan na plači, *Jakob Pozurell* 27 »patzen« za les, ki ga je dal obema za steklaro (glaßoffen), *Simon Khokheriuniz* 6 duk. 36 kr. za vrvi, *Mihael Khursner* 2 gld. 36 kr. za delo, *Suanmaria* (de Bonicelli) 900 strešnikov (daziegl), ki jih je dal Doleniku, *Jurij Vogl* 11 ren. gld., *Catanijeva vdova Jera* doto po ženitnem pismu.

Petek, 15. jan., fol. 75. *Peter Reindl* prijavlja račun v znesku 7 duk. po 80 krajcarjev, *Miklavž pl. Thurn* pa zahteva 40 ducatov, ki jih je namesto Catanija plačal *Volbenku Polžu za zastavljen pas* (Polž je torej posojal tudi na dragocenosti).

Poned., 25. jan., fol. 92. Na P. tožbo odgovarjajo Dolenikovi jerobi in hči Zofija, da je bil pepel, ki ga je dal Polž, slab. Ker pa delo ni smelo počivati, so porabili tak pepel, kakršnega jim je dal. Ko je bil izdelek gotov, ga je Polž grajal in ga ni maral sprejeti. Povrh je zaračunal ubogim tožencem za pepel, ki je njega stal kvečjemu po 6 duk. »ain Meiller«, kar 28 ducatov. Zato so se pritožili na kralja... Sploh pa je P. zakrivil, da je njim, revežem, zasegla gosposka v *Benetkah* denar. Catania je Polža svoj čas že tožil v svojem in Dolenikovem imenu za 350 ducatov škode, v katero ju je pripravil.

P. vztraja pri svoji zahtevi, sklicujoč se na formalnosti. Na njihova izvajanja bo odgovarjal šele, ko ga bodo predpisno tožili. Zdaj pa hoče imeti svoj v gotovini posojeni denar. Kar govore jerobi, je besedičenje (»plosse wortte«).

Fol. 99. Med drugimi upniki se še enkrat pojavi steklar *Anton* (Anthoni Glasmacher) z zahtevo, da se mu izplača 19 ducatov 40 kr. »njegovega plačila za zvesto delo« pri Doleniku in Cataniju. Pogleda naj se v računske in registrirne knjige in naj se izplača po tem, kar je v njih zabeleženo.

Sodba (fol. 101–102). — Dolenikova in Catanijeva zapuščina se razdeli po tej vrsti:

Izplačajo se zaslužki in mezde (Lidlon), v kolikor se utemelje z zadostnimi dokazi.

Zadovolji se Dolenikova hči iz prvega zakona Zofija. Nato sledi Dolenikova vdova *Margareta* itd.

Ker je bila *lekarna, ki jo je Catania zapustil, ustanovljena z deželskim denarjem* (vmb einer Ersamen Landschafft gelt erzeugt, vnd Auffgericht), naj se blago in predmeti iz te lekarne ali pa denar, ki se zanje dobi, izroče deželi za odbitek dolga...

Steklarna pride na kant: Ker sta tožena oba nedeljivo ustanovila steklaro z njenimi predpravicami (»Glasoffen sambt desselben Freyhaiten«) in jo spravila s posojili več tožilcev do uspešnega obrata (zu fordesamer Arbait gebracht), naj se le-ta po dražbe-

nem pravu javno proda in iz izkupička izplačajo tožniki, kakor sledi: 1. tisti, ki so delali pri steklarni za plačo, 2. *menice Vida Kisla in Janeza Weilheimerja* in drugih strank, če menice ustrezajo meničnemu pravu.

Kar potem še ostane denarja od prodane steklarne, se takoj deli na dva dela. Iz enega se izplača Catanijeva vdova *Jera*, v kolikor ne bi zadostovala druga Catanijeva zapuščina v obgradju (Burgfried), z drugim delom pa poravnajo popolnoma ali sorazmerno Dolenikovi upniki.

O Polževih zahtevah se bo razpravljalo šele, ko bo rešen sodni spor med njim ter Dolenikom in Catanijem.

Lenart Grueber pa naj napravi točen račun s skrbniki, ker imajo drug do drugega terjatve. Kdor ostane zahtevnik po takem obračunu, naj se plača s *polhovimi kožami*.

Druge Polževe pravde in spori.

L. 1528. Petek, 29. jan., fol. 29. V. Polž in njegovi družabniki (»mit verwonnten geselschaftern«) tožijo *Aldraga* iz Trsta in mu dajo zaseči blago...

Poned., 27. jan., fol. 30. V. P. se omenja med upniki *Janeza Maylingerja*, ki je bil v Ljubljani zaprt, mučen, postavljen k sramotnemu stebru in zaznamovan od rablja. Po Maylingerju je ostal samo konj in nekaj kož.

Petek, 31. jan., fol. 32. V. P. predlaga zadolžnico *Janeza Gortschacherja*, meščana iz Beljaka, z dne 10. dec. 1525. Za dolg je jamčil tudi *Marx Stettner* »s svojimi družabniki tu v Ljubljani«. Zahteva, da plača *Stettner* svoj delež po jamstvu.

Petek, 8. marca, fol. 41. Iz poročila šempetrskih cerkvenih ključarjev *Lovrnca Prewalderja* in *Bernarda Ryemerja* izhaja, da je umrlega torbarja *Matka* (Madkho peytler) za dolg šempetrski župni cerkvi tožil že V. P., ko je bil *cerkveni ključar* (Zechmaister).

9. okt., fol. 65. Za iztoženje beljaškega meščana *Janeza Gortschacherja* in drugih dolžnikov na Koroškem postavi V. P. za svojega odvetnika (Procurator) *Štefana Poschingerja*, v kar sodišče privoli.

Petek, 13. nov., fol. 69. »Nota. (Moji) gospodje, župan, sodnik in svet skupaj s štiriindvajsetaki, ki se jih je zbralo precejšnje število, so sklenili:

Ker je V. P. kot *zastopnik Florentincev* oškodoval mestno skladišče,¹⁵ pa se navzlic prisegi, ki jo je prisegel slavnemu mestu, in navzlic grožnji z globo tisoč ogrskih goldinarjev,¹⁶ ni prišel poslušno (pred sodišče), se bo za tako neubogljivost in prestop ek z njim resno ravnalo.«

L. 1529. Poned., 8. marca, fol. 113. Na seji, ki se je je udeležilo poleg župana *Viljema Praunspergerja* in sodnika *Vida Kysla*¹⁷ še 15 notranjih in zunanjih svetnikov, so razpravljali z V. Polžem o njegovih spo-

¹⁵ Najbrž blaga, ki ga je hotel izvoziti skozi Ljubljano v Florenco, ni dal shraniti v mestnem skladišču, kakor je moral storiti vsak trgovec po mestni svoboščini od 4. avgusta l. 1513.

¹⁶ Ogrski goldinar je kot tudi dukat veljal 80 krajcarjev, renski goldinar pa samo 60 kr.

¹⁷ Valvasor in po njem Klun navajata za to leto docela napačno kot župana *Primoža Huebmana* in sodnika *Mihaela Spitziga*.

rih s sl. mestom. »Prigovarjali so mu prijateljsko in zlepa, naj radovoljno plača 25 dukatov za mestno zidavo¹⁸ (Zu gemainer Statt paw), kot je svoj čas sam ponudil, se pokori mestu (In gem. Statt gehorsam begeben') ter prihrani sebi in sl. mestu dalji nemir in stroške. Z njim da se bo ravnalo kot s prijateljem in sosedom, da se mu ne bo kaj pritoževati«. Polž pa se ni hotel ukloniti, marveč se je pritožil proti odločitvi, da se ne sme do rešitve spora udeleževati mestnih sej. Na ta odklonilni odgovor so gospodje sporočili Polžu, da ostanejo pri prvotnem sklepu. Ker pa se tiče zadeva vsega mesta, jo hočejo predložiti častiti srenji.

Petek, 4. jun., fol. 118. V. P. toži ljublj. meščana Janeza Marijo Bonclja (Suan Maria Bonitzelli) za 190 duk., ki jih je le-ta ostal dolžan Angležu Robertu Bransituru (»dem Ruberto Bransitur Engellender«). Bransitur je izterjavo dolžnega pisma izročil Polžu.

Petek, 16. jul., fol. 120. Na tretjem naroku je Swan Maria ugovarjal tej terjatvi, češ da je z Angležem v sporu, ker *sukno*, ki mu ga je dobavil Anglež, ni dobro trgovsko blago (»dan er der Engellender Ine nit mit guetter Khauffmanswar alls er Ime Zuegesagt, der tuecher versehen«). Škode ni dolžan trpeti on, Boncelj... Polž je to vedel in ne bi smel prevzeti ali kupiti dolžnega pisma... Angležev služabnik, od katerega je P. odkupil dolžno pismo, je bil tu tri ali štiri tedne, pa ni Bonicellija nič posebno terjal za plačilo, čeprav je rok že davno zapadel. Vedel je pač, v kakšno škodo je bil pripravljen s suknom.

Ko je Polž vztrajal pri svoji zahtevi, je Bonicelli ponudil, da mu plača s kožami, kakor je plačal Angležu. Polž pa je lakonično odvrnil, da dolžno pismo ne govori o kožah, marveč o gotovini (fol. 121). Končno je toženec ugovarjal, da mu povabilo na sodišče ni bilo dostavljeno podnevi (bey scheynender Sun), kakor to zahteva mestni običaj, marveč je mladi mestni sel prišel ob eni ponoči k njegovim služabnikom in sporočil zadevo. — Polž je odgovoril, da ga je dal pravilno klicati. Naj se pošlje po mestnega sodnika in sla (ki bosta to potrdila). Sicer pa toženec sam priznava, da je bil doma...

Fol. 128., dus. *Francisco Lyon* javlja, da je na dopis V. Polža izplačal Jakobu de Vizenta 128 duk. in nekaj krajcarjev, toda Jeronim Schwarz, tuk. meščan, mu kot imetnik premoženja pok. Volbenka Schazerja te vsote noče priznati v njegovem obračunu s tukajšnjimi družabniki... V. Polž tu igra vlogo bankirja.

Ana Per toži brata Volbenka Polža.

L. 1528. Torek, 6. okt. 1528., fol. 60—64. »Tega dne je prišel (pred mestno sodišče) plemeniti, visokoučeni doktor Jurij Cecian, sicer Kuepecher imenovan, kot pooblaščenec Ane, zak. žene graškega meščana Janeza Pera in zakonske sestre Volbenka Polža, čigar pooblastilo se je javno prebralo...« Toži V. Polža, njegova zak. brata, da se je po smrti njunega očeta Jurija Polža, ne da bi napravil kak inventar, polastil njene dediščine po očetu, ki jo ceni na 20.000 ogrskih goldinarjev.

Dalje ga toži gospa za dediščino po materi v višini nadaljnjih 20.000 ogrskih gld. Oba zneska zahteva z obrestmi vred.

¹⁸ Tedaj so utrjevali mestno zidovje.

V. P. ji je dolžan (na menico) 500 ogr. gld. Od tega se je obvezal plačevati ji vsako leto na dan sv. Tomaža v Ptuju po 25 ogr. gld. Tega pa nikoli ni storil, ne v Ptuju, ne na sv. Tomaža dan ji ni dal nobenega denarja. Gospa zahteva te obresti od 1518.¹⁹ leta do danes.

Ženitno pismo, ki ga je dobila od svojega moža, je dala spraviti bratu. Ko je to ženitno pismo rabila za mestno sodišče v Gradcu, kjer številni upniki tožijo njenega moža, in dvakrat pisala bratu ponje, ji ta pisma ni hotel poslati. Primorana je bila, da pride sama v Ljubljano, pa ni na noben način mogla pripraviti brata do tega, da bi ji izročil ženitno pismo. Ne da bi kaj opravila, je morala odjezditi (verreytten) nazaj v Gradec. Za plačilo slu, za svoj trud, potovanje, živež in zamudo časa trpi škodo preko 100 dukatov.

(Za vse navedene pritožbe prosi za pravico.)

V. Polž se je branil na vse kriplje. V začetku se je skrival za formalnostmi. Med drugim je poudarjal, da stoji v pozivnici ime »doctor Jorg Khuepecher«, v pooblastilu pa »doctor Jorg Cecian«. To sta dva različna priimka in zato Polž ni dolžan odgovarjati. Perovkin advokat je nato izjavil, da se pooblastilo ne nanaša na priimek, marveč na osebo. Ta oseba pa je samo on, »kajti on uporablja oba priimka, namreč Cecian po latinsko in Kuepecher po nemško« (»dan er gewalts-trager gebraucht sich payder Zuenamen, nemlich Cecian in Latein, vnd kuepecher in teutsch«). Sodišče je zavrnilo vsa Polževa izmikanja.

Nato je dal dr. Cecian prečitati omenjeno Polževo dolžno pismo od četrtega po sv. Tomažu l. 1518., glaseče se na 500 dukatov z letnimi obrestmi po 25 dukatov. P. pa je predložil pismeni obračun s sestro, od torka po četrti nedelji v postu l. 1526., v katerem se ugotavlja, da sta se brat in sestra prijateljsko poravnala vpričo njenega moža Janeza Pera, ki se je na obračun podpisal in pritisnil svoj pečat, ter da je Ana dobila celo več kot ji pa gre.

Ana je pobijala veljavnost obračuna, češ da jo je brat pripravil v privolitev samo z obljubo, da ji podari 52 dukatov. Zdaj pa niti obresti ni plačal. P. je odgovoril, da ji je to darilo obljubil za popolnoma drugo stvar. Sestra pa ni držala besede, zato je odvezan tudi on. — Sodišče je dalo prav Volbenku. Ana se pritoži na vicedoma.

Dalje izjavlja P., da ji je poslal ženitno pismo v Gradec po svojem lastnem slu in na svoje stroške. Predlaga o tem Anino potrdilo od sobote po Vnebovzetju l. 1524.

Ana Per: Ko je brez uspeha morala odjezditi iz Ljubljane in se je vrnila domov v Gradec, je P. nepričakovano poslal pismo njenim in moževim sovražnikom, da so ga mogli prebrati in pripraviti vse, da ga bodo lahko osporavali. To ji je prizadelo veliko škodo.

Drugi narok je bil v petek, 8. jan. 1528., tretji 14 dni pozneje (fol. 80—83).

Polž se je zagovarjal takole: Sestra ga toži, da si je prisvojil očetovo in materino premoženje v vrednosti 30.000²⁰ ogrskih goldinarjev. To ga zelo čudi, »kajti polno jih je, ki dobro vedo, da njuna rajnka oče in mati nikoli nista bila premožna.« Pa tudi če

¹⁹ To leto se je menda omožila s Perom. To leto je najbrž tudi umrl oče Jurij, najkasneje pa l. 1520.

bi bilo res, kar trdi, nima sestra nobene pravice več do dediščine, ker je potrdila, da je odpravljena.

Perovka: »... Znano je, da je *njun pokojni oče bil odličen in ugleden meščan ljubljanski, da je imel znatno kupčijo z različnim trgovskim blagom, da je točil raznovrstna vina, da je spečal več vina kakor vse mesto v enem letu. Vodil je tudi pomembno trgovino z menjavo denarja, s katero svoj čas ni baš malo zaslužil. Včasih je hkrati menjal po 3 ali 4 tisoč goldinarjev, in vse to z dobrim, gotovim dobičkom. Posojal je tudi na trgovsko blago, zato je za njim ostalo mnogo velikih posojil za izterjavo. Vse to si je prilastil njen brat. Oče je imel velik promet tudi z rudnikom v Idriji in s tistimi, ki so kupovali srebro,*²¹ *kot Mosauer, Phluegl in Neuman; te je tudi založil z denarjem, s 4, 6 ali 10.000 goldinarji. Iz tega se sme pač sklepati, da je oče zapustil zelo veliko gotovine v zlatu in kovancih.*« (»So ist wissentlich, das Ir payder Vatter seliger ein treffenlicher ansehlicher burger alhie gewest ein mercklichen Gwerb mit allerlay khauffmansguetern gefuert allerlay wein ausgeschennkht, mer weins verhandlt alls die gantz Stott ein Jar thuen mogen. Er hab auch ein treffenlichen wexl hanndl gehabt, damit sein tag nicht wenig gewunen, auff ain mall ein 3000, oder 4000 gldn Zu wexln gehabt, vnd das alles mit gueten beraytten gewynn, Er hat auch auff khauffmansguetter furgelihen, derhalben groß vnd vill schulden so man Ime Zuthuen beliebten hintter sein verlassen, der sich Ir

²⁰ Svoj prvotni zahtevek je torej znižala za 10.000 ogr. gld.

²¹ Pač živo srebro.

brueder aller vnderstanden. So hat auch Ir vatter mit den Gwerkhenn In ydria derselben Zeytt, vnd die so den Sylberkhauff gehabt, alls Mosauer, phluegl vnd Neuman, nit ein klain wexl gehabt, Sy auch mit geltt etwo mit vier sex oder 10 M gldn verlegt, daraus woll vernomen werden mag, das Ir payder vatter, ein Merckhlich groß parschofft In gold vnd muntz gehabt nit verthan hinder sich verlossen.«)

Glede materinega premoženja pa pravi tožilka: »Jurij Polž je bil v službi²² pri rajnkem gospodu Viljemu Turjaškemu in je poročil vdovo v Ljubljani, katere prejšnji mož je svojčas bil našel zaklad in veliko denarja. Vdovi, obeh strank materi, je ostala hiša in dvor, gotovina, dragulji, zemlja, premičnine, trgovsko blago po splošni sodbi do (vrednosti) 10 tisoč goldinarjev. Njun oče je nato (s tem) kupčeval in pridobil veliko premoženje, iz česar (je nastala) splošna govorica, da njiju obeh oče ni zapustil samo 20 ali 30 tisoč goldinarjev, temveč 40.000 gld., da, pravijo celo, da je zapustil *knežji zaklad* (ein Fursten Schatz).« Očetovo in materino premoženje se je pomešalo. Brat si je vse prisvojil in ni nikoli hotel napraviti inventarja. Na ta način je pač primorana, da ga toži za svoj delež. Naj P. poda pošten in verodostojen inventar. In če se izkaže, da je dediščina manjša, celo samo 10.000 ali 6000 gld., si bosta pa to delila, toda na enaka dela. Ako inventarja ni, naj pa resnično prisego izpove, koliko je prejel skupne dediščine.

²² »das Jorg posch bey hern Wilhalm von Aursperg seligen diener gewest«. Izraz »Diener« ne pomeni — v mestnih zapisnikih — baš najnižjega služabnika, marveč pogosto tudi oskrbnika, pomočnika itd.

(Dalje prih.)

„MARIJINE TOPLICE“ V LJUBLJANI

A L B E R T S I Č

Med prve kopališke naprave v Ljubljani smemo pač šteti »Marijine toplice«, ki so nekdanj stale na koncu sedanjega Grudnovega nabrežja, nekako nasproti vrtu, ležečega južno poleg enonadstropne hiše (last ge. Albe Stojkovič, roj. Košir) št. 23. — Toplice so bile nastanjene v pritličnem poslopju. Na južnozahodni strani dvorišča tega poslopja je stala mala šupa, na skrajnem južnem koncu pa vodna črpalka, ki je segala prav v Ljubljanico. (Glej skrajno desno leseno barako na spodnji sliki.)

Glavno poslopje je bilo po sredi, od vhoda v poslopje, v smeri proti jugu, z ozkim koridorom razdeljeno na dva enaka dela. Vsak teh del pa je bil zopet razdeljen na male celice — kabine, opremljene s kopalnimi banjami. Vseh kabin je bilo dvanajst. Deset jih je imelo lesene, dve pa kamnite banje, izklesane vsaka iz enega samega kosa sivega kraškega marmorja. Med omenjenimi desetimi kabinami sta bili dve večji, ki sta imeli vsaka po dve banji. Ti dve sta bili namenjeni zakoncem, ki pa so se morali kot taki iz moralnih ozirov legitimirati, sicer bi ne dobili vstopa.

Na koncu koridora, na južni strani, sta bila ob levi in desni nameščena dva vzdana bakrena kotla za se-

grevanje vode. V podstrešju nad tema kotloma pa je bil postavljen velik rezervoar za toplo vodo. Vodo so črpali iz Ljubljanice. Prvotno je to delo opravljal domači osel, pozneje pa kak delavec. Ko pa je Ljubljana dobila vodovod, ga je pustil njih lastnik Friderik Košir napeljati tudi v svoje toplice. S tem je bil glede higiene storjen velik korak naprej, kar je bila tudi živa potreba, saj je bila Ljubljanica, zlasti ob deževnem vremenu, vedno zelo kalna, nečista. Zbog tega pa so jo tedanji Ljubljančani nad vse hvalili kot zelo zdravilno vodo in so jo celo zahtevali še potem, ko je bil že vpeljan vodovod.

Preko zime so bile Marijine toplice od 1. oktobra vsakega leta dalje zaprte, a s 1. majem pa zopet odprte, kar je njih lastnik Friderik Košir občinstvu s posebnimi malimi letaki vedno tudi naznanjal. Ker je, kakor omenjeno, občinstvo izrecno zahtevalo rečno vodo, torej vodo iz Ljubljanice, je to v letakih tudi poudarjal: »Za kopanje v banjah rabil bodem *izključno le rečno vodo*; na razpolago so pa tudi najboljše *žveplene* in *močvirne* kopelji.« (Oboje so bile narejene enostavnim umetnim potom: za žveplene so nasuli v vodo, pripravljeno v banji za kopel, žvepleni prah, v močvirne pa zdrobljeno šoto.)

Dokler ni bilo drugih javnih, boljših kopaliških naprav v Ljubljani, je bilo Marijino kopališče prav dobro obiskovano in so si kopalci banje celo rezervirali s tem, da so si kupovali posebne kopalne listke: »Naročilni listek za 6 kopeli v lesenih banjah ljubljanskega Marijinega kopališča«. Ko pa so pozneje po Ljubljani jela polagoma nastajati tudi druga kopališča, moderneje in komfortneje opremljena, so jele Marijine toplice zlasti med svetovno vojno močno hirati. Smrtni udarec pa jim je zadalo, kakor mi je pravil Koširjev nečak g. fin. višji svetnik dr. Tomšič, pomanjkanje šote, ki so jo Barjani med svetovno vojno čedalje redkeje dovažali na ljubljanski trg. Kopališka uprava je rabila, kakor že omenjeno, mnogo šote za napravo močvirnih kopeli, rabila pa jo je tudi, ker so kotla kurili edinole s šoto, ki je bilo tedaj najcenejše kurivo. Ko je torej kupčija s šoto prenehala, bi nehale tudi močvirne kopeli, treba pa bi bilo tudi kurišča docela prezidati, kar pa bi se pri vedno slabšem obisku ne izplačalo, zato je lastnik Fric Košir te toplice proti koncu svetovne vojne kratkomalo ukinil (l. 1917.). Sicer bi itak morale prenehati, ker je regulacija Ljubljanice zahtevala, da mesto topliško poslopje odkupi, kar se je tudi zgodilo (l. 1918.). V prazne kabine pa je mestni magistrat takoj naselil ljubljanske reveže. — Sicer ni bilo potem prav nič čedno videti železne dimniške cevi, ki so molele skozi vsako okno kabin daleč ven na prosto in odvajale dim iz malih železnih štedilnikov, postavljenih po vseh bivših kabinah.

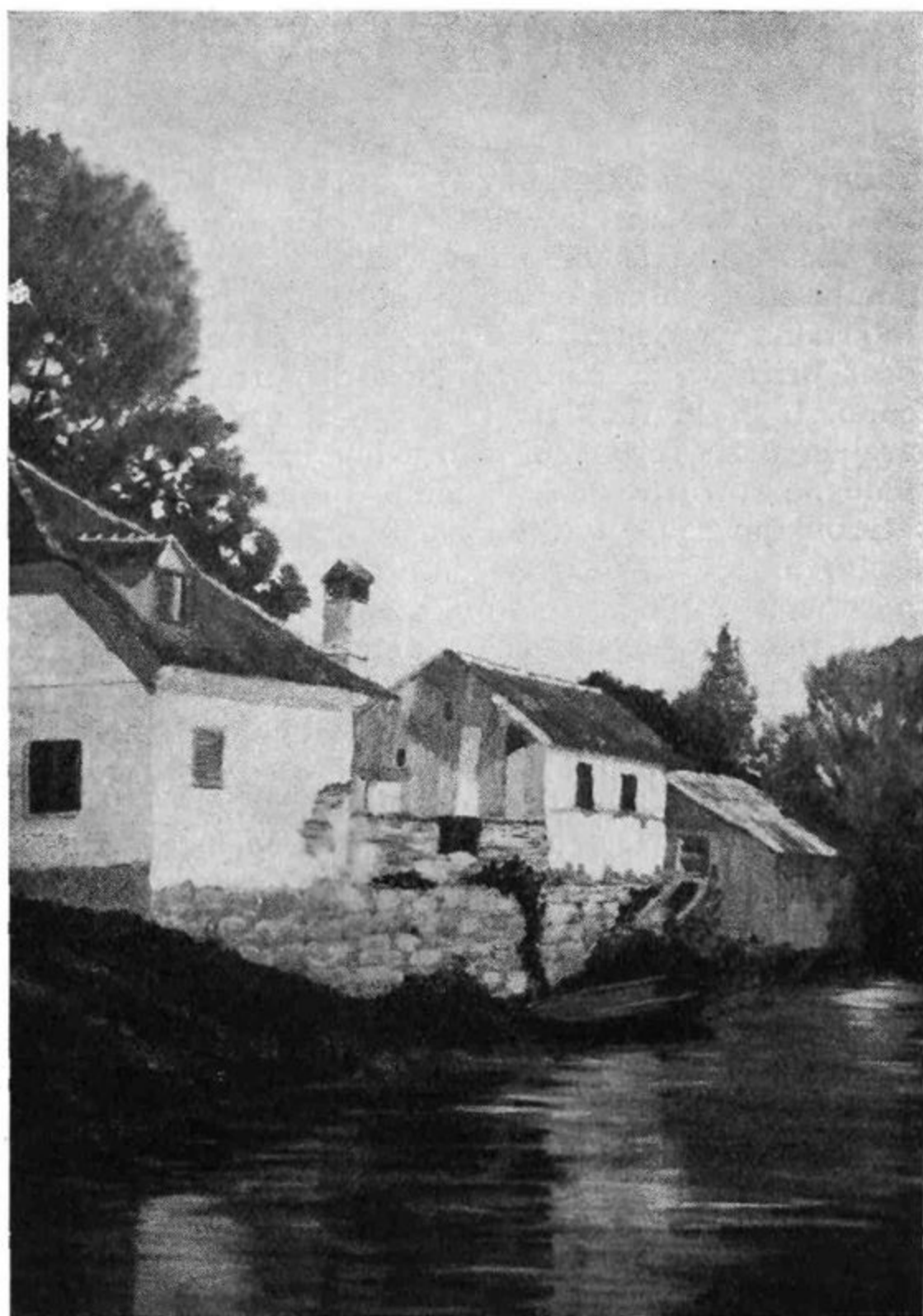
Topliško poslopje je imelo tudi podstrešno stanovanje, ki je bilo oddano boljši stranki; imelo je tudi svoj poseben dohod z dvoriščne strani.

Po svetovni vojni je regulacija Ljubljanice napredovala in regulacijska dela so se začela pomikati po Ljubljani navzgor proti Prulam. Tedaj je prišel čas, ko je moral mestni magistrat misliti tudi na skorajšnjo odstranitev tega poslopja, ki je segalo tako daleč v Ljubljanico, da se je brezpogojno moralo umakniti regulaciji. Mestni magistrat pa je za deložirane stanovalce »Marijinih toplic« tudi že določil obsežen prostor na južni strani »Ceste dveh cesarjev«. Ker pa je bilo znano, da so se ob vselitvi revnih družin v Marijine toplice vselili tudi razni »sostanovalci«: podgane, miši, ščurke, stenice in bog si ga vedi kaj še vse, je sklenil mestni magistrat, da bo dal takoj po izselitvi naseljencev poslopje zažgati. S tem bo preprečeno, da bi se vsa ta golazen razlezla na vse strani in v velikih trumah »naskočila« sosedna poslopja.

O tej deložaciji in požigu je dne 30. julija 1931. obvestila hčerka tedaj že pokojnega lastnika († 1924.) teh toplic, ga. Alba poročena Stojkovič, svojo hčerko gdč. Riko, ki je prav tedaj s svojimi tovarišicami, ljubljanskimi planinkami, taborila ob Baškem jezeru na Koroškem, in ji med drugim pisala tudi tole:

»Najnovejša novica pri nas je ta, da so bili stanovalci naših nekdanjih toplic minuli petek (24. julija) od magistrata deložirani in so se morali izseliti na Cesto dveh cesarjev, toplice same pa so zažgali.¹ Predvčerajšnjim (torek, 28. julija) točno ob 4. uri popol-

¹ O požigu »Marijinih toplic« so dne 29. julija 1931. obširno poročali ljubljanski dnevnik.

A. Sič, Marijine toplice ob Ljubljani

dne so prišli ognjegasci, ki so vse poslopje polili s petrolejem in bencinom ter podžgali. Gledalcev je bilo na obeh bregovih Ljubljanice toliko, kakor pri kakšni procesiji. Ti so zbijali vsakovrstne šale na račun ognjegascev, ker ogenj zlepa ni hotel prijeti. Vendar jih je kmalu spraval silni dež ob vse veselje. Kljub dežju sem za slovo obšla še enkrat toplice od vseh strani, tudi na nasprotnem bregu. Babica je ves čas slonela na oknu in gledala, kako uničuje požar počasi našo nekdanjo posest. Ob polnoči sem šla spat, ker me je že zaspanec premagal, ona je pa bdela vso noč pri oknu. Od požara je bil seveda vrt vso noč razsvetljen, in to priliko so pobalini porabili ter obrali marelico, samo par sadov je ostalo, katere so pač prezrli. Tako smo oškodovani za marelice, ki bi že v par dneh dozorele.«

Danes, ko je regulacija Ljubljanice povsem izvršena tudi v zgornjem delu svojega toka, ni od Marijinih toplic nobenega sledu več.

Da bo pa tudi bodoči rod vedel, kakšne so bile te toplice, naj tu podam posnetek po fotografiji oljnate slike, ki sem jo nekaj let prej napravil. Ta slika se sedaj nahaja v lasti ge. Josipine Maherjeve, vdove po direktorju mestnega dekliškega liceja, ki živi v Kraljevi.

Lani odprti mestni muzej tvori v razvoju našega kulturnega organizma zopet novo, važno postajo. Po časi in v kljub časom, ki so vsemu prej kakor pa sličnim kulturnim podvigom naklonjeni, se dograja materialna stavba naše kulture. To dejstvo dovolj zgovorna priča o naši kulturni zavesti in zrelosti. Kakor vedno, tako je tudi rojstvo tega kulturnega otroka sprejela naša javnost z najrazličnejšimi komentarji, analogno z različnimi sodbami in obsodbami, med katerimi pa se je najbolj zanosno ponavljala ta, da mestni muzej, kakršen je danes, nima pravice nositi »mestnega« naslova. Ali konkretnije: Mestni muzej je danes prav za prav muzej mobiliarne obrti in more demonstrirati kvečjemu stanovanjsko kulturo našega meščana, toda še tod so našli komentatorji tehten zadržek; provenienca posameznih razstavljenih predmetov je namreč sumljivega značaja, nekateri objekti so celo iz gradov, drugi pa prav gotovo ne iz Ljubljane. Torej kakšen *mestni* muzej je to, ko se vendar ne bavi ne s »čisto« mestno preteklostjo, prav tako pa ne pokaže »pristine« stanovanjske kulture *ljublanskega* meščana.

Razumeti pod besedo »mestni muzej« ustanovo, ki naj demonstrira izključno *preteklost določenega mesta*, je po mojem mnenju gotovo pretirano. V najožjem pomenu besede bi v resnici pričakovali, da bo tak »idealni« tip objemal preteklost določene socialne tvorbe (po kateri tudi nosi naslov) v *vseh* in *samo* njenih življenjskih razsežnostih. Taka bi bila, postavim, rešitev mestnega muzeja določenega mesta: kronološka razvrstitev muzealij, ki bi odkrivala življenje meščana v preteklosti, politično zgodovino mesta, ekonomske, socialne, kulturne razmere, skratka vse, kar je bilo v času določenega razdobja produkt človekove dejavnosti, kar se je ohranilo in kar je vredno razstaviti. V širšem pomenu besede, kakor se tovrstne ustanove *najčešče* pojmujejo, pa se mestnim muzejem odpro nove, v širših obrisih načrtane naloge. Mestni muzej *more* zastopati lastno, pa tudi preteklost bližnje *okolice* in naposled — določene *pokrajine*. V Nemčiji n. pr. je tako pojmovanje te ustanove nekaj povsem običajnega. Na velikem etničnem ozemlju, razdeljenem v pokrajine z različno, bodisi po politični, bodisi po kulturni usodi, karakteristično podobo, so mesta za ves ta teritorij prevzela vlogo posrednikov preteklosti vtelešene v muzejskih ustanovah.

V tem primeru je prav velika teritorialna razsežnost narekovala to rešitev, kajti reprezentanca skupne etične preteklosti je omejena le na nekatere ustanove, ki tudi v naslovu to funkcijo očitujejo (državni, narodni muzej). V naših prilikah se na prvi pogled zdi, da je stvar nekoliko drugačna. V Ljubljani namreč že imamo *narodni* muzej, torej ustanovo, ki predstavlja preteklost našega malega etničnega ozemlja. *Mestni* muzej, ki je sedaj zagledal luč sveta v istem mestu, je nekako »moralno« prisiljen, da se omeji na najožji pojem svoje besede in da nas povede le izključno v *mestno* preteklost. Dva pojma sta si na ozkem prostoru stopila nasproti, ustvarila prav po tem dejstvu možnost minucioznejšega definiranja njihove vsebine ter tako pripravila prav nepotrebno razburjenje.

Mestni muzej sme torej tudi v tem primeru prekoračiti »mestne« meje brez strahu, da zapade v anomalijo.

Prav tako je napačno pojmovanje mestnega muzeja zgolj v najožjem smislu besede, če se spričo vprašanja njegovih muzealij postavi na stališče, da naj le tisti objekti, ki so v konkretni zvezi s historičnim žitjem mesta in to objekti, obsegajoči vsa področja komunalne preteklosti, sestavljajo njegove zbirke. Kakor sme in more ta muzejska ustanova razširiti meje svojega delokroga preko ozkih mestnih distriktov, tako ima tudi v specifikaciji razstavljenih predmetov proste roke. Večji mestni muzeji v inozemstvu so razdeljeni na najrazličnejše oddelke, etnografske, kulturne, ekonomske, manjši pa logično ali zmanjšajo obseg ali pa reducirajo njihovo število. Naš mestni muzej se je omejil na en sam oddelek, ki je posvečen mobiliarni obrti, ter tako posreduje *pregled stanovanjske kulture našega meščana* od časov pozne gotike do prve polovice 19. stoletja, do našega bidermajerja. Naposled se dotaknimo še vprašanja proveniencije razstavljenih predmetov. Razen rokokojevske zbirke, menim, ga ni objekta, ki bi ne mogel nastati v *kulturnem vzdušju našega meščana*, ter bi tako potvoril pravilno historično sliko naše meščanske stanovanjske kulture. In še celo za rokokojevsko zbirko bi mogli drugače zastaviti vprašanje, kajti le kako naj so bili opremljeni v Ljubljani n. pr. stiški dvorec ali ostale hiše naše polmeščanske aristokracije? Vse, kar bi moglo v naši kulturni sferi v teh časih nastati, je *naše*, spada v naš kulturni krog brez ozira na provenienco posameznih objektov. Saj bi naposled morali iz Narodne galerije odstraniti vse »tujce« (Metzinger je n. pr. Lotarinžan), ki niso našega rodu in torej ne spadajo v zbirke *narodne* umetnosti!

Tako nam pa prav širše pojmovanje kulturne pripadnosti omogoča bolj širokogruden odnos do naše umetnosti in tako lahko prav z mirnim srcem priznamo našemu Mestnemu muzeju njegove »meščanske« pravice — tudi v takem stanju, v kakršnem se danes nahaja.

Potegnimo pod ta razmišljanja črto, mislimo si, da bodo tega ali onega bralca prepričala in si oglejmo raje nekoliko natančneje razstavljene zbirke, celotno muzejsko zamisel in ureditev danega gradiva. Prireditelji so v kopii problemov, ki se ob taki priliki nujno porode, v glavnem stali pred sledečo alternativo: ali razstaviti gradivo po kronološkem redu, ozirajoč se pri tem na *posamezne* predmete in privzemajoč pri tem dani prostor le kot *nevtravno ozadje*, ali pa v kronološki črti rekonstruirati z danim materialom in prostorom resnične podobe stanovanjske kulture po edinih dob. Povsem v duhu modernega naziranja o ureditvi muzejskih prostorov so se prireditelji odločili za drugi način rešitve ter tako dosegli, da more obiskovalec, ki potuje skozi razstavljene prostore, v kratkem času dobiti lep prerez skozi stanovanjsko kulturo našega meščana od poznega srednjega veka pa tja do prve polovice 19. stoletja, in to na podlagi razstavljenih objektov in prostora, ki se staplja s prvimi za posamezne časovne odtenke v neločljivo celoto. Tako je iz grobokopa umetnosti in estetskega

občutja, iz prenatrpanega skladišča starožitnostnih predmetov, kakor ga izkazujejo po starem načinu urejeni muzeji, vzrasla institucija, ki pomanjkljivosti take vrste sploh ne pozna in ki je za obiskovalca, ki prvičkrat prestopi njen prag, res pravo in veliko doživetje.

Ustavimo se najprej v *gotski sobi*. Ekonomske in socialne prilike poznega srednjega veka so omogočale živahen razcvet nove meščanske kulture. Pojav zgodnjega kapitalizma ter silen razmah trgovine, ki je našla svoje naravne nosilce prav med meščanskim stanom, sta postavila solidno bazo za razvoj novega kulturnega organizma. Je to čas petnajstega stoletja, čas, ko je tudi umetnost stopila na nova pota, ko se je pričel človek osvobajati marenj »saeculi obscuri«, ter je idealistično pojmovanje sveta zamenjal z novim realističnim, mnogo bolj v tostranost zasidranim presojanjem naravnih zakonitosti. Razumljivo je torej, da sovpada v ta čas tudi razvoj oziroma nastanek nove tvarne kulture, pri čemer je zlasti zapopaden dvig stanovanjske kulture in z njo umetnosti izdelovanja pohištva. Samozavestno meščansko patricijstvo se noče več zadovoljiti s preprostimi obrtnimi izdelki in nova diferenciacija rokodelstva, ki ustvari med drugim tudi za to stroko kvalificirane, v lastne cehe organizirane moči, jim more tudi v tej smeri zadostiti. Večje zahteve do življenja imajo za posledico tudi pomnožitev pohištva samega. Primitivni in maloštevilni kosi srednjeveškega pohištva se pomnožijo ter ustvarijo tipe, ki ostanejo v bistvu veljavni tja do baroka. Poglejmo naše pohištvo! Od važnejših mobilij manjka samo omara. Razen te se nahajajo v njej: umivalnik, dve skrinji, stol in miza, torej v bistvu dovolj popoln poznogotski interier. Poleg omare je bil najvažnejši kos pohištva skrinja, dočim je miza šele tedaj, v pozni gotiki dobila ono dominantno mesto, ki ga je ohranila do danes. Vse mobilije nosijo tipične znake svojega časa, dasi moramo poudariti, da z izjemo umivalnika precej zaostajajo po svoji kvaliteti za sodobnim pohištvom kakršnega ustvarja nemški obrtnik. Očividno je naša umetna obrt po svoji usodi drugovala naši srednjeveški umetnosti, ki je prav tako razen nekaj izjem v glavnem zaostala ter se po svoji kvaliteti, kakor po svojem stilističnem stanju ne more meriti s svojo sestro, nemško umetnostjo. Ali je to pohištvo nastalo pri nas, ali kje v alpskem območju, je vprašanje provenience, ki pa je spričo tako neobdelanega polja pri nas dokaj komplicirana zadeva in naj za enkrat vprašanje še ostane odprto. V glavnem nosi pečat južnonemške mobiliarne obrti. Tako umivalnik, ki je sestavljen iz dveh prvotno samostojnih delov in je kot tak last južnonemškega pohištva, prav tako stol, zlasti pa skrinja. Feulner južnonemško skrinjo takole karakterizira: spodaj kot podstavek zokelj, na njem pa skrinjina omara, uokvirjena z gladko fronto. Zokelj in okvir sta ornamentirana. Če to oznako vzporedimo z našo veliko skrinjo, jo moremo brez nadaljnega postaviti ali k nam ali pa vsaj na alpska tla. Čas postanka ca. 1500.

Kakšno je ob tem času pohištvo in naša meščanska stanovanjska kultura sploh, pa se moremo prav lepo poučiti iz najbolj avtoritativnih dokumentov tega časa, namreč z del onodobne slikarske umetnosti. Poglejmo samo v spalnico, ki jo je upodobil v Marijini smrti na Muljavi ljubljanski meščan Janez (l. 1456.,

Mestni muzej v Ljubljani, rokokojska soba

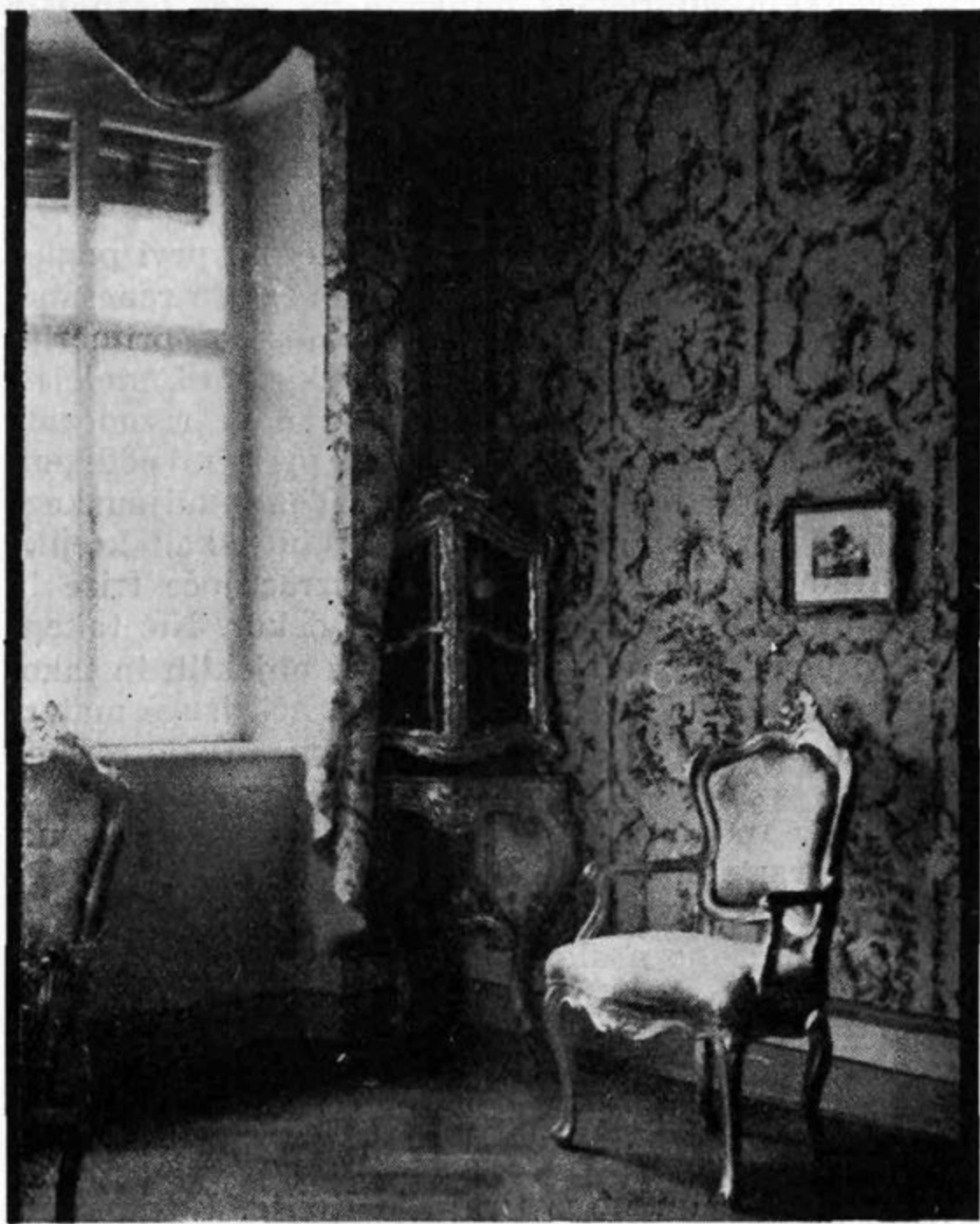
glej Stelè: Monumenta I.). V sobi, ki jo zbog nejasno upodobljenega prostora in slabo ohranjene freske ne moremo točno rekonstruirati, stoji velika postelja z uokvirjenimi stranicami (kolikor jih je videti izpod odeje) in za ves gotski čas tipično nastrešico. Ob postelji stoji dolga in nizka skrinja. Še lepše podobe poznogotskih interierjev najdemo na sicer poznejših freskah pri Sv. Primožu nad Kamnikom. Tod vidimo posteljo, mizo na dveh nogah, stol, skrinjo in naposled omaro, ki pa se zdi, da s svojimi horizontalami in krepko profilacijo že napoveduje nove v renesanso vodeče čase.

Ko stopimo v *renesančno sobo*, nas na prvi pogled preseneti sličnost med formami gotskega in renesančnega mobiliarja. Isto bi se nam utegnilo primeriti, ko bi od gotske freske prišli k freski iz 16. stoletja, in bi na njej iskali nečesa, kar bi nam razodevalo renesančne poteze. Seveda bi nam pri tem pod pojmom renesanse lebdela pred očmi ideal italijanskega quattrocenta in v našem primeru bi iskali krepko profilirane okvire, tektoniko mas izrazujoče frize in bogat, naravne vzorce posnemajoč dekor. Nič takega na prvi pogled ne najdemo na naših objektih in takoj nam je jasno, da je naša renesansa hči druge matere in sicer *severne* renesanse. Severna, lahko rečemo nemška renesansa sloni na istem principu kot južna, namreč na vedno vztrajnejšem poudarjanju realizma. Vendar vzraste prva iz gotske, srednjeveške tradicije in se vpliva poslednje nikoli ne more prav otresti, druga pa se neposredno nasloni na antiko ter more po njej ob pospešenem študiju narave ustvariti bazo za nov nazor o svetu in umetnosti.

Na polju mobiliarne obrti je tipično za severno renesanso, da obdrži v glavnem stare forme, da pa sprejema na svoje skrinje in omare novi dekor, ki ga obrtniki po večini importirajo iz Italije. Južna renesansa, ki jo severnjak nikoli do konca ne doume, posodi severni sestri le zunanjo obleko in skrinja ter

pohištvo sploh postane polje, na katerem umetni obrtnik dokumentira svoje bogato znanje antike z upodabljanjem lokov, akanta, arhitektonskih perspektov in drugega antičnega dekorativnega inventarja. V tehnični izvedbi je sedaj značilna vedno pogostejša uporaba intarzije, s pomočjo katere more umetnik zadostiti svojemu prostornemu in dekorativnemu čutu, ni mu pa treba s plastično obdelavo razbiti ploskve pohištva. V 16. stoletje pada živahen razcvet nemške mobiliarne obrti in seveda s tem posredno tudi naše. Velika trgovska središča kot Augsburg in Nürnberg se bavijo z načrti za posamezne predmete, pojavijo se prve teoretične razprave in predloge za mobilije. Tako izda l. 1567. augsburški slikar Lorenz Stoer vzorčno knjigo za intarzijo s perspektivično se poglobljajočimi arhitektonskimi vedutami.

Rahle odmeve augsburške mobiliarne umetnosti razkazujeta tudi naši dve skrinji (druga polovica 16. stoletja). Razdelitev frontalnega polja v dvoje podločij, ki se na eni poglobljata v intarzirano arhitekturo, pri drugi pa sta izpolnjeni z rastlinskimi motivi, so tipični znaki za te delavnice. V stilu italijanske renesanse pa je oblikovan mali pisalni kabinet (16.—17. stol.), ki je tudi sicer ogleda vredno delo. Mala omarica je flankirana od dvojne plastike, ki je nanizana po načinu gotških konzol in tudi plastika sama po svojih formah spominja na ta čas. Kar najbolj loči ta objekt od ostalega, je živ smisel za plastično oblikovanje, kakršnega pogrešamo pri severni renesansi. Južnjaški renesančni proizvod je najbrže tudi lepa peč, ki se nahaja v naslednji sobi, ki pa žalibog ni povsem ohranjena.

Mestni muzej v Ljubljani, kot iz baročne sobe

Tako pridemo do *baročnih* sob. V času baroka je naša umetnost dosegla visoko stopnjo razvoja. Je to čas naših »zlatih oltarjev«, čas nezaslišane rezbarske delavnosti, čas, v katerem so po neplodni renesančni eri zapuščene premnoge naše cerkve dobile novo opravo, umetno izrezljano in to od oltarjev pa do cerkvenih klopi. Karakteristično za to našo umetnost je preobila *dekorja*, ki se giblje med naravo in fantastiko, kot posledica prejšnjega, velika *slikovitost*, ki pa je vendar vklenjena v tektoniko konture in naposled bahata *reprezentativnost*, razodevajoča se v množici plastičnega okrasja, zlatenju in naposled tudi v dimenzijah.

Baročno pohištvo je po veliki večini iz trdega lesa, ali pa vsaj prevlečeno s furnirjem. V tej dobi se prične strogo začrtavati meja med *meščanskim* in plemiškim pohištvom, oziroma pohištvom *dvora*. Prvo v glavnem sledi staremu renesančnemu formalnemu indeksu in tudi število kosov se bistveno ne poveča, drugo pa postaja vedno bolj ekskluzivno, velikaško, število mobilij se vedno večja, komplicira se njihov sestav, da celo sestavni del dvornega ceremoniela postanejo. S tehničnega stališča se reprezentativni masivni način obdelave počasi umika luksuznemu, udobnemu, kar pa vodi že v 18. stoletje, v čas nezaslišanega razcveta mobiliarne obrti: rokokoja.

Vse stilistične znake meščanskega baroka nosi buffet, ki se nahaja v naslednji sobi. V glavnem še vedno ploskovito pojmovan, spada v dobo začetnega baroka (zač. 17. stol.), je pa žal slabše ohranjen. Spodnja polovica nastavka je razdeljena v štiri podločja, kjer stoje štiri alegorične figurine, zgoraj stojita dva krilata leva, v sredi pa je dekorativen nastavkov vrh z dvema krilatima genijema. Spodaj na frontalni strani se nahajata dva zanimiva reliefa, in sicer levi predstavljajoč svete Tri kralje, desni pa rojstvo Kristusovo. Vse rezbarije kažejo na solidno rezbarsko znanje in je buffet gotovo nastal v dobri delavnici.

Ves ostali interier nosi isto stilistično podobo. Lepe so masivne dvovratne omare, kjer se posebno lepo vidi razlika med baročno reprezentativnostjo in renesančno stvarnostjo. Omare v renesančni sobi so izdelane iz mehkega lesa in preproste po zunanjem izgledu, baročne pa flankirane od vijoličastih stebričev z dekorativnimi okvirnimi polnili, so prava slika baročne široke geste in bahavosti. Omembe vredna so tudi dvojna baročna vrata s tipičnim baročnim dekorjem, ki ga tudi sicer srečamo na naših »zlatih oltarjih« tega časa.

Posebna soba je posvečena Smoletovi zapuščini. Izredno zanimiv profil osebne kulture našega meščana iz polpretekle dobe nam očituje ta zbirka. Tod so zbrani tipični meščanski primeri mobiliarne obrti, tkzv. »tabernakel kastni«, ali strokovno pisalne omare, in so med njimi nekatere prav dobre kvalitetne stvari. Nekaj manjših, minucioznejših predmetov se nahaja še tu, par plastičnih kopij in oni znani Smoletov portret delo Jurija Šubica.

Skozi ozko sobo, kjer se med ostalim nahaja prav lepa konzolna mizica, pa se nam odpre pogled v sijajni svet rokokojske mobiliarne umetnosti, ki je v našem muzeju po kvantiteti in kvaliteti prav dobro zastopana.

Baročna stanovanjska kultura se v glavnem nasloni kakor smo že zgoraj omenili, na dve družabni plasti. Na kraljevski dvor in na meščanstvo, kjer pa v glav-

nem v novem smislu ustvarja le s starimi rekviziti. V 18. stoletju pa nastopi nov čas. Ekskluzivna dvorna umetnost zapusti reprezentativne dvorane in se preseli v manjše, intimnejše vile in dvorce ter postane tako last vse tedanje evropske aristokracije. Žarišče mobiliarne umetnosti je to pot prav gotovo Francija. Tod se ob novih kulturnih idealih porajajo novi problemi stanovanjske kulture, reševani od najboljših umetnikov in arhitektov Francije. Specifična znanstvenost stoletja, ki postaja last širokih socialnih plasti, vedno doslednejši racionalizem, v etiki naturalizem, potisnejo ob stran idealistično noto baročne miselnosti in ob vedno večji čutnosti v umetnosti baročni religiozni patos močno obledi. So to poslednje ure prefinjene aristokratske hegemonije in dekadence (z ozirom na renesanso) je konsekventen in povsem logičen izraz svojega nosilca. Karakteristikon tega časa je poudarjeni vpliv ženskega elementa na kulturo in kulturna zgodovina 18. stoletja je v resnici »zgodovina odnosa človeštva do žene« (W. Hausenstein).

V mobiliarni umetnosti in v stanovanjski kulturi sploh so najvidnejši znaki tega novega izraza: dosledna atektonika form, povečanje luksuzne plati in naravnost nezaslišana diferenciacija mobiliarnih predmetov. Poglejmo naši rokokojski sobi! Vse te stilistične znake zlahka opazimo. Mize, stoli, komode, kotne omarice, kot da se ne dotikajo tal, spiralne oblike, zavite linije nog absolutno uničijo funkcijsko smotrnost posameznih členov. Les se umika plemenitejšemu materialu, kjer pa ostane, ga prekrije zlato ali pa živopisane tkanine. Kakor prekvašajo nova spoznanja vedno širše socialne plasti in postajajo izsledki znanosti v umetnosti vedno bolj univerzalistični, tako tudi stanovanjska kultura pritegne ostale estetske faktorje k izoblikovanju novih podob. Dosledno in energično se posluži arhitektonskega miljeja in prav za rokokojsko umetnost je tipična zveza med arhitekturo in mobiliarno umetnostjo. Če pogledamo odnos gotskih mobilij do arhitekture, vidimo, da je »brezoseben«, pohištveni predmeti so urejeni kvečjemu po principu praktičnosti. Renesansa je z individualiziranjem posameznih objektov potegnila ozko črto med arhitekturo in pohištvom. Barok že kaže rahlo zvezo med obema estetskima faktorjema, vendar je poslednja zakrita z baročno reprezentanco in poudarjanjem simetrije. Rokoko pa združi oboje v harmonično celoto. Iz kota dvorane se organično izvije kotna omara ali miza, kot konzola vzbrsti iz stene mizica ali ogledalo. Razgibanosti arhitekture sledi v formalni doslednosti peč in naposled celotna *ureditev* in razvrstitev mobiliarnih predmetov. Pogostoma je stena tektonsko negirana z v idealizirane krajine odprtimi slikanimi prospekti, ali pa jo zakrijejo kot pri nas, prav münchhausenske prizore bajajoče chinoiserije (»indijanske«, kot jim pravijo sodobni viri).

Prav čistokrvno rokokojske so naše mobilije od lepih polihromiranih miz, stolov, pa do naslanjačev in paraventa. Posebno ugodno delujejo tu sodobne stenske dekoracije ter male miniature in slike, ki krasi stene.

Nagli razvoj zapadno evropske kulture v 18. stoletju ima za posledico, da se od generacije do generacije počuti zelo različno. Običajna je utesnitev formalnega razvoja mobiliarne umetnosti s termini tehnici, ki pokrijejo dobo vladanja različnih Ludvikov (Louis

Mestni muzej v Ljubljani, biedermeierska soba

XIV., XV., XVI.), med katerimi so pa v resnici veliki formalni prepadi. Že ca. 1750. se opaža reakcija na anarhistično atektonsko rokokojsko stanovanjsko kulturo. Vedno česče se pojavljajo zahteve po pravih linijah in antični smotrnosti. Od Watteaujevske zasanjanosti se obračajo pogledi k antični jasnosti in stvarnosti, triumf Boucherjeve Venere pa pripade novemu rivalu: Greuzejevim mamicam in ganljivi družinski podobi sploh. Je to čas louiseizea, ki ga dobro karakterizira naslednja soba v našem muzeju. Oblike pohištva, kot jih vidimo na mizi z uro, komodi, pisalniku, so mnogo stvarnejše, umirjene, les pride zopet do veljave in funkcija posameznih členov se podredi tektonskemu principu.

Naslednji prostori so posvečeni *empirski* mobiliarni umetnosti in njeni zvrsti, našemu *bidermajerju*. Dasi je v očeh sodobnikov bil stil Ludvika XVI. karakteriziran po svojem naslonu na antiko, je vendar danes baročna formalna primes v njem še dokaj zaznavna. Dosledneje je prelom z baročno tradicijo izpeljan v empirijo, ki sovpada v splošno klasicistično orientirano kulturno snovanje. Empire v strogem smislu od širokih ljudskih strani ni bil sprejet. Še vedno ostaja za zaprtimi vrati cesarskega dvora in aristokratskih palač. Novi nosilec zgodovinske dejavnosti, sveže, a preprostejše meščanstvo si ga prekroji po svojem snobističnem okusu in tako nastane stanovanjska kultura bidermajerja, kakor se ga že malce hudomušno imenuje.

Empirsko pohištvo naše sobe očituje nasproti louiseizeu še večjo stvarnost, prevladujejo horizontale in vertikale, funkcijska smotrnost je povsem povrnjena členom. Najbolj viden pojav je izginotje dekorativnosti z večjih ploskev in skromni dekor, kolikor ga je še ostalo, je omejen na minimum. Interesantno je tudi dejstvo, da je odnos med arhitekturo in pohištvom zopet porušen in da poslednje zopet brani svojo individualnost.

Naš bidermajer (v naslednji sobi) je ostal nekje med baročnimi tradicijami in novim klasicizmom. Je to stanovanjska kultura »dobrih starih časov«, stvarnim formam se pridružuje skromna, a intimna fantazija in motivi malih drobnih rožic zamenjajo bahave školjčne rokokojske dekoracije.

S stensko slikarijo, ki je povzeta iz Layerjeve delavnice, družinskimi portreti naših meščanskih slikarjev in slikami na steklo se je naše bidermajersko

pohištvo združilo v estetsko izredno učinkovito podobo, ki nam je še toliko ljubša, ker še vedno nekako živi v nas.

Razvoj stanovanjske kulture od poznega srednjega veka pa do časa, ki še zasluži, da ga oklenejo muzejska vrata, je v našem mestnem muzeju tako po sistematični ureditvi, kot po kvaliteti razstavljenih predmetov podan nad vse nazorno in more umetnostnemu ljubitelju pa tudi obrtnemu strokovnjaku v mnogočem zelo razširiti obzorje.

AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

F R. S T E L E

*Dr. R. Nahtigal,
prvi predsednik
Akad. znan. in umet.*

*Dr. Al. Ušeničnik,
predsednik društva
Akad. znan. in umet.*

V Službenih Novinah je bila dne 31. avgusta 1938. objavljena v ministrskem svetu dne 11. avgusta 1938. sklenjena uredba z zakonsko močjo, s katero se ustanavlja Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani kot tretja jugoslovanska znanstvena akademija. Globlji smisel te uredbe je, da je jugoslovanska država priznala in pred vsem svetom proglasila enakovrednost slovenskih znanstvenih prizadevanj s srbskimi in hrvatskimi. Za Ljubljano pa ima to dejstvo še prav poseben pomen, ker je s tem dobila njena kulturna vloga med evropskimi mesti tisto najodločnejšo izkaznico, po kateri hrepeni vsako narodno središče. Toda še več od tega pomeni nova slovenska akademija za naše mesto: Vidni dokaz za to je, da se v njem niso zastonj od 16. stol. dalje zbirale kulturno aktivne sile, katerih najvišji ideal je bil vselej, ko so se skušale sprostiti v pomembnejših dejanjih, izražen z besedo *akademija*. L. 1693., ko je legel v grob zadnji kranjski polihistor J. V. Valvasor, se je ljubljanska inteligenca po daljših pripravah prvič združila v Akademiji Operosorum. Prosvetljenci so jo skušali v 2. pol. 18. stol. oživiti, ob Čopu in Prešernu v 1. pol. 19. stol. je vztrajno brnela misel ljubljanske akademije in ko so po zgledu drugih slovanskih narodov Slovenci l. 1863. ustanovili Matico Slovensko, so imeli kot končni cilj pred očmi slovensko znanstveno aka-

demijo. Z isto vztrajnostjo, s katero se je v Ljubljani pojavljala misel univerze, je proti koncu 19. in na začetku 20. stol. vedno naraščala želja po akademiji. In ko smo po svetovni vojni dobili končno univerzo, si bodočnosti našega znanstvenega razvoja nismo mogli misliti brez akademije. Da jo vsaj deloma nadomesti in pripravi njen filozofsko-filološko-zgodovinski razred, je bilo 6. oktobra 1921. po prizadevanju R. Nahtigala in I. Prijatlja ustanovljeno Znanstveno društvo za humanistične vede.

L. 1925. sta se Znanstveno društvo in Narodna galerija združili za skupno akcijo, da ob pomoči Matice Slovenske in drugih znanstvenih društev, posebno Pravnika, razširita med narodom misel akademije in galerije in zbereta potrebni fond. Ker se je zadeva državne akademije vlekla, so dne 19. junija 1929. po velikem županstvu v Ljubljani potrjena pravila omogočila začasno ustanovitev akademije kot znanstvenega društva po predpisih društvenega zakona. Prve člane je imenoval dne 8. dec. 1937. rektor R. Kušej. Štiri dni nato je ustanovni občni zbor poveril upravo starostnemu predsedniku A. Ušeničniku in tajniku M. Kosu. Po objavi zak. uredbe l. 1938. je ta prva akademija, ki prav za prav niti ni stopila v aktivno življenje, prenehala in je njeno nalogo prevzela po tej uredbi ustanovljena državna akademija v Ljubljani. Ta ima po čl. 6. uredbe 4 razrede: 1. filozofsko-filološko-zgodovinski, 2. pravni, 3. matematično-prirodoslovni, ki obsega tudi tehnično stroko, in 4. umetniški razred. Po čl. 8. so člani redni, dopisni in častni. Rednih članov sme biti skupaj 30, dopisnih 60. S kraljevim ukazom z dne 17. okt. 1938. so bili imenovani prvi člani: 1. Za filoz.-filol.-hist. razred A. Ušeničnik, R. Nahtigal, Fr. Kidrič, M. Kos, Fr. Ramovš, 2. za pravni razred M. Dolenc, L. Pitamic, G. Krek, J. Polec, R. Kušej, 3. za matem.-prirodosl. razred R. Plemelj, J. Hadži, R. Župančič, 4. za umetn. razred O. Župančič, M. Jama, J. Plečnik, F. Finžgar in R. Jakopič. Dne 4. jan. 1939. je bilo objavljeno imenovanje R. Nahtigala za prvega predsednika. Dne 28. jan. 1939. pa se je uprava akademije takole določila: Preds. Nahtigal, glavni tajnik G. Krek; načelniki razredov: 1. filoz.-filol.-histor. Fr. Ramovš (namestnik Fr. Kidrič), 2. pravni M. Dolenc (nam. R. Kušej), 3. matem.-prir. J. Hadži (nam. R. Župančič), 4. umetn. Fr. S. Finžgar (nam. M. Jama).

Posebne zasluge za ustanovitev akademije imajo poleg R. Nahtigala in Fr. Ramovša Ivan Hribar, A. Korošec, D. Magarašević, M. Natlačen, ki so kot pokrajinski namestnik in senator, ministri in ban akcijo vsestransko podprli.

Z ustanovitvijo Akademije znanosti in umetnosti je Ljubljana kot kulturno središče Slovencev v glavnem dograjena. Napačno pa bi presojal položaj, kdor bi mislil, da kulturne ustanove žive same iz sebe in da je z njih ustanovitvami ustvarjen že tudi pogoj za

njihov napredek in uspeh. Ta uspešni razvoj je kulturnim ustanovam zagotovljen samo, če se narod zaveda njihovega pomena in zanje tudi žrtvuje. Kajti le od tega, kar narod zanje žrtvuje, te ustanove žive in le, kolikor zanje žrtvuje, toliko veljata tudi njegova lastna mednarodna cena in ugled.

V zavesti, kolikega pomena je za prvo med slovenskimi mesti Akademija znanosti in umetnosti pa tudi v zavesti svojih dolžnosti do nje ji želimo: Vivat, crescat, floreat!

POTOVANJA SKOZI LJUBLJANO

MED LETI 1580. DO 1618. IN PODPORE NA LJUBLJANSKEM MAGISTRATU

FRANC SOJER

Gradivo, ki ga tu priobčujem, sem posnel v ljubljanskem mestnem arhivu iz t. zv. »*Außgab Buech-er*«; to so knjige, kamor je vsakokratni mestni blagajnik zapisoval izdatke. Ohranjene so od l. 1581. do l. 1775. razen za leti 1583. in 1604., ki so izginile neznano kam. Pregledal sem knjige o mestnih izdatkih do začetka tridesetletne vojske, torej do l. 1618.

V knjige o izdatkih so vložene razne prošnje, naslovljene na mestnega župana in na magistrat. Ohranjene so šele od leta 1592. naprej. Zato iz prejšnjih let nisem mogel dosti zvedeti o potovanju skozi Ljubljano, čeprav so knjige o izdatkih ohranjene, ker je zabeležen le izdatek z imenom prejemnika in včasih tudi njegov poklic.

Početki Ljubljane so zaviti v temo zaradi pomanjkanja virov. Prvič se imenuje l. 1144. »*Laibach*«¹. Španheimc Ulrik je sredi 13. stoletja pripomogel, da je Ljubljana postala in ostala prva med kranjskimi mesti.² Važnost in pomembnost Ljubljane v srednjem veku nam priča tudi dejstvo, da so Ljubljančani druga mesta na Kranjskem imenovali le Filialstädte (podružna mesta), medtem ko se Ljubljana vedno imenuje Hauptstadt.³ Zato je razumljivo, da je skozi Ljubljano potovalo mnogo več potnikov, romarjev, študentov, vojakov itd. kot skozi druga naša mesta.

Kdor koli je hotel dobiti od mestnega magistrata kako podporo, je moral vložiti prošnjo. Ta usoda je doletela torej tudi slehernega potnika, ki ga je pot zanesla skozi Ljubljano in ki je hotel, da mu ljubljansko mesto pomaga z gmotnimi sredstvi na njegovem potovanju. Prošnje so bile pisane deloma v nemškem, deloma v latinskem jeziku. Naravno je, da je vsakdo, ki je pričakoval od magistrata podpore, napisal prošnjo v kolikor mogoče svečanem tonu. Posebna značilnost teh prošenj so naslovi, s katerimi so potujoči obdajali mesto Ljubljano, njenega župana in mestni svet. Prošnja, namenjena mestnemu svetu, je bila primerno zložena in včasih celo zapečatená. Na zunanji strani so se brali visoko doneči naslovi na mesto, župana in svet. Skoraj isto se je ponovilo v začetnem delu prošnje same.

Kot primer, kako je taka prošnja izgledala, navajam naslednjo, nemško pisano prošnjo v celoti.

Edl. Ernuest . Fürsichtig, Ehersamb Weiß . gd: [= gnädiglichen] vnnd gebiettenndt Herrn Eur. V:[est] vnnd wh: [= Weisheit] bitte Ich armer beraubt : vnd betrübter Mann. Die geruechen mich in Nachuolgenden meinen bitten genedigeltich Zuuernemen vnd Zugeehern.

Demnach Jungstlich von der Róm. Kay. Mt. [= Majestät] Rath Camrer vnnd Orratorn Zu Rohm . dem Wolgebornen Herrn Herrn Leonnharden von Harrach dem Petern Freyherrn q [= etc.]. Ich sambt meinem mir von Gott begabten Eheweib in dero diennsten nach wienn abgeferttigt vnd Zuraisen verordnet, Ist vnnß laider Gott erbarmt auf der Reiß Herauß durch ainen mitgefertten all vnnser gehabtes vermügen P 200. f. gelt vnd werth entfüert vnd entfrembt worden. Derwegen wir vnns auf vnnser gehaltne Nachfrag dem Tätter Nach Zuziehen auf dise Strassen begeben . Vnd hieher verfüegt . Vnnd auf vnnser grosse entblessung der Zerung . haben wir vnns vmb ain Khlaine aufhaltung mit diennsten bewerben. Vnd solches vnnser vnglückh meinen genedig herrn P Rohm Zuberichen . vnd darüber Anntworth vnd verer Verordnung Zuerwartten gedrungeulich alhie bey Herrn Stattschreiber mit verrichtung seiner Schreiberey ein Zeit vnd bißhero . bloß vmb die Narung erhalten müessen. Weilen Er aber seines Ambts bewusstermassen entlassen . meiner verrer nit bedurfftig. Mueß Ich mich auch weiter (wie Ich khann) bewerben. Vnnd obwol Ich gern main vorhaben fürnemen wolte . bin Ich abuerstannden dermassen an Zerung so gar bloß . das Ich gedrungner Nott alle guette frombe Catolische vnd Cristliche Herrn vmb hilf vnd befürderung anrueffen vnd bitten mueß. Dero halben langt an ein Er : Mag : sament vnd sonderlich als Gotts Barmherzige Herrn vnd Notthelfer . aller betrübten. Die geruechen mit einer genedig Mildreichen befürderung . es sey dann Vndter disen mit meinen geringen diennsten oder qualiteten selbs . oder Zu fortsetzung meines gesuech : Vnd erhaltung Ehr Vnd guetten Tugenden . Vnns Zu gnaden begegen Vnd Zugewhern gedenke . wie wir vnnß in dero Schuz vnd milde dann vndtertheniglich beuelhen vnd getrösten. Solches werkh würdt Gott der Allmechtig auf vnnser Gebett . Ime selbs Zu lob . Vnd seinen Kindern Zu hilf für ein angenehme Barmherzigkhait erkennen vnnd in annderweg Vmb Eur Vest vnd wh: erspriessen lassen.

(Sledi še kratko priporočilo v italijanskem jeziku.)

Eur V . Vnd Wh .

Gehorsamb : Vnd die

müettiger Armer

Dienner

Salomon Verndl
von Meran in Tyrol.

Na zunanji strani prošnje se bere: An die Edlen Ernuesten Fürsichtigen Ersamen vnd weisen Herrn . N. N. Burgermaister Richter vnd Rath der Statt Laybach. (Pod tem je napisana rešitev prošnje.)

Ain E. Radt tregt mit dem Supplicanten des Ime Zuegestandenen Vnglücks Wülen , Ain treulihs mitleiden . Wie Ime dan demselb mit gebüerlicher Ergezung gern Entgegen gehen Wollthe, Saytemal Aber soliches, der Vileltig Außgab mit wellichen dise Statt Vberchaufft, nit beschehen mag, Vnnd er Supplicant, demnechst bemeltes Rath genaigten Willen Zu Ime spüren, So solle Ime Herr Ober Statt Camrer Von gemainer Statt wegen Vüer gulden Rainisch Anchendigen, die sollen Ime khonfftig In seiner Ambts Raittung für guett Außgab Passiert Vnnd Angenommen werden, datto Laybach Am Radthauß den 23 May Anno 94.

Vinturino Tranisano
Purgermaister⁴

Za primer latinsko pisane prošnje naj navedem prošnjo, ki jo je vložil na ljubljanski mestni svet neki študent 27. jan. 1607.

†

Admodum

Humanissime Dñe Dñe Proconsul,

Ceterique Consules Clementissimi,

Conscendens Ornatam Inclytamque Ciuitatem Labacensem, humiliter Magnificentys vestris supplicare uolui, qui accepta licentia una cum benedictione, a Rñtissimo eppo Diocaesis ñrae Culmensis⁵ cupio inuisere et exoculari Almam Vrbem Romanam ibidemque negotia quaedam (hoc est in statu spirituali) peragere, quo tandem facilius animi desideria expleam, Ad M. V. innatamque in pauperes Clementiam confugio, ut aliquo leuamine itineris tam longissimi subuenire nonn dedignentur, retribuet id Deus oium bonorum Largitor ac Remunerator, Mearum uero etiam interim parteum erit (quando aliud non licet) tantum pro Magnificentys Vestris Deum assiduis supplicare pcibus, ut eas nobis quam diutissime seruet Incolumes,

Magnificentiarum Vrum

Clientissimus

Exorator

Andreas á golub Religiosus

Almae Academiae Cracouiensis Artium et Philosophiae
Baccalaureus sacraeque Theologiae studiosus,
Nationis Pruthenorum

(Na naslovni strani:)

†

Nobilibus, Praeclarisque, Amplissimis, Prudentissimis, Pys, Fautoribusque liberalium Artium, Primatibus, Consulibus, Senatoribus, Praestantissimae Ciuitatis Labacensis, nec non Mecenatibus, Propagatoribusque pauperum miserrorum Catholicissimis

Offeratur

supplex libellus⁶

Neki romar imenuje mestne svetovalce celo »Amplissimi ac Ornatissimi Dñi Senatores Dñi D. longe Clementissimi.«⁷

Zopet drug popoten študent je svetovalcem takole pokadil: »Generis splendore, grauitate, prudentia, Nobilissimis, Amplissimis, prudentissimis viris: D. Consulibus, iudicibus, et senatoribus uniuersis et singulis huius inclytae et laudabilis reipublicae Löbachensis, dominis meis summo studio et obseruantia omni, semper colendis gratiam Dei et perennem foelicitatem.«⁸

Nekdo drugi, ki ga je tudi pot zanesla skozi Ljubljano, naslavlja svojo prošnjo »Dñis Consulibus Praetori caeterisque Patribus Conscriptis... Maecenatibus meis.«⁹

Dva druga študenta nazivata mestne svetovalce »... praecipui Domini, Domini, Consules, Iudices ac Senatores Metropolitanae huius Ciuitatis Labacensis in Archiducatu Carniae.«¹⁰

Vse potnike, ki so potovali skozi Ljubljano med leti 1581.—1618., sem razdelil na več skupin. Prvo skupino bi tvorili *študentje*. Glede popotnih dijakov imamo precej zapiskov v knjigah o izdatkih že pred l. 1606., vendar pa o njih ni mogoče kaj natančnejšega povedati, ker so vse tozadevne pobotnice izgubljene.

Prva nekoliko bolj važna pobotnica o potujočem dijaku je ohranjena iz l. 1606., 26. maja. Tega dne so se zglasili na magistratu trije študentje. Župan sam je napisal nalog blagajniku, ki se glasi: »Von Eines Ersamen alhierigen Mäistrats wegen . wierdet hiemit dem Ehrnuesten fürnembem herrn Cazian Thomeder, Ober Statt Camrer anbeuolhen . Das Er Zaiger disen dreyen Studiosi Namens Vitus Bater, Andreas Boety . vnd Andreen Karahs . Zu ainer Ritter Zehrung beuentlichen . Ain gulden reinisch, dreissig kreizer außzell vnnd raichen thue . Die sollen Ime herrn Statt Camrer in khünfftig seiner Camrer ambts raittung hierauf, für guet Außgab Pässiert werden. Laybach den 26 tag May, Anno 1606.

Podpisani so Mihäel Preiß . der Zeit Burgermeister alda; Hanns Wodopiuz; Hanns Sonnze; Hanns Khundtner; Achaz Ambschll.¹¹

Iz pobotnice se vidi, da so v tedanji dobi precej čislali potujoče študente. Nalog blagajniku za izplačilo so namreč podpisali poleg župana, ki je take stvari navadno sam podpisoval, še štirje drugi možje, člani mestnega sveta. Sličnega primera nisem nikjer drugje dobil. Možje, ki so ta nalog podpisali, so bile same znamenite osebnosti tedanje Ljubljane. Michael Preiß je bil večkratni župan; Hanns Wodopiuz je bil tudi župan (l. 1607.), prej pa mestni sodnik; Hanns Sonnze je tudi znana osebnost tedanje Ljubljane. Bil je večkrat župan. Pisatelj Tavčar je napisal o njem zgodovinsko povest »Janez Solnce«, ki obravnava motiv, ko se Janez Solnce poroči s padarjevo hčerko in ima zato neprilike s plemstvom. Hanns Khundtner je sicer manj znan, omenja se pa tudi večkrat; Achaz Ambschll se prav tako večkrat omenja v občinskem sejnem zapisku.

Zanimiv je naslednji primer. V knjigi o izdatkih za l. 1608., fol. 30, beremo: »Den 25. Marty hob ich ainem gefangenen Namens hanse Trothenius auf EEM befeh laut N 19 Pargelt geben 1 gld.« K tej zabeležbi je ohranjena pobotnica — prošnja nekega potujočega študenta. Sam se je podpisal »Vestrae amplitud obseruantissimus Johannes Trothenius ex inferiori Saxonia ortus et hoc tempore studiosus peregrinans.« Takoj v začetku prošnje navaja misli rimskega državnika in slavnega govornika M. T. Cicerona, katerega imenuje »Eximius vir et latinae linguae parens«. Pravi, da Cicero v knjigi De officiis (»in suo libello, quem officiorum intitulat«) naglaša, da ni za bogatega človeka nič častnejšega kot da pomaga revnim zlasti potujočim. Dalje pravi: »(nescio quo fato) huc ad vestra rem publicam inclytam contra omne spem et opinione meam veni de longiquo, non solum paupertate onustus, sed etiam a patria mea dulcissima tam procul remotus, vt de illa nulla salutis meae spem modo capere possim, sed quo necesse habeam ad alios bonos et viros humanitate praestantes et insignes confugere,

et ab illis solatium et aliquid leuationis meae calamitatis petere.« Te besede nam pokažejo v bistvo tedanjega načina študentovskega potovanja. Šli so potujoči dijaki daleč naokrog. V tem primeru je prišel notri iz Saksonskega. Oglasil se je že tudi v drugih kranjskih mestih (»alys ciuitatibus huius inclitae prouinciae Kraniae«). Pravi, da se mu na Kranjskem godi slabo, ker ne zna jezika, ki ga govore tukajšnji ljudje (»regionis lingua vernaculam no tenenti«). Zatrjuje, da bo Bog vse povrnil in se sklicuje celo na kralja Salomona »et vt Salomon rex in suis prouerby loquitur, Quodcumque tu egeno dederis Deo mutuo das, qui duplo tibi restituerit.«

Iz te prošnje vidimo, da Johannes Trothenius nikakor ni bil kak ujetnik (turški), kakor je to zapisal tedanji višji mestni blagajnik »Herr Joseph Machartschitsch« (Mohorčič) v knjigo o mestnih izdatkih, ampak je bil potujoč študent — »studiosus peregrinans«, kakor sam pravi — doma iz Saksonske. Da je mestni blagajnik ta izdatek napačno vknjižil, si moremo razlagati s tem, ker najbrž ni razumel latinskega jezika, v katerem je prošnja spisana. Za takratnega mestnega blagajnika namreč ni bilo treba kake posebne izobrazbe. Bil je sicer član notranjega sveta, toda za sprejem med notranje svetnike — »Herren Zwölfer«, kakor so se člani notranjega sveta imenovali — ni bila merodajna izobrazba, ampak ugled in bogastvo. Da pa je Jožef Mohorčič tega popotnega študenta zapisal kot ujetnika, si je možno razlagati tudi s tem, ker je imel opravka neposredno pred tem izdatkom z več ujetniki, ki so dobili podporo, oziroma prispevek za odkupnino iz turške sužnosti.

27. junija 1608. so dobili štirje študenti podporo 1 gld. Njihova prošnja na magistrat je zelo kratka. Glasi se:

Aequissimi Dñi
Patroni Benignissimi

Missi in Italiam ad studium generale omni ope sumus desumti . petimus itaque cum alys duobus peregrinis aliquod viae subsidium.

F. Senmienus ex ordine
F. Georgius praedicatorum
Jacobus Sadocki
Joannes Zwonimski¹²

Bili so to redovniki, ki so šli v Italijo študirat. Ordo praedicatorum je dominikanski red ali red propovednikov. Ustanovil ga je l. 1220. sv. Dominik. Ta red je gojil predvsem cerkveno govornišvo. Da bi hodili gori omenjeni dominikanci po Slovenskem z namenom pridigovanja, ni mnogo verjetno, ker sami pravijo, da so poslani »in Italiam ad studium«.

Prošnja, ki so jo vložili na magistrat popotni dominikanski študentje, je kratka, iz česar sklepamo, da so se najbrž osebno pogovorili z županom, oziroma njegovim namestnikom in da je bila pismena prošnja le formalnost. Da tedanji mestni blagajnik ni razumel latinščine, vidimo tudi iz tega, ker je tudi za ta izdatek navedel napačne podatke v knjigi o mestnih izdatkih. Tam namreč stoji zapisano, da je dal denar »einem Pilgramb«.

14. jan. 1611. se je oglasil na ljubljanskem magistratu študent »Ludovicus Musculus Battenburgensis¹³ Halus (?)«. Ta je mislil najprej potovati samo iz

Prage v Gradec. V Gradcu je skušal dobiti kako službo učitelja (»eine Condition oder paedagogiam«). S tem si je hotel opomoči, da bi mogel svoje študije nadaljevati (»Studia continuiren«). V Gradcu ni dobil želene službe. Kot vzrok navaja sam »per iniuriam fortunae«. Usoda mu torej ni bila naklonjena. Vendar se je ojunčil in šel v Rim, kjer je hotel nadaljevati svoj študij v svojo korist in v korist splošnosti (»meines Vndt gemeines Nutzens«). Pot ga je nanesla skozi Ljubljano. Tu se je ustavil in prosil, naj mu pomagajo »mit einem geringen Viatico«.¹⁴

13. maja 1611. se je zopet oglasil neki študent. Podpisal se je »Amplitud . et Prudentiae V. Addictissimus cliens Nicolaus Ludovici Macio Vari«. Napisal je v latinskem jeziku prošnjo, ki jo začneja z navedbo pregovora (»In trito ac sermone pervolgato dicitur proverbio: durum telum esse necessitatem«). Potoval je okrog po svetu in iskal službo (»conditionem«); najraje bi seveda dobil mesto učitelja (»paedagogicam«). Ne pove nič, od kod prihaja in kam gre. Bil je pač eden izmed potujočih študentov, ki so hodili okrog, kamor jih je zanesla cesta.¹⁵

1. avg. 1611. so podarili ljubljanski mestni očetje 1 gld. »einem Studenten«. Iz prošnje, ki jo je ta študent vložil na magistrat, je razvidno, da je bil to »Blasius Vitus pauper et egenus Clericus et lib : art : studiosus«. Za seboj ima že pot iz Gradca na Dunaj in od tam po raznih ovinkih na Kranjsko. Pripoveduje, da bi zopet rad prišel v svojo domovino, kjer bi bil posvečen za duhovnika (»ut sacris ordinibus initiarer«). Toda usoda mu ni bila naklonjena. Na potovanju ga je zadela nevarna bolezen (»in morbum periculosum in via incurri«), ki ga je zadržala za šest mesecev, med tem je moral celo osem tednov neprestano ležati (»per octo continuas septimanas lecto adeo affixit«), tako da je že zdvajal nad svojim življenjem (»ut de vita mea conclamaretur , desperareturque«). Svojemu gostitelju je moral plačati 34 fl. (»florenos«). Da je zmožel to poplačati, je moral prodati celo svoj plašč (»pallium«) in vse, kar je imel. Zato prosi mestne svetovalce, naj mu pomagajo, da si bo mogel zopet nabaviti plašč in se vrniti v svojo domovino, da prejme svete redove. Iz vse prošnje diha iskrena želja tega študenta po mašniškem posvečenju.¹⁶

19. avg. 1611. so mestni očetje zopet naklonili dvema študentoma 1 gld. Prošnja je latinsko pisana. V njej se bere: »Magnificos ac consultissimos ciuitatis Labiensis DD. pro aliquo viatico humiliter orat honestus nobilis Joannes Bartholomeus Vander cum socio suo«. Dalje pravi, da sta bila »nuper ad octo menses in Flandria«. Tudi po Brandenburškem sta potovala. Kam gresta, ne povesta.¹⁷

17. jan. l. 1614. je bilo ukazano višjemu mestnemu blagajniku Adamu Eppichu, naj izplača 1 gld. »pro Alemosina« nekemu študentu, ki se je podpisal na prošnji »V. D. Nobilibus humillimus cliens Christophorus Marb, philo : Baccalaureus«.¹⁸ Zanimiv je začetek prošnje, ki se glasi: »Quam uaria quamque diuersa sit rerum Dña fortuna ipse inter alios testis esse possum occulatissimus«. Pravi, da je doma z Dunaja (»Viennae ortus«), kjer je bil lepo vzgojen, nato pa že v mladosti zapeljan med slabe ljudi. Zapravil je vse svoje premoženje (»in sumpto amplo patrimonio«). Šel je po svetu in pot ga je zanesla tudi

v Ljubljano, od koder želi odpotovati v svojo domovino. Potoval je torej na Dunaj.¹⁹

8. dec. 1614. je bila dana podpora 30 kr. »Einem armen Studenten«. Bil je to Georgius Ferrer Bauarus Sacrorum ordinum minorum Accolytus.²⁰ Po rodu je bil torej Bavarec. V uvodu nemško pisane prošnje želi magistratu »alle glückliche prosperitet«. Pripoveduje, kako je študiral, nakar ga je popadla bolezen in moral je odstopiti od svojega namena, da bi namreč postal duhovnik (»von meinem proposito (dem Geistlichen standt ein Zunemen«). Kasneje je šel po svetu. Na svojem potovanju je prispel tudi skozi Ljubljano, kjer je na magistratu poprosil za podporo (»Zue Subleuierung«).²¹

4. febr. 1615. sta se zopet oglasila 2 študenta. Podpisala sta se »Nobilissimarum Magnificarum Do minationum Vestrarum Humillimi Clientes Simon Karmansky Physicus Balthasar Lehman Saxo Magdeburgensis ad fidem Catholicam Graecy conuersus Peregrini ambo.« Spisala sta prošnjo v lepi latinščini. Bila sta sedaj na romarski poti v Rim »ad limina BB. Aplorum Petri et Pauli.« Prošnjo sta zaključila z besedami »Aeternam mercedem a Deo, a nobis tantam quanta potest esse, gratitudinem recepturi«. Mestni blagajnik je vbeležil zanju izdatek »Anderhalbe gulden) (1 gld. 30 kr.), in sicer »Zu ainer Ritterzerung«.²²

Mnogo študentov je potovalo samo zaradi zabave in da so videli tuje kraje. Bili pa so med njimi tudi taki, ki so imeli resnejše namene. Šli so namreč študirat na tuje visoke šole. Največ onih, ki so potovali skozi naše kraje, je šlo v Italijo, v »klasično deželo znanstvene in umetniške izobrazbe« v 17. in 18. stoletju.²³ Tam so bila sloveča vseučilišča v Padovi, Sieni, Parmi, Bologni. Tudi mnogo Slovencev se je izobrazilo na teh univerzah.

Druga skupina potnikov skozi Ljubljano so bili *pevci* in *godci* ter *popotne igralske družine*. Ta način potovanja je bil zlasti priljubljen v srednjem veku, pa tudi v prvih desetletjih novega veka. V mestnih knjigah o izdatkih med leti 1581. do 1618. sem našel na dva primera posameznih potujočih pevcev in na eno družbo.

17. febr. 1612. je zabeležen izdatek 4 gld. »einem Musico«. Prošnje ni nič. Ohranjeno je le županovo nakazilo blagajniku Adamu Weyßu, kjer pravi, da je magistrat poklonil podporo »Christiano Hartmanno, Musico et Studioso Zu ainem Viatico vnd Zehrung«. Dobil je izredno mnogo. Povedano ni nič, od kod in kam je potoval, vsekakor pa je bil to popotni pevec.²⁴

6. aprila 1612. je bila dana podpora »einem musico« 1 gld. Bil je to Maximiljan Gloss(er). Kakor sam pravi, je bil »Musicus Instrumentallis et Vocallis«. Hodil je torej okrog in se preživljal s tem, da je ljudi zabaval. Imeti je moral kak instrument, na katerega je igral in zraven je še pel. V svoji prošnji razlaga in toži magistratu svojo bol in težavo. S seboj je imel ženo in otroka. Potoval je iz Kiseka (»Günspurg«) proti Ptuj (»Bëtau«). Ženi se je prigodila celo nesreča, da si je zlomila desno roko. Iz Ptuja je potoval proti Gradcu. Tam je peljal ženo k nekemu zdravniku, ki mu je nasvetoval, naj jo pelje v kako zdravilišče, kar je tudi storil. Ker ga pa to mnogo stane, prosi tudi ljubljanski magistrat za podporo.²⁵

Potovalo pa je tedaj skozi Ljubljano tudi več popotnih igralskih družb. V Außgab Buech de Anno

1609, fol. 29, beremo: »Item einem fecht(er) Namens Gabrielen Zechent(er) lauth Rathschlags No 30 geben 5 gld.« Ohranjena je prošnja, ki jo je vložil na magistrat »Gabriel Zehenndter Freyfechter«. Pravi, da se je 3 tedne mudil v Ljubljani »das Ich nunmehr in die drey wochen alhie mich aufgehalten, Vnd diser Hofnung gewest, Ich vuerde mit meiner Freykhunst ein Ritter Zörung alhie erobern darmit Ich weiter khomben hette möge(n)«. Dalje pripoveduje, da so mu bile stavljenе razne ovire in da pri svojem izvajanju ni dobil dovolj denarnih prispevkov. Pravi, da je »auf dero freyem Plaz alhie die fecht Schuell gehalten, vnnd dero wegen Von niemandten einihes Pfe-nings ergözt bin, wie Ich mich sonnssten an Jezo gern Von danen begeben...« Igral je torej na prostem, najbrž pred rotovžem. Pravi, da bi šel rad naprej »mit meiner Compagnia«. Torej ni bil sam, ampak je imel s seboj celo družbo. Biti pa je morala to kaka manj premožna družba. Ne pove nič, od kod je prišla in kam je bila namenjena.

Mnogo igralskih družb, potujočih skozi Ljubljano, ni zabeleženih, ker pač niso iskale na magistratu podpor. Pa ne samo mestna občina, ampak tudi deželni stanovi so podpirali take popotne družbe. Za l. 1653. dobimo v registraturnem protokolu deželnih stanov v zvezku za leta 1653. do 1659., fol. 37 a, zanimivo in važno zabeležbo: »Monath Juny 1653—9 (t. j. 9. junija) Herr Andree Triller General Einnehmer, solle denen Commedianten, als der außländischen Compagnia, die Ihnen Verehrten . 25. St . (Stück?) Silber Cronen . außzahlen , Und guetmahen.«²⁶ Gotovo so se dogajali taki primeri tudi že pred l. 1653.

Take popotne igralske družine so Ljubljančani večkrat dobrohotno sprejemali, ker so jim nudile zabavo in prinesle spremembo v enolično mestno življenje. V poznejših časih so razni nemški in italijanski komedijanti predvajali svoje predstave v Auerspergovu palači, zlasti na lepem Auerspergovem vrtu. V to skupino moremo šteti tudi razne glumače, ki so šli skozi Ljubljano in tu razkazovali svojo umetnost.

¹ Kos, Gradivo, IV., št. 201. — ² M. Kos, Zgodovina Slovencev, str. 199. — ³ Vrhovec, Ljubljanski meščanje, str. 194. — ⁴ Außgab Buech, 1594., fol. 37, No. (pobotnica) 13. Priimki Venturini so v Primorju še danes pogosti. Prof. dr. A. Melik domneva v Sloveniji, I., 1., str. 366., da so to potomci nekdanjih uskokov, ki so pribežali z juga v naše kraje. Morda je bil tudi ugledni ljubljanski župan Vinturino Tranisano potomec uskokov. — ⁵ Chelmno na Poljskem ob Visli. — ⁶ Außgaben, 1607., fol. 32, No. 12. — ⁷ Außgaben, 1608., fol. 30, No. 2. — ⁸ Außgaben, 1608., fol. 30, No. 19. — ⁹ 1611., fol. 30, No. 43. — ¹⁰ 1615., fol. 24, No. 23. — ¹¹ Außgaben 1606., fol. 33, No. 16. — ¹² Außgaben, 1608., fol. 31, No. 36. — ¹³ Battenberg leži na Pruskem. — ¹⁴ Außgab Buech, 1611., fol. 28, No. 14. — ¹⁵ Außgab Buech, 1611., fol. 30, No. 43. — ¹⁶ Außgab Buech, 1611., fol. 31, No. 62. — ¹⁷ Außgab Buech, 1611., fol. 31, No. 66. — ¹⁸ študent, ki je napravil prvi strogi izpit iz modroslovja. — ¹⁹ Außgab Buech, 1614., fol. 23, No. 23. — ²⁰ Klerik, ki je prejel že nižje redove. — ²¹ Außgab Buech, 1614., fol. 26, No. 70. — ²² Außgab Buech, 1615., fol. 24, No. 23. — ²³ Gruden, Zgodovina slov. naroda, 969. — ²⁴ Außgab Buech, 1612., fol. 25, No. 23. — ²⁵ Außgab Buech, 1612., fol. 25, No. 32. — ²⁶ Dr. Stanko Škerlj, Italijanske predstave v Ljubljani od XVII. do XIX. stoletja, Kronika I., 2., str. 104.

Zastava, poklonjena po mestni občini ljubljanski torpedovki »Ljubljani«

LJUBLJANA TORPEDOVKI „LJUBLJANI“

Lani na Vidov dan je v Splitu zdrčala kr. velika torpedovka »Ljubljana« v Jadran, ko sta ji kumovala ljubljanski župan *dr. Juro Adlešič* z go. *Jeleno* generala *Nedića*, soprogo sedanjega ministra vojne in mornarice. Že tedaj smo poročali, da mesto Ljubljana za krstni dar pokloni prvi bojni ladji, ki nosi ime glavnega mesta Slovenije, tudi darilo, da se bodo oficirji in moštvo na njej vedno spominjali tudi našega mesta.

Medtem ko so na novo torpedovko nameščali stroje in orodje ter opremili tudi vse prostore, je Ljubljana res pripravila prav lepa darila. Preden bo velika torpedovka uvrščena v naše bojno ladjevje, bodo izročena tudi krstna darila.

Najvažnejše darilo je gotovo svilena *ladijska zastava*, ki bo izobešena le ob najsvečanejših prilikah in pa tudi v bojih, ki naj bi bili vedno častni in zmagoviti za bojno ladjo z imenom glavnega mesta Slovenije. Natanko po predpisih vojaške uprave je izdelal Državni osrednji zavod za ženski obrt v Ljubljani iz najfinejše svile državno trobojnico ter jo okrasil z državnim grbom v aplikaciji in umetnem vezenju. Zastava se v ničemer razen po tvorivu ne razlikuje od drugih zastav kr. vojne mornarice, pač pa ima na levi strani nad državnim grbom tudi uvezen majhen grb mesta Ljubljane.

Častitljivi *grb ljubljanskega mesta* bo pa krasil tudi kljun torpedovke. V baker ga je umetno vtolkel akademski kipar *Božidar Pengov* in se je tako spet z estetske kakor s tehnične strani pokazal mojster. Grb je visok 57 cm in 36 cm širok, ter bo, kakor že rečeno, najbrž krasil kljun ladje.

Tretje darilo je pa *slika Ljubljane* izredno visoke umetnostne cene, saj je naše mesto v zimski odeji upodobil mojster prof. *Gojmir A. Kos*. Podoba našega mesta bo vdelana v leseno steno ladijskega salona, kjer bo vedno pred očmi oficirjem in tudi moštvu. Slika je izdelana v olju ter široka 80 cm in 55 cm visoka.

Za ladijsko knjižnico pa dobi »Ljubljana« tudi vseh pet lepo vezanih letnikov »*Kronike slovenskih mest*«.

Da se naša javnost prepriča, kako dostojna darila pošlje Ljubljana svoji »Ljubljani«, so bila darila razstavljena 27. in 28. februarja ter 1. marca v sobi županov v mestnem muzeju.

B. Pengov, Ljubljanski grb, dar mesta Ljubljane torpedovki »Ljubljani«

NEVIHTE V LJUBLJANI

M A R J A N Č A D E Ž

Pričujoči razpravi je namen, podati pogostost pojavljanja neviht v Ljubljani, obenem pokazati, v katerih dnevnih dobah se nevihte najčešče pojavljajo, kakšno oblačnost prinašajo s seboj nevihtni dnevi itd. Žal mi za enkrat ni mogoče podati vpliva splošne evropske vremenske situacije na nevihte pri nas in podati porazdelitve padavin odn. prvih izvorov neviht po ljubljanski okolici. Zato si ne moremo odgovoriti tu na vprašanje po vzrokih postanka neviht v Ljubljani in okolici, temveč si hočemo ogledati na kratko rečeno le sliko nevihtnega vremena v Ljubljani.

Opazovanja se nanašajo na 6 letno dobo od 1931. do 1936. Služil sem se predvsem svojih podatkov, podatke za zračni tlak in padavine sem pa vzel iz opazovanj »Zavoda za meteorologijo in geodinamiko« v Ljubljani.

V splošnem se dele nevihte po postanku v tri vrste, v t. zv. *toplotne, frontalne in vrtnčaste nevihte*. Vsem nevihtam so vzrok vertikalni vetrovi, katere povzročajo pri prvi skupini neviht močno segreta tla v toplih letnih mesecih, pri drugi prodirajoče zračne mase v horizontalni smeri, ki na svoji prvi črti (fronti) silijo zrak k dviganju in pri tretji vrsti neviht vertikalni vetrovi splošnega premikanja v barometriških depresijah.

1. *Toplotne nevihte* se pojavljajo v splošnem čez dan v vročih mesecih. Navadno je jutro ob takih dneh deloma oblačno, nebo je pokrito z vodoravno ležečimi oblaki višin nekako 3000 m, imenovanimi *strati*. Zanimivo je, da se ti oblaki redno z dnevom ali popolnoma ali vsaj deloma posuše, začno se namreč tanjšati, se pretvorijo v »ovčice«, ki se kmalu v dopoldanskih urah posuše. V nadomestilo te nočne oblačnosti se čez dan živahno razvijajo na raznih mestih močni kopasti oblaki — nositelji neviht, ki dajo največ dežja v splošnem v popoldanskih urah in radi ohlajenja zemeljskih tal zvečer popolnoma oslabe. Ti nevihtni oblaki se imenujejo kumuli. Večeri toplotno nevihtnih dni so v splošnem zelo lepi, s čistim ozračjem in na nebu se navadno opažajo le še neizraziti, v vodoravnih plasteh ležeči oblaki višin 2000 do 4000 m (*strati*) kot ostanki neviht. Nevihtni oblaki zapuste večkrat zvečer na nebu še eno sled in to v obliki najvišjih mrežastih oblakov, razprostirajočih se v horizontalnih plasteh višin nad 7000 m in sestavljenih iz snežnih kristalov. Ti oblaki se imenujejo *ciri*. — Enotni horizontalni vetrovi so v toplotno nevihtnih dneh v splošnem slabi in posebno pri tleh ne pridejo do veljave.

2. *Frontalne nevihte* se morejo pojavljati prvič tedaj, kadar prodirajo pri tleh mrzli vetrovi iz severnih krajev in silijo gornji topli zrak k dviganju, in drugič tedaj, kadar se vzpenja nad spodaj ležeči hladni zrak prodirajoči topli zrak iz južnih predelov. Prve frontalne nevihte (prodirajočega mrzlega zraka) so zelo značilne, združene so z močnimi, iz severnih strani prodirajočimi vetrovi, z naglim padcem temperature in izrazitim dviganjem zračnega tlaka. Drugo vrsto frontalnih neviht je često težko ločiti od vrtnčastih.

3. *Vrtnčaste nevihte* se morejo pojaviti, kakor tudi frontalne, v vseh letnih časih, čeprav se v zimi radi težkega mrzlega zraka zelo redko pojavljajo. Zna-

čilno zanje je, da niso navezane na dnevno dobo in se pojavljajo pri zelo pestri oblačnosti nad širšo pokrajino združene tudi z dežjem, ko nima svojega izvora v nevihtnih oblakih-kumulih. Zračni pritisk je pri vrtnčastih nevihtah v splošnem nizek in skoro vedno nižji od zračnega pritiska sosednih dni.

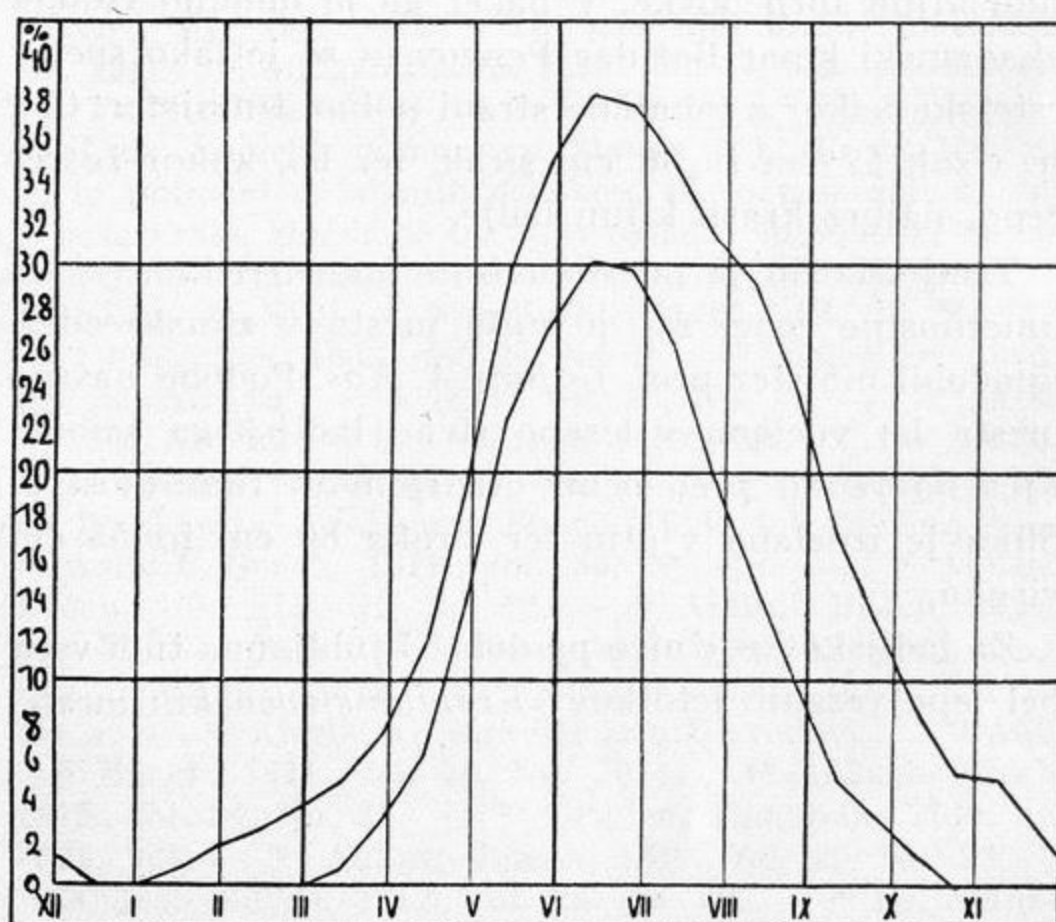
Vsak tip nevihtnih dni se ne pojavlja vedno sam zase in pri statistiki je grupacija nevihtnih dni po opisanih primerih nemogoča. Zato sem prišteval v toplotno-nevihtne dneve vse one, katerim je potek sledeči:¹

1. Nevihte se pojavljajo v mejah od 10. ure dopoldne do 20. ure zvečer v omenjenih kopastih oblakih-kumulih, kateri edini so nositelji padavin. Zjutraj je ozračje brez vertikalnih vetrov, to je brez nevihtnih oblakov, kakor tudi po 20. uri zvečer. Zjutraj more tudi lahko deževati, ali le iz vodoravnih oblakov, ki se čez dan posuše.

2. Jasno čez dan in se toplotne nevihte pojavijo šele zvečer, odn. v prvi polovici noči; naslednje dopoldne je zopet lepo.

V frontalno nevihtne dneve sem prišteval vse one, ko se je ob pojavu mrzle fronte (vpada mrzlih severnih vetrov pri tleh) pojavilo grmenje, vzporedno z naglim padcem temperature in dvigom zračnega tlaka za nekaj milimetrov nad stanje pred nastopom fronte. Če so se pojavljale pred fronto z grmenjem v istem dnevu še kake druge nevihte, sem vseeno prišteval tak dan k frontno nevihtnemu.

¹ V Kroniki l. 1936., št. 1, 2, so nevihtni dnevi v razpravi »Označba ljubljanskega vremena« na kratko obdelani, predvsem pa v zvezi z vetrovi in to radi splošne karakterizacije ljubljanskega vremena. Tu, kjer je namen spoznati le nevihtne dneve z njihovimi bistvenimi lastnostmi, je zato gori navedena porazdelitev prikladnejša in za točno obdelavo neviht edino primerna.

Slika 1. Pogostost nevihtnih dni v Ljubljani.

Vse ostale dneve z nevihtami sem prišteval k vrtinčastim nevihtnim dnevom.

Dan sem smatral za nevihten le tedaj, kadar se je čulo v Ljubljani grmenje.

Pogostost nevihtnih dni v Ljubljani nam kaže diagram 1., določen iz opazovanj 6 letne dobe. Rimska števila predstavljajo mesece, arabska pa procenke verjetnosti pojavljanja neviht v kakem dnevu. Večja krivulja kaže verjetnosti za kakršne koli nevihtne dni, a manjša samo za toplotno nevihtne. Na pr. za 20. junij je verjetnost, da je nevihten dan, 38 procentna ali z drugimi besedami, v tem času se pojavi v Ljubljani povprečno vsak 2,6-1. dan nevihta ($100 : 38 = 2,6$).

Radi dovoljno velike dobe opazovanj (6 let) lahko razberemo iz krivulj sledeče splošne lastnosti neviht za Ljubljano:

1. Nevihte se v drugi polovici junija najčešče pojavljajo, a v decembru skoro izostanejo.

2. Toplotne nevihte se v mesecih november do februar sploh ne pojavljajo, a v oktobru in marcu le izjemoma.

3. Razporeditev za nevihte narašča od zime naprej do poletnega solsticija (21. junija), ko doseže svoje najvišje stanje, in od te dobe do zime zopet pojemajo; pojemanje je počasnejše kot naraščanje in zato:

4. V času za poletnim solsticijem se nevihte pogosteje javljajo kot v istem času pred njim, in

5. najčešče se pojavljajo nevihte poleti, nato spomladi, jeseni in končno pozimi, ali po mesecih v 1. juniju, 2. juliju, 3. avgustu, 4. maju, 5. septembru, 6. oktobru, 7. aprilu, 8. novembru, 9. marcu, 10. februarju, 11. januarju in 12. decembru.²

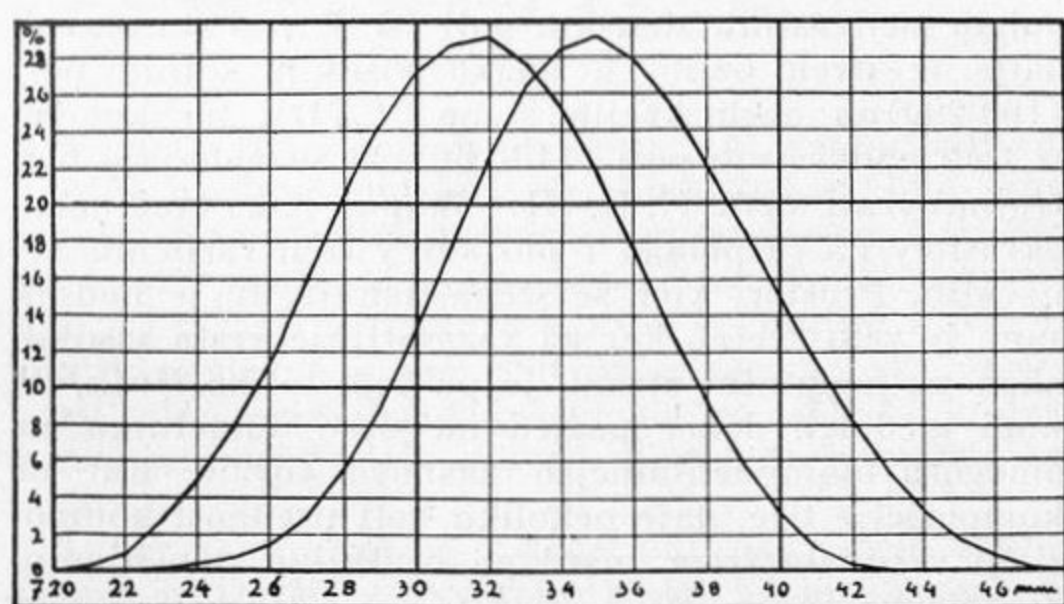
Stanje zračnega tlaka v nevihtnih dnevih. Iz opazovanj triletne dobe 1933.—1935. je sestavljen drugi diagram. Krivulji predstavljata v procentih izraženo verjetnost pojavljanja zračnega pritiska ob 7. uri zjutraj v Ljubljani za triletno dobo. Leva velja za vrtinčasto nevihtne, desna za toplotno nevihtne dneve.

Iz obeh krivulj razberemo:

1. Vrtinčaste nevihte so se pojavljale v splošnem pri nižjem, povprečno za 3 mm, pritisku kot toplotne.

2. Pritisk ob 7. uri zjutraj se je gibal pri toplotno (vrtinčasto) nevihtnih dnevih v mejah od 723 do

² V meteorologiji se šteje pomlad od 1. III. do 31. V., poletje od 1. VI. do 31. VIII., jesen od 1. IX. do 30. XI. in zima od 1. XII. do 28. odn. 29. II.

Slika 2. Verjetnost pojavljanja zračnega pritiska ob 7. uri zjutraj v Ljubljani.

747 mm (720 do 743 mm), torej v obširnem intervalu, a najčešče med 733 do 736 (730—733) mm. Normalni zračni pritisk v Ljubljani je 731 mm.

3. Krivulja pogostosti raznih pritiskov v toplotno nevihtnih dnevih za sedmo uro zjutraj je popolnoma slična oni za vrtinčasto nevihtne dneve v kvalitativnem in kvantitativnem smislu. Krivulji sta skoro simetrični.

Potek zračnega tlaka v posameznem dnevu je pri vrtinčastih in frontalnih nevihtah zelo izpremenljiv; s tem ni zanimiv za statistiko. Pri toplotno nevihtnih dnevih pa kaže njegov potek neko enakomernost, kar je razvidno tudi iz sledeče razpredelnice. Podani so povprečni pritiski zraka v toplotno nevihtnih dnevih v letih 1933.—1935. ob 7., 13., 21. uri in ob 7. uri vsakega naslednjega dne.

	ob 7. uri	ob 13. uri	ob 21. uri	ob 7. uri
1933.:	734,5	733,3	734,4	734,7 mm
1934.:	735,1	734,0	734,7	735,0 mm
1935.:	735,9	734,9	735,5	736,1 mm

Povprečni zračni tlak je ležal nekako med 733 in 736 mm. Vidimo, da je bil v vsakem letu ob 13. uri skoro točno za 1 mm nižji kot ob 7. uri zjutraj in da je zavzel naslednji dan ob 7. uri zopet skoro točno isto vrednost kot prejšnji (nevihtni) dan ob 7. uri. Nižji zračni tlak ob 13. uri ima svoj vzrok v splošnem valovanju atmosfere preko dneva, vendar je to znižanje za 1 mm (od 7. do 13. ure) v primeri s povprečnim preko vsa tri leta (0,5) še enkrat večje. Seveda pa vsak posamezni dan v splošnem ne beleži tako pravičnega valovanja zračnega tlaka in toplotne nevihte se morejo pojavljati tudi pri stalnem dviganju odn. padanju zračnega tlaka preko dneva.

Oblačnost v nevihtnih dnevih je v splošnem zelo izpremenljiva, čez dan se vsak čas menja, stalna je več ali manj le v jutru, zvečer in ponoči. Zato je sestavljena tabela 2., ki predstavlja oblačnost v toplotno- (t), frontalno- (f) in vrtinčasto- (v) nevihtnih dnevih za sedmo in enaindvajseto uro. Števila značijo pogostost pojavljanja odgovarjajoče oblačnosti v 3 letni dobi 1933.—1935. Rubriki od 0—5 in 6—10 značita nebo prekrito od 0 do 5 desetih z oblaki odn. od 6 do 10 desetih.

	t	f	v	t	f	v
0—5	34	0	9	53	1	3
6—10	41	5	24	34	6	36
dež	5	4	16	3	3	11
megla	10	1	4	0	0	3

Iz tabele je razvidno, da je v toplotno nevihtnih dnevih oblačnost ob 7. uri večja kot ob 21. uri, da se dež ob teh urah le izjemoma pojavlja in da se more v nevihtnih dnevih ob 7. uri zjutraj pojaviti tudi megla. Frontno nevihtni dnevi nam prinašajo skoro izključno v obeh opazovanih urah močno oblačno nebo in čisto dež. Tudi v vrtinčasto-nevihtnih dnevih je ob 7. uri in 21. uri nebo večinoma oblačno, vreme deževno, vendar radi močno izpremenljive oblačnosti v takih dnevih v manjši meri kot v frontno-nevihtnih dnevih.

Padavine so predstavljene v tabeli 3., kjer značijo števila povprečne milimetre padavin odgovarjajočih nevihtnih dni, ki so padle od 7. ure zjutraj do 7. ure zjutraj naslednjega dne.

	1933.	1934.	1935.
t	4,3	5,3	6,0 mm
f	30,4	26,7	26,5 mm
v	38,1	17,3	18,0 mm

Največ padavin prineso Ljubljani v splošnem frontalno nevihtni dnevi, kmalu nato vrtničasto in končno toplotno nevihtni.

V toplotno-nevihtnih dneh pade v Ljubljani z ozirom na okolico malo padavin in v veliki večini le do 5 mm. Dneve, v katerih pade več kot 10 mm dežja v Ljubljani, pa moramo smatrati že za izjeme, kajti oni stoje že pod vplivom drugih ne samo toplotno nevihtnih situacij.

Radi važnosti, največ za turistiko, je sestavljena še četrta tabela. Števila predstavljajo pogostost pojavljanja toplotno nevihtnih dni v letih 1933.—1935., v katerih je padlo od 0 do 0,9 mm, odn. od 1 do 4,9 mm dežja itd.

	1933.	1934.	1935.
0— 0,9 mm	15	22	11
1— 4,9 mm	8	6	5
5— 9,9 mm	0	5	1
10—19,9 mm	4	4	2
20—več mm	2	4	1

Pojavljanje neviht z ozirom na dnevno dobo nam kaže tabela 5.

Leto	1933.			1934.			1935.			1933.-35.		
nevihte	t	f	v	t	f	v	t	f	v	t	f	v
dop.	2	1	0	3	0	2	3	0	2	8	1	4
pop.	21	2	5	30	1	5	11	2	2	62	5	12
zvečer	1	0	3	6	2	4	4	0	7	11	2	14
zjutraj	0	1	1	0	0	1	0	0	2	0	1	3
ponoči	0	0	3	0	0	5	0	0	2	0	0	10
dop.+pop.	3	1	2	2	0	4	0	0	0	5	1	6
neopazov.	2	0	0	0	0	1	2	0	2	4	0	3

V absolutni večini se pojavljajo nevihte v popoldanskih urah. Radi toplejšega ozračja zvečer se v tej dobi nevihte raje razvijajo kot zjutraj in celo raje kot dopoldne. Malo je bilo opazovanih dni, ko so se nevihte razvijale obenem dopoldne in popoldne odn. ponoči. Od tod je razvidno, da so vse nevihte močno navezane na dnevno dobo in da se pri toplem ozračju preko dneva najraje razvijajo.

Vpliv hribov in oblike tal na razvoj neviht nam deloma predstavi poslednja tabela 6.

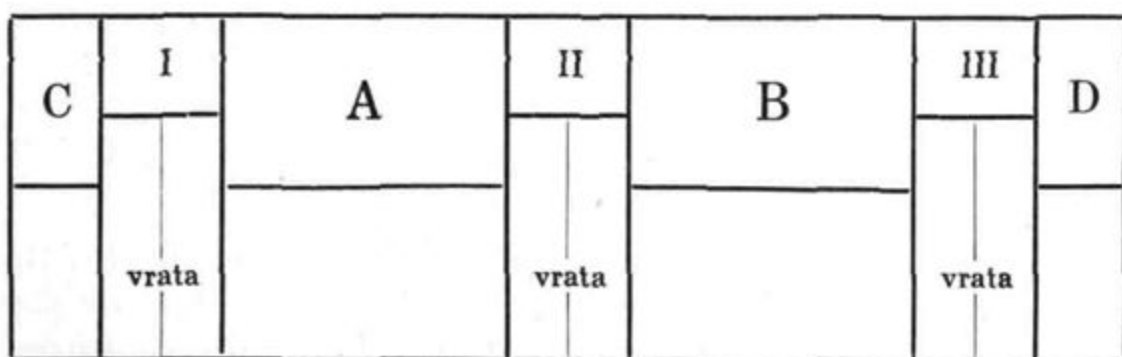
Leto	1933.			1934.			1935.			1933.-35.		
nevihte	t	f	v	t	f	v	t	f	v	t	f	v
sev. stran	11	1	2	23	0	1	8	0	1	42	1	4
juž. stran	3	0	0	2	0	3	2	1	0	7	1	3
celo obzor.	9	4	11	14	3	15	7	11	2	30	18	28
na vzhodu	2	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	1
na zapadu	2	0	0	0	0	0	1	0	1	3	0	1
neopazov.	2	0	0	2	0	3	2	0	3	6	0	6

Iz tabele je razvidno, da se nevihte najčešče pojavljajo po vsem obzorju, dalje na severnih straneh Ljubljane in končno v drugih predelih. Poznan je vpliv hribov na razvoj neviht, v okolici katerih se začno pojavljati navadno najprej nevihtni oblaki. Pojavljajo se v toplotno nevihtnih dneh že v zgodnjih popoldanskih urah, kar moremo redno opazovati in često tudi opazimo prve nevihte v bližini Kamniških planin in Karavank.

Razgled je v nevihtnih dneh v splošnem precej dober, ovirati ga morejo le pojavljene padavine, ki predvsem v toplotno nevihtnih dneh niso stalne, bodisi krajevno bodisi časovno.

ZGODOVINA SLOVENCEV IN NAŠA UPODABLJAJOČA UMETNOST

RAJKO LOŽAR

Skica stene

I.

Med umetnostnimi naročili zadnjega časa se vedno češče pojavljajo natečaji za umetniška dela javnega značaja in večjega obsega, ki postavljajo umetnike pred težavne, a tudi hvaležne naloge. Med njimi zavzema posebno važno mesto natečaj za izdelavo slik iz naše zgodovine, ki ga je oktobra 1938. razpisal ban dravske banovine g. dr. Marko Natlačen.

Okrasiti bi bilo treba notranjo steno glavnega hodnika v reprezentančnih prostorih banovinske palače v Ljubljani. Stena sestoji iz 2 m visokih in 7,30 m dolgih medvratnih stenskih polj (A, B), ki sta glavni, dalje iz dveh ožjih, a enako visokih kotnih polj (100/200) na obeh krajih stene (C, D), ter končno iz treh nadvratnih polj (113/160), ki se nahajajo nad trojimi vrati stene (I, II, III). Skupno je za umetniško okrasitev na razpolago 7 ploskev v treh različnih velikostih. Prostor, kjer se stena nahaja, to je hodnik sam, je zelo svetel, ker ga razsvetljuje vrsta visokih oken na nasprotni strani, je pa tudi toliko širok, da nudi gledalcu dober pogled na sliko, umetniku pa omogoča monumentalnejšo zasnovo forme. Kar se kompozicije tiče, daje nekoliko bolj prednost kompoziciji v smislu friza, manj pa centralno zamišljenim zasnovam.

V razpisu natečaja, ki so se ga udeležili le člani Slovenskega umetniškega društva, je bila zahtevana

Sl. 1. G. A. Kos: Umestitev koroškega kneza pri Krnskem gradu.

naprava idejnega osnutka za opremo naznačene stene s slikami na platnu v taki tehniki, ki se najbolj približuje tehniki freske. Platna bi bila napeta v slepih okvirih ter snemljiva, freskasti značaj slik pa narekuje močna direktna luč oken nasprotne stene, ki bi pri oljnatih slikah povzročala močne reflekske.

Najvažnejša je bila pri razpisu natečaja zahteva glede snovi. Vsaka izmed obeh velikih kompozicij A in B je morala po pogojih razpisa predstavljati najmarkantnejše prizore ali momente iz slovenske zgodovine. Njih izbiro je ban prepustil prosti volji vsakega udeleženca, zahtevano je bilo le, naj tudi obe stranski sliki predstavljata momente iz slovenske zgodovine v primerni skladnosti z upodobitvama glavnih polj. Za supraporte je imel vsak udeleženec skoro popolnoma proste roke.

Ob predpisanem terminu se je na Bleiweisovi cesti nabralo 11 osnutkov oz. predlogov za izvršitev razpisane umetniškega okrasa, ki so jih vposlali: Hinko Smrekar, Saša Šantel, Fran Tratnik, Gojmir A. Kos, Tone Kralj, Albert Sirk, Maksim Sedej, Mira Pregljeva, Rajko Slapernik, Marij Pregelj ter Tine Gorjup. Došle osnutke je pregledala strokovna komisija, v kateri so bili univ. prof. dr. Fr. Stelè, konservator dr. Fr. Mesesnel, kustos dr. R. Ložar ter višji tehn. svetnik ing. arh. Josip Černivec. Na njen predlog je g. ban prisodil prvi odkup v znesku din 4000— predlogu G. A. Kosa, drugega v znesku din 3500— predlogu Maksima Sedeja in tretjega v znesku din 3000— predlogu Fr. Tratnika. Štiri nadaljnje odkupe v znesku po din 2500— so prejeli predlogi T. Kralja, M. Preglja, Alberta Sirka ter Rajka Slapernika. Naročilo za izvršitev umetniškega okrasa je prejel G. A. Kos.

II.

Ta natečaj je pomemben zlasti radi glavne zahteve, ki tiče predmet upodobitve: zahtevane so bile slike z najmarkantnejšimi prizori naše zgodovine. Najbolje je, če si v kratkem popisu predočimo, kako so umetniki tej zahtevi ustregli in kakšen je rezultat njihovih študij, pogledan v luči slovenske zgodovinske umetnosti. Pri večini izmed predlogov se nahaja kratek komentar, ki podaja glavno misel, ki je umetnika vodila pri delu.

Slikar G. A. Kos je v generalni skici cele stene, katero je izvršil v akvarelu, podal svojo koncepcijo razpisane naloge v naslednji obliki. (Pri sledečem opisu zaznamujemo obe glavni sliki s črkama A in B,

krajni sliki C in D, supraporte pa od leve na desno s št. I, II in III. A: Umestitev koroškega kneza ob knežjem kamnu pri Krnskem gradu, 13. stol. (Sl. 1.) B: Bitka pri Krškem 5. febr. 1573. Kmečke čete se umikajo premoči plemiške vojske. Na končni sliki bi bila pokrajina upodobljena v zimski odeji. Iz slikarjeve utemeljitve posnemamo: Upodobljeni niso grofje in vitezi, temveč kmet, ki je bil vselej steber slovenske zgodovine in našega naroda. Na A je le-ta prikazan, ko si po svobodni volji postavlja glavarja dežele. C prikazuje v zvezi s celoto prihod Slovencev v novo domovino. Simbolično je upodobljeno prvo jutro pod gorskimi velikani: oče kaže sinu na gore, žareče v jutranji zarji. V ozadju vidimo taborjenje novodošlih Slovencev. Na D je upodobljeno osvobojenje 29. okt. 1918. Pogled je vzet z balkona univerze na Kongresni trg, ki je poln ljudskih množic. V supraportah I, II in III vidimo dekorativne motive: cvet in sad polja. Osnova je dekorativna kompozicija z rastlinskim predmetom, v posameznih slikah rahlo variirana.

Iz utemeljitve k sliki A posnemamo še: koroški palatinski grof posreduje med knezom in kmetom. Za njima se nahajata njuni spremstvi. Noše figur so upodobljene po opisu štajerske rimane kronike, ki se nanaša na umeščanje goriškega grofa Majnharda leta 1286.

Maksim Sedej si je zamislil okras v naslednji obliki. A: Ustoličenje koroškega vojvode, slika izvršena v temperi. Nekoliko iz sredine podobe vidimo na knežjem kamnu sedečega kneza, ki z roko dviga meč, simbol oblasti (slika 2.). Okrog njega je zbrano ljudstvo. K tej sliki je Sedej predložil še varianto, kažočo kmeta, sedečega na kamnu in obrnjenega v levo. Za izvedbo bi prišla v poštev le prva varianta. B: Sv. Ciril in Metod med Slovenci. Na generalni skici je slikar upodobil blagovestnika, stoječa pred cerkvijo in propovedujoča Kristusov nauk. Cerkev tvori nekako središče slike, levo vidimo sv. Cirila in Metoda obdana od ljudi, desno pa kneza Koclja na konju ter s spremstvom. Inačica k tej sliki (slika 3.) pa kaže v detajlu dva prizora na isti podobi, ločena med seboj z belim navpičnim robom: levi prizor kaže sveta brata med Slovenci zunaj pred cerkvijo, desni prizor pa prikazuje, kako izročata blagovestnika knezu Koclju v cerkvi slovenski prevod sv. pisma. Na C je upodobljen Primož Trubar v celi figuri, na D France Prešeren. Supraporte. I: Bitka s Turki. Vinjetna dekorativna kompozicija jezdeca na konju v boju s pešcem. II:

Bog vas sprimi, kraljeva Venus! Kompozicija stojećih figur. III: Kmečki upor. Dekorativen vložek po vzoru I. Kmet v boju s plemičem, ki je na konju.

Fran Tratnik. A: Beg pred Turki. Risba z ogljem. (Slika 4.) Na levi vidimo del fasade stare cerkve, v katere obzidje se zateka prestrašeno ljudstvo pred Turki. Ljudstvo prihaja z desne v ozadju, kjer vidimo gorato krajino, na hribih pa goreče cerkvice. B: Kmečki upor. (Slika 5.) Risba z ogljem. Od leve prihaja truma kmetov pod vodstvom majhne deklice, oboroženih s kosami itd., ter koraka preko pozorišča na desno. Tu se v ozadju odpira globoka krajina, na hribih gradovi, študirani po motivu Starega in Malega gradu v Kamniku, v ozadju pa Kamniške planine. Za ponazoritev izvedbe v barvah je slikar predložil tudi kolorirano skico A - kompozicije. Barve so pretežno gorečerumene. C: Gola figura v vezeh, alegorija sužnosti. Risba z ogljem. D: Gola ženska figura s tehcnico v rokah, alegorija pravice ozir. zgodovine. Risba z ogljem. Za supraporte ni bilo posebnega predloga, kot detajl je bila izdelana skica grupe bežečih žen z otroki. Barve so pretežno žarečerdeče do rumene.

Tone Kralj je predložil dva osnutka, prvega pod geslom Kralj Matjaž, drugega pod geslom Stara pravda. Izbran je bil osnutek Kralj Matjaž. Generalni skici obeh predlogov sta bili izvršeni v akvarelu, detajlni v olju. A: Umeščanje koroškega vojvode. B: Knez Kocelj sprejema sv. brata (sl. 6.). Na C so upodobljene tri moške figure v narodni noši, na D pa tri ženske figure v enaki noši. Supraporte. I: Jezdec na konju z bodalom v roki, alegorija turških vojn. II: Kralj Matjaž in Alenčica. III: Ugrabljenje Alenčice. Osnutek Stara pravda je vseboval na A bitko s Turki, na B kmečko vojsko, na C sejalec in na D žanjico. V prvi supraporti je bil upodobljen vojvodski prestol, v drugi skupina žen z otroki, bežečih pred Turki, na tretji knežji kamen.

Marij Pregelj je predložil svoje skice izvedene v tempera-tehniki in si je zamislil okras kakor sledi. A predstavlja umeščanje vojvode na Gosposvetem polju. B: Prihod sv. bratov Cirila in Metoda v Koceljevo prestolnico ob Blatnem jezeru, kjer jih Kocelj sprejema. (Sl. 7.) C: Žena doji otroka. D: Vrtnar. Supraporta I: trofigurna vinjetna kompozicija kot alegorija turške vojne. II: isto kot I. III: Sejalec, podobna trofigurna skica. K sliki A je pripomniti, da je zasnovana dvodelno kot centralna kompozicija. V sredi slike se

nahaja kamen s knezom. Na sliki B je zelo važen način kompozicije glavne grupe, o čemer bo še govor nižje doli.

Albert Sirk je predložil generalno skico v akvarelu, detajle v olju. A: Prihod Slovencev na morje. Pogled je vzet s planote nad Devinom proti Gradežu. (Sl. 8.) B: Prisega zvestobe kmečkih puntarjev na meč; motiv je vzet po Grudnovi Zgodovini. C: Staroslovenski vojaki. D: Orožje naših pradedov. Supraporta I: Družina iz dobe preseljevanja narodov. II: Delo-orač. III: Slovo, ev. prizor iz kmečkih vojn, Gubec ali podobno.

Rajko Slapernik je vse osnutke predložil razvrščene na tabloju, ki je majhna kopija stene. A: Knez Kocelj sprejema nadškofa Metoda, ki se je vrnil od papeža v Rimu (sl. 9.) kot panonski cerkveni poglavar z mašno knjigo v glagolici. Iz utemeljitve posnemamo, da je upodobljen tudi salzburški duhoven Richtbald, ki po prihodu Metoda odhaja. B: Konjeniška bitka ob priliki slovenskega kmečkega upora pod Matijem Gubcem, I. Gregoričem in dr. (sl. 10.). Koncept bi se po pisni izjavi slikarja na željo lahko spremenil v bitko s Turki. C: Ustoličenje. Svobodni kmet izroča vojvodi klobuk. D: Prevrat 1918. Upodobljena je žena, ki pohodi avstrijski grb in dviga grb Ilirije. Zraven nje razvija vojak slovensko trobojnico. Supraporta I: Stari vek. Dekorativna skupina v podobi treh žen s pergamentom in azbuko, s sv. pismom v stari slovenščini ter slovensko historijo. II: Renesansa — reformacija. Analogna skupina treh žen, predstavljajoča nasilje Turkov, vsiljevanje Trubarjevega nauka po plemičih ter željo ljudstva po izobrazbi. III: Majniška deklaracija. Podobna skupina treh žen, ev. bi se naznačila na knjigi, ki jo drži srednja žena, imena naših slavnih mož.

Saša Šantel je v kompoziciji A upodobil, sledeč popisu žitja Konstantina Koclja, ki sprejema sv. Cirila in Metoda. Noše so posnete po motivih iz karolinške in bizantinske dobe. B: Slovenski preporek. Slika je delana kot triptih (sl. 11.). Levo vidimo Cojzov krog leta 1794., upodobljeni pa so Cojz, Vodnik, Japelj, Kumerdej, Linhart, Deu in Pohlin. V sredi je zbran Prešernov krog, 1843.: Slomšek, Čop, Ahacelj, Kastelic, Chrobat, Smole, Langus, Pesjakova, zase pa stoji Vraz. Desno se nahaja Bleiweisov krog, 1860.: Miklošič, Koseski in Bleiweis. C: Kralj Samo kot vladar. D: General Maister kot simbol osvobojenja. V ozadju top in mariborski grad. Supraporta I: Sv. Ciril in

Sl. 2. *Maksim Sedej*: Ustoličenje koroškega vojvode.

Sl. 3. Maksim Sedej: Sv. Ciril in Metod pri knezu Koclju (levo), sveta brata izročata Koclju slovenski prevod sv. pisma (desno).

Metod pri pisanju slovenskih knjig v Kocljevem gradu ob Blatnem jezeru. II: Trubar si v tiskarni ogleduje pravkar dotiskano delo. III: Korošec, Krek in Žerjav med vojno pri posvetu o ukrepih za združitev Slovencev z Jugoslovani. Generalna skica, izvršena v tušu, daje pogled v njegov predlog.

Hinko Smrekar je v A upodobil prihod sv. Cirila in Metoda h Koclju na Panonsko, v varianti k temu polju pa umeščanje. B predstavlja Napoleona l. 1797. v Ljubljani, v varianti pa predstavlja prihod regenta Aleksandra v Ljubljano. C: Frankovski jarem. Frankovski vojak žene zvezanega slovenskega kmeta. D: Svoboda. Kmečki fant v narodni noši jo ponazarja. I: Sv. Ciril in Metod ter Rastislav. II: Trubar in Hren. III: Prešeren, Cankar, Župančič.

Predloga Mire Pregljeve in Tineta Gorjupa sicer v besedah tudi navajata momente iz narodne zgodovine, iz skic pa to ni bilo zadostno razvidno.

III.

Po tem popisu vposlanih osnutkov se lahko obrnemo k razmotrivanju nekaterih vprašanj, ki jih je ta nadvse važni natečaj spravil v ospredje in ki morajo zanimati tako naše umetnike kakor vsakogar, ki slovensko umetnost kot dobrino naše kulture zasleduje. Predvsem je treba premotriti to konkurenco s stališča predmeta ali snovi, pogledati, kakšne vidike nam odpira in česa nas uči. Iz tega, katere momente naše zgodovine so posamezni umetniki sploh izbrali za osnutke zahtevanega okrasa in katere so posameznim

poljem namenili, t. j. kako so jih kompozicionalno pretehtali, obenem pa tudi vsebinsko vrednotili, je mogoče spoznati, v kakšni meri predstavlja njihovo doživljanje zgodovinske snovi plodne zametke naše zgodovinske umetnosti. Razmotrivanje se nanaša le na opisanih 9 predlogov in deli v prvo skupino slike A—D, v drugo pa supraporte I—III. O ožjih umetniških in oblikovnih vprašanjih bo govor nižje doli.

V prvi skupini A—D so umetniki upodobili: umeščanje oz. ustoličenje petkrat (5), sv. brata v Panoniji šestkrat (6), prihod Slovencev v novo domovino in sorodne motive petkrat (5), turške boje enkrat (1), kmečke upore štirikrat (4), Napoleona enkrat (1), prepore enkrat (1), Trubarja enkrat (1), alegorične snovi sedemkrat (7), osvobodjenje štirikrat (4) in Prešerna enkrat (1). Trdne postavke v tej skupini so motivi: umeščanje, blagovestnika, kmečke vojne ter prihod Slovencev. Ti motivi dokazujejo, da gledajo umetniki v splošnem dokaj enotno na ono zgodovinsko snov, ki prihaja pri naši zgodovinski sliki v prvi vrsti v poštev. Če iz te skupine oddelimo glavni kompoziciji A in B, je stanje motivov naslednje: umeščanje je upodobljeno štirikrat (4), sveta brata pri Koclju šestkrat (6), prihod Slovencev enkrat (1), kmečki upor štirikrat (4), turške vojne enkrat (1), Napoleon v Ljubljani enkrat (1), slovenski prepore enkrat (1). S presežkom dveh točk odnaša iz te ožje konkurence prvenstvo kulturnozgodovinski motiv blagovestnikov, za njim pa prihajajo umeščanje in kmečki upor.

To razmerje se pa močno spremeni, če pogledamo A posebej in B posebej. V A je zastopano umeščanje

Sl. 4. Fran Tratnik: Beg pred Turki.

Sl. 5. *Fran Tratnik: Kmečki upor.*

štirikrat (Kos, Sedej, Marij Pregelj, Kralj), sveta brata trikrat (Slapernik, Smrekar, Šantel), prihod Slovenov enkrat (Sirk) in beg pred Turki enkrat (Tratnik). V kompoziciji B pa so upodobljene kmečke vojne štirikrat (Kos, Tratnik, Slapernik, Sirk), sveta brata trikrat (Sedej, Marij Pregelj, Kralj), Napoleon v Ljubljani enkrat (Smrekar) in preporek enkrat (Šantel). Tu v tej specialni konkurenci, kjer gre za to, katerim motivom je dati prednost, odločno stojita na čelu svojih kategorij umeščanje in kmečki upor kot vodilna motiva. Razpis je v tej točki gotovo našel pravilno in jasno rešitev.

Manj jasnosti nam nudijo poslani predlogi glede slik C in D. Tu je skoraj ravno toliko motivov, kolikor je predlogov. V C se nahaja umeščanje enkrat (1), prihod Slovenov enkrat (1), Trubar enkrat (1), staroslovenski vojščaki enkrat (1), alegorične odnosno sorodne simbolične podobe pa štirikrat (4). V B pa je zastopano osvobodjenje štirikrat (4), alegorična ozir. simbolična snov trikrat (3), staroslovensko orožje enkrat (1), Prešeren enkrat (1). Ako smemo celi kompoziciji reči program, program v onem smislu besede, kot ga je izdelalo baročno freskantstvo, ki se je pri svojem delu oslanjalo na dokončno ustaljeno ikonografsko in predmetno sistematično, potem kaže naša konkurenca v tej točki delno nihanje. Razveseljivo je, da se nahaja osvobodjenje kot okvirni motiv štirikrat, temu nasproti je pa prihod zastopan le enkrat. Presenetljivo močno je v teh dveh, po svoji naravi okvirnih kompozicijah, zastopan neobvezni in nejasni alegorični motiv.

Še večje nihanje razodevajo osnutki za supraporte. V vseh treh supraportah skupaj so upodobljeni: osvobodjenje enkrat (1), kmečki upor dvakrat (2), prosvetitelji, Trubar, Hren itd. trikrat (3), motiv dela in poljedelstva dvakrat (2), Kralj Matjaž in Alenčica dvakrat (2), Bog vas sprimi, kraljeva Venus enkrat (1), motiv družine enkrat (1), blagovestnika dvakrat (2), alegorične skupine v ožjem smislu trikrat (3), turške vojne štirikrat (4) in dekorativno tihožitje trikrat (3). Iz tega pregleda je najprej razvidna velika negotovost umetniškega repertorija na dekorativnem področju. Upoštevati je treba, da so imeli umetniki tu proste roke. Dalje je važno, da zopet prevladuje alegorični in polalegorični motiv, kajti k ožjim alegoričnim motivom, kot so n. pr. Slapernikovi osnutki, prištejemo lahko še motive, kot so delo (2), mitološki motiv kralja Matjaža z Alenčico (2), dru-

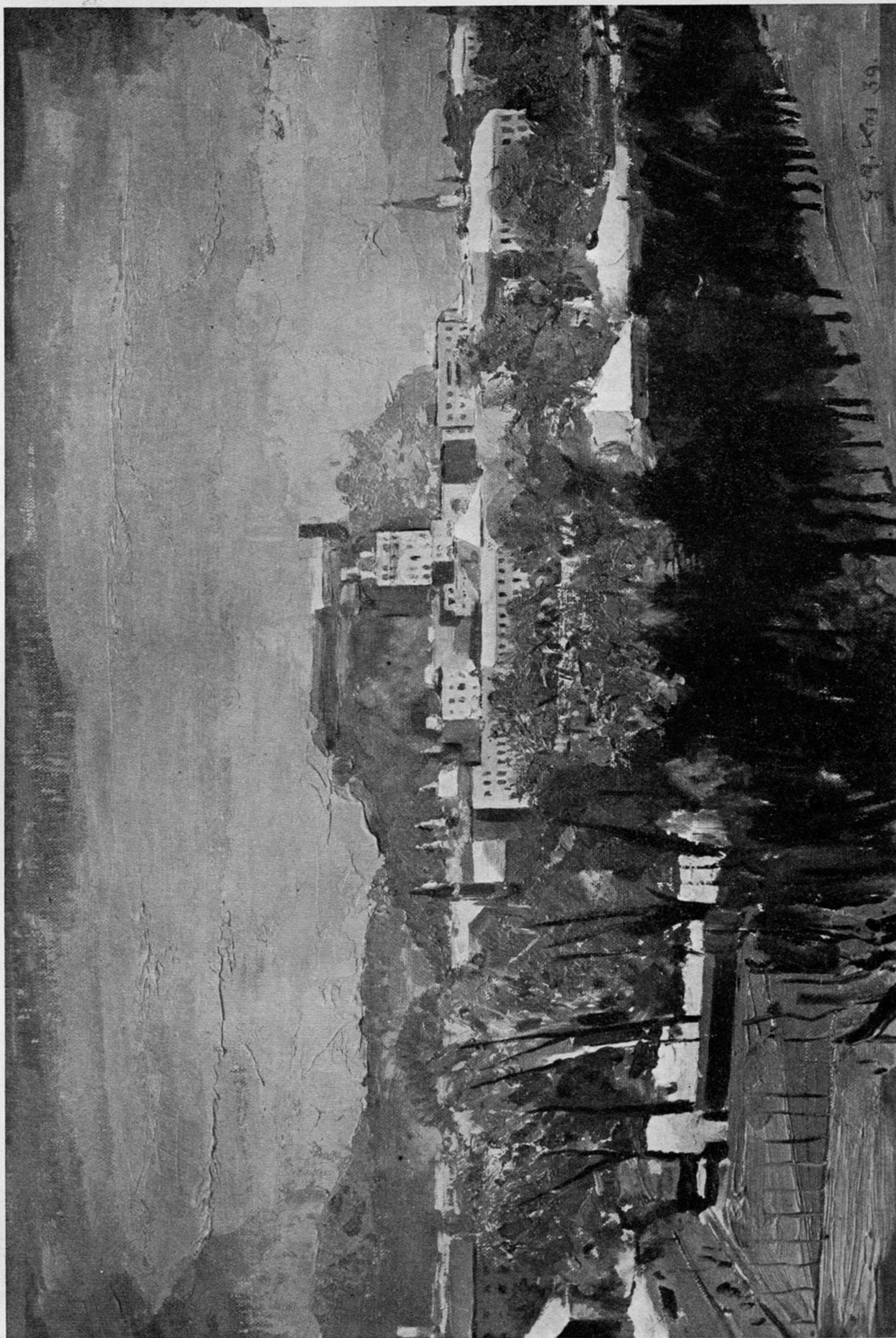
žino (1) in sceno Bog vas sprimi. Ta premoč je pa še večja, če k tej že itak močni alegorični skupini prisodimo konec koncev tudi čisto literarno in kulturno-zgodovinske motive; z njih skupnim številom 14 imajo v skupini supraport alegorije absolutno večino vseh natečajnih osnutkov. To je dovolj značilna poteza, ki se je izobličila v tej konkurenci.

Česa nas sedaj uči ta tabelarni pregled predmetov?

Misel razpisa, ki je zahteval napravo slik z najmarkantnejšimi prizori iz naše zgodovine, je v skupini obeh glavnih slik brez dvoma padla na plodno zemljo. Slikarji so se, če se sme tako reči, zedinili za zgodovinski motiv umeščanja, ki je poglavje iz našega državnopolitičnega in organizatoričnega življenja, državno- in političnopravna starina, katera sodi v našem zgodovinskem repertoriju na prvo mesto. Pri tako omejenem številu podob stoji upravičeno takoj za njim motiv kmečkih vojn, ki je gospodarsko-socialnega značaja, vendar pa najtesneje zvezan s političnim življenjem našega kmečkega naroda v preteklosti. Dokumentaričnemu dejanju umeščanja, ki je po svoji naravi statično, stoji tu nasproti dejanje pozitivne volje, dinamike. Oba ta dva motiva sta se nehote objektivno ustalila kot stalni sestavini repertorija zgodovinskih snovi naše upodabljače umetnosti.

V obeh krajnih ali okvirnih slikah je bila koncentracija v izbiri snovi slabotnejša. V večini primerov ni videti nikake notranje logične zveze med kompozicijama CD na eni in AB na drugi strani, temveč so odnosi ali zgolj vnanji (orožje, vojaki, kralj Samo itd.), ali so v nekem smislu enciklopedični (Trubar in podobno) ali pa alegorično-simbolični (sužnost, vrtnar, družina itd.). Tak način izražanja je tam, kjer gre za koncept historičnega slikarstva, nejasen in deloma tudi neumestno. Zgodovinsko slikarstvo je slikarstvo dejstev, izraženih s sredstvi upodabljače umetnosti. Rimljani, ki so bili veliki mojstri v tem resoru, so vselej natančno ločili mesto, kjer stoji dejstvo, od onega, kjer stoji apoteoza, alegorija ali podoben motiv.

Iz rešitve obeh krajnih kompozicij CD je tudi razvidno, ali je posamezni umetnik položil v celotno skupino teh štirih slik (A—D) kako notranjo logično zvezo, ali jih je logično in stvarno zamislil. Kaj takega se dá trditi samo o treh primerih, izmed teh pa o dveh pogojno in le o enem s popolno gotovostjo. Na prvem predlogu (Sirk) je v sliki C motiv staroslovanskih vojakov, na D pa orožje naših pradedov.

G. A. KOS: LJUBLJANA V ZIMSKI ODEJI

Slika poklonjena torpedovki »Ljubljana«

Sl. 6. *Tone Kralj: Knez Kocelj sprejema sv. brata.*

Slikar je bil sicer na pravi sledi, a zapeljal ga je s pota sam predmetni motiv (orožje), tako da je ustvaril z dvema identičnima kompozicijama notranje nediferenciran okvir. Na drugem primeru (Šantel) vidimo na C kralja Sama, na D pa osvobojenje, označeno s figuro generala Maistra. Ti dve kompoziciji sta mnogo preveč figuralno vezani, motiv kralja Sama niti ni srečno izbran. Edino na tretjem predlogu (G. A. Kos) se nahaja nedvomen dokaz notranje logične kompozicije slik, ker prikazuje slika C kot uvodni motiv prihod Slovencev v našo domovino, slika D pa kot zaključni motiv osvobojenje. Glede na prej imenovana predloga se ta odlikuje tudi po harmonični izvedbi kompozicij A in B.

V supraportah samih vlada končno v tem pogledu še večja svoboda. Vloga supraport je, da se pravilno razumemo, razbremenilna, kajti tu mora imeti dekoracija svoje odmore, zareze, ki ustrezajo že tektoniki slikarske kompozicije, pa tudi tektonski funkciji stene na dotičnem mestu. Le malo natečajnih osnutkov je to stvar upoštevalo, večina supraport je figuralno zelo obremenjena. V večini izmed onih, ki so motivično vzete iz zgodovine (turški boji, kmečki upor itd.), je snov sicer v zvezi z glavnim ciklom, ali v njetne ornamentalne kompozicije, katerih so se umetniki večidel posluževali, se zadovoljujejo z dokaj šablonskim motivom jezdeca na konju, ki napada pešca ali z enako šablonsko skupino treh borcev, v ostalih alegoričnih supraportah je pa tak šablonski tip skupina treh sedečih figur. Zveza med supraportami in glavnim ciklom mora biti v prvi vrsti logična s stališča tektonike okrasa, v pravilni združitvi s predmetno-

logiko, in v tem pogledu je problem najuspešneje rešil predlog G. A. Kosa, ki navaja tu troje variant enega in istega motiva, podrejenega smislu stene in ostalim kompozicijam. S takim dekorativnim motivom pridobi celota ne le predmetno, temveč tudi tektonsko.

Ta dejstva vsakogar uče, da je pri takih in enakih konkurencah treba globoko doživeti ne le posamezni člen programa, temveč celotni program, njegovo funkcijo samo na sebi pa tudi v zvezi s prostorom oz. z arhitekturnim nosilcem. To zahteva seveda poglobitve v tektoniko obdajajočega prostora in ploskve, radi česar je v danem primeru prej upravičena popolnoma dispartna snov, kot pa snov, ki ima navidezno zvezo s predmetnostjo glavnega cikla. Ni cenejšega umetniškega tipa kot je alegorična figura. Ali v historičnem naročilu nima ravno prve vloge. Alegorije in mitologije je hitro zmožen kak umetnik — dobre alegorije sicer le kak velik umetnik — pri zgodovinskem naročilu pa gre za to, ali umetnik je zmožen na videz trmoglavu in neumetniško snov v sebi tako prekvasiti, preživeti in preoblikovati v smislu zakonov dotične umetnosti, kateri pripada, ali ni.

Natečaj za zgodovinske slike je po dosedanjih razmotrivanjih spravi v ospredje najprej vprašanje programa ali repertorija snovi. Prvi primer, ki so imeli ob njem naši umetniki priliko to stvar reševati, je razveseljiv začetek, kolikor pa ni popolnoma uspel, služi vsakemu kot pobuda za nadaljnja razglabljanja. Cilj mora biti organska zveza vseh sestavin, tako glede posameznih delov med seboj in celoto, kakor tudi glede istorodnosti posameznih predmetov.

Sl. 7. *Marij Pregelj: Prihod svetih bratov h knezu Kocelju.*

IV.

Zdaj prihaja na vrsto v ožjem smislu umetniška ali oblikovna stran natečaja, to so n. pr. razmerje celotnega dekorja do stene in prostora, kompozicionalno oblikovanje snovi, posebna interpretacija predmeta, forma in kolorit ter ostalo. Ker imamo na razpolago samo osnutke, t. j. neizvedene umetnine, naravno ni mogoče napravljati onih zaključkov, kakor pri poglavju predmeta, temveč gre samo za nekatera navodila ali smernice, ki jih predlogi nudijo in ob katerih je lahko spoznati težnje posameznih umetnikov pri reševanju te in takih nalog.

V najsplošnejšem razmerju dekorja do stene kažejo skoro vsi predlogi kolikor toliko enotno lice. Olajšano je bilo umetnikom delo s tem, da je razpis zahteval dela na platnu, s čimer so najvažnejše točke skoro a priori rešene. Stene same so v glavnem mirna indiferentna ploskev, ki zahteva na eni strani poživitev in oblikovne razčlenitve, na drugi pa ne prenese nikake prevelike dinamike. Oni predlogi, ki so ta njen značaj upoštevali, imajo brez dvoma prednost pred tistimi, kjer je dinamični princip premočan. Sorazmerna statičnost in vezanost kompozicije v posamezni sliki je bila tu a priori nakazana. Ravno tako pa tvori notranja stena tudi kot celota vezano polje in sicer simetrično polje. Ravnovesje mas in grup v tem smislu je bila kardinalna umetniška zahteva, ki sicer ni bila izražena v razpisu, vendar pa zadosti vidna iz značaja prostora. V tem oziru centrifugalna kompozicija obeh velikih slik A in B, ki jo kaže n. pr. Tratnikov predlog, gotovo ni dokaz posebnega doživetja individualnega značaja teh stenskih polj, temveč je porojena iz notranje polarnosti kompozicijskega tipa kot takega.

Kar se diferenciacije upodobitve v posameznih poljih tiče, jo kaže samo predlog G. A. Kosa, ki je perečo zadevo supraport rešil z zgledno individualno potezo. V nekaterih predlogih se je opazilo, da je pozornost umetnikov ravno pri supraportah nekam popustila, kot da so ta polja manj važna naloga programa. Izkazalo pa se je, da je ta račun napačen in da zavisi od pravilne in dobre rešitve takih navideznih malenkosti uspeh sorazmerno v mnogo večji meri nego od dobre rešitve glavnega dela natečajnega razpisa.

Tudi kar se kompozicije slik tiče, se je zdela naloga na prvi pogled zelo preprosta in enostavna, dasi v resnici ni bila taka. Stroga simetričnost obeh glavnih polj A in B je bila važno opozorilo, obstoječe v tem,

da je treba to simetričnost s tem kolikor mogoče razrahljati z uporabo takšnega kompozicionalnega tipa, ki bi jo kar se da zabrisal, vendar pa v bistvu ohranil. Izbira je bila možna v glavnem med simetrično-frontalno ter dvokrilno kompozicijo in pa med svobodnejšo trokrilno kompozicijo nefrontalnega značaja, približujočo se že deloma obliki friza. Vposlani osnutki so kazali: G. A. Kos trokrilno kompozicijo nefrontalnega tipa; Maksim Sedej simetrično dvokrilno kompozicijo, v B manj izrazito, v varianti pa tip, o katerem bo še govora; Tratnik odprto centrifugalno kompozicijo; Tone Kralj simetrično in strogo frontalno kompozicijo; Marij Pregelj svobodnejšo dvokrilno kompozicijo; Slapernik v A popolnoma frontalno kompozicijo skoro odrskega značaja, v B pa manj jasno uredbo podobnega tipa; Sirk enako dvokrilno simetrično kompozicijo; Šantel trokrilno. Ob takem stanju kompozicijskih tipov je G. A. Kos za svoj predlog iz razumljivih razlogov odnesel največ točk, ker je prinesel v simetrično vezanost obeh polj ritmiko trokrilnega kompozicijskega lika ter s tem ugodno rešil najtežji, to je ritmični problem. Dalje je ta predlog tudi dobro upošteval prostor hodnika. Stroga simetrično frontalna kompozicija, kot jo kaže n. pr. Slapernik, v tem hodniku ni upravičena, kajti dojemanje umetnin se vrši tu sukcesivno; ta hodnik ni niti centralen, niti simetričen prostor, temveč je longitudinalen. Tudi med kompozicijama Tratnikovih predlogov in med značajem prostora ni soglasja. Kar se ponovno Slapernikove kompozicije slike A tiče, obenem pa onih, ki so ji po kompoziciji sorodne, je to zelo zastarela rešitev in ne bi bilo želeli povratka v dobo Makartovih aranžmajev.

Zelo dobri potezi sta prinesla v svojih kompozicijah Marij Pregelj in Maksim Sedej, ne da bi jih bila žal do konca predelala in dognala. Marij Pregelj je na sliki sprejema sv. bratov pri Koclju uporabil dvokrilno kompozicijo, levo grupo vodi Kocelj, desno sveta brata. Med obema skupinama pa je zareza — presledek. Ti v ospredju na videz med seboj nepovezani krili pa veže popolnoma v sredino slike postavljeni grad kneza Koclja v ozadju in zasluga tega originalnega kompozicijskega tipa je, da prinaša v sliko mnogo prostorne ritmike in sploh prostorne globine, v katero je slikar zelo uspešno vkomponiral tudi gladino jezera. Kar se tiče motiva jezera oz. morja, je tudi Sirk na sliki A upodobil morje, vendar je pa to v sredini slikovnega prostora ležeče morje, čeprav

Sl. 8. Albert Sirk: Prihod Slovencev na morje.

Sl. 9. *Rajko Slapernik: Knez Kocelj sprejema nadškofa Metoda.*

hoče služiti kompoziciji, ravno kompozicionalno prešibko in prazno.

Maksim Sedej je na generalni skici upodobil kompozicijo B v enotni krajinski pozornici. To kompozicijo je pa na varianti spremenil v tem smislu, da je upodobil na isti sliki dve sceni, ki se odigravata v različnih prostorih: dočim se leva vrši zunaj pred cerkvijo, se desna v cerkvi, obe pa sta med seboj ločeni z navpičnim belim robom. Ta način komponiranja je v sorodu s tzv. kontinuirajočo kompozicijo, kjer vidimo v enem in istem prizorišču naslikane scene, ki so se vršile v med seboj različnih časih. Sedej ga je uporabil v svoji skici najbrž po golem naključju, vendar je to tip, ki je v historičnih kompozicijah zelo važen in bo morda tudi pri nas še rodil kdaj bogate sadove. S primerno združitvijo obeh variant bi bil Sedej svojo nalogo lahko mnogo bolje rešil, kajti značaju njegovega slikarstva ta mehki kontinuirajoči princip kar nekako ustreza.

V neposredni zvezi s kompozicijo je podajanje in oblikovanje figuralnih mas ter figuralna prepojenost prostora. Motivnost sama na sebi povzroča tu mnogofigurne scene, hkratu z njo pa nujnost komponiranja. Za umetnika nastane vprašanje, kako združiti mnogofigurnost s kompozicionalno preprostostjo in jasnostjo. Na tem področju natečaj zaenkrat v večini primerov ne pomeni nič drugega kot začetek nalog, katerih zlasti naši mlajši umetniki doslej še niso imeli prilike obravnavati, ki pa jih bodo, če se bodo taka naročila ponavljala, vedno uspešneje zmagovali.

V obvladovanju figuralnih grup kažejo predloženi osnutki dokaj različno lice. G. A. Kos je mnogofigurnost skrčil na najpotrebnejše, t. j. na one figure, ki so smiselno nujne in ki tudi kompozicijo resnično nosijo. Sedejev predlog kaže tu prirejenost figur, ki so upodobljene v mirnem stanju ter ne vsebujejo nikakih izrazitih gibanj. Tratnik se je naslonil v kompoziciji na svoje znane ekspresivno-dekorativne skupine iz starejših let, kot so Begunci in podobno. Te skupine so malofigurne in močno poudarjene, vendar obresti starega kapitala in ne nova glavica. Tone Kralj pojmuje svoje grupe absolutno dekorativno v smislu svojih najzgodnejših del. Marij Pregelj prinaša izredno mnogo figur v prostorni kompoziciji in kaže drznost v porabljanju tega tipa, s časom bo pa te kompozicije gotovo dognal. Slapernikove kompozicije trpijo radi gneče in so nejasne. Motiv konjeniške bitke, porabljen v sliki kmečkega upora, je najbrž

zelo neupravičen. Sirk je upodobil na A številnofigurne skupine ter se poslužuje figuralne perspektive kot važnega kompozicijskega sredstva. Prostor je s tem dokaj poživil, ali kompozicija ni brez neke retrospektivne, celo zastarele poteze. Na sliki B je skušal Sirk s posameznimi v globino postavljenimi grupami obvladati mase in oblikovati prostor. Šantel se je na sliki B poslužil tipa, ki ga poznamo iz njegovega skupinskega portreta slovenskih glasbenikov.

V oblikovanju figuralnih grup čaka naše umetnike še mnogo dela. Predpogoj uspeha pa je študij in zopet študij, pravi neprestani študij anatomije, kompozicije, perspektive, gibov in gibanja, vse isto kakor pri starih mojstrih. Ravno na področju oblikovanja mas in kompozicije je moderna slika majhnih mer dovedla sodobno umetnost v zagato, kajti dajala je prednost posameznim redkofiguram skupinam ali sploh samo posameznim figuram, to je izvlečkom iz velikih figuralnih sistemov. Iz te zagate lahko popelje umetnika samo intenzivno študiranje, ki bo omogočilo tudi obvladovanje velikih monumentalnih celot. Pri tem ni odveč poudariti važnosti dveh osnovnih načel monumentalne slike. Obravnavani osnutki kažejo figuralne kompozicije večinoma v ospredju in radi tega nastaja oni skoro absolutni ploskoviti značaj podob, ki ima za posledico gnečo v ospredju ter neizdelano ozadje. Cilj naše umetnosti mora biti sinteza teh dveh elementov: monumentalna umetnost je res umetnost idealne ploskve in ravnine, a zato še ne umetnost ploščatosti. Kajti tudi prostor je njena domena, in le iz sinteze teh dveh sestavin more kdaj vzkliti ona umetnina, ki nam bo ponazarjala pomembne zgodovinske dogodke iz narodne zgodovine v prav tako pomembni umetniški obliki.

Moderno slikarstvo pa je izpodrezalo tla monumentalnemu tudi s tem, da je od impresionizma sèm forsiralo barvo samo kot ploskev, formo pa kot zadevo barve in subjektivnega pojmovanja, medtem ko je zanemarjalo dejansko, naravno obliko, n. pr. okroglo, plastično formo telesa in podobno. O tej stvari se lahko prepriča gledalec tudi na tem natečaju. Edina, ki še vztrajata pri plastični formi, sta G. A. Kos in Tratnik. Tratnik ima v slikah močna plastična telesa, ki so nam znana iz njegovega grafičnega stila, dočim jih v svojih slikah ne vzdržuje v isti plastiki. Oba najmarkantnejša zastopnika mladih, Sedej in Pregelj, sta pa zvesta učenca moderne; forma je v njunih delih samo barvasta ploskev in radi tega se zdi, da sestoje

Sl. 10. Rajko Slapernik: Kmečki upor.

slike iz samih raznobarvnih lis, dasi imajo ravno radi tega v sebi velike koloristične vrednote. Od te ploskve bo morala nekoč slikarjeva paleta prodreti v telesnino forme in tedaj bosta na sliki zavladata mir ter kompozicionalni red, česar danes še ni ravno videti. Slapernik, ki je prav tako učenec modernih šol, ljubi v slikah pastelni sfumato, toda ta način mora biti v monumentalni sliki zelo točen in jasen. V svoj dekorativni način prav iz prvih let je vkljenjen Tone Kralj, medtem ko Sirkova tehnika podlega nekemu naturalizmu detajla, ki se ne povzpne do kolorističnega obvladanja celote.

Že iz povedanega je pač postala jasna zveza, ki vlada med plastično ploskovitim podajanjem oblik ter koloritom, ker je pač eno od drugega odvisno. Jasna plastično-monumentalna izvedba telesnih in prostornih oblik ima vselej za posledico enostavnost in velikopoteznost kolorita, ki postane s tem smiselna, dočim je v nasprotnem primeru le prerad podoben sestanku raznobarvnih lis na platnu. Če bi s tega vidika na nekaterih osnutkih polja istih barv nadomestili z geometričnimi liki, kot je krog, kvadrat itd., bi šele videli, koliko nereda in neenotnosti je v koloritu zanesla v umetniško optiko moderna s svojim enostranskim subjektivnim kultiviranjem barve. Dočim imamo pri starih mojstrih ravno s takimi eksperimenti priliko opazovati veliko, spontano redovitost in zakonitost, vlada v moderni zakon konvencionalne pisanosti in polihromnosti in ena poglobitvenih zahtev bodoče monumentalne umetnosti je povratek k naravnim načelom slikarskega kolorita.

V.

Tega natečaja pa ne smemo zapustiti, ne da bi se ozrli na psihologijo posameznih umetnikov, na ono, kar nam nudi za študij njihovih umetniških temperamentov. Tu, ko so vsi imeli v diskusiji eno in isto temo, se še posebno jasno vidijo njihove individualnosti in prav hvaležno je z nekaj besedami ustaviti se ob njih.

V predlogu G. A. Kosa sta snov oz. motiv podana tako rekoč v čisti zgodovinski obliki in dokumentarčni naravi. Umeščanje vojvode, ta statična politična zadeva, je prikazano v suhi realni stvarnosti, kakor bi je kronist ne mogel bolje, ravno tako pa je kmečka vojna, izraz dinamične volje, upodobljena le v najpotrebnejših oblikah. Umeščanje samo je z vsemi po-

drobnostmi postavljeno v naš visoki srednji vek. Stil tega predloga je stil onega strogega realizma, ki ga poznamo iz ostalega Kosovega dela. V kompoziciji in sploh vsem oblikovanju nahajamo mnogo sestavin klasičnega zgodovinskega slikanja, prilagojenega moderni dobi, in zlasti mnogo stremljenja, doseči tu zares individualne in v našem smislu utemeljene rešitve. Za pojem, problem in nastanek naše historične slike v najčistejšem pomenu besede, je ta predlog med najpomembnejšimi. Snov je tu dobila takšno obliko, da so dela res ono, kar imajo biti: umetniška kronika zgodovine v pomembni formi, za katero stoji osebnost umetnika v primerni oddaljenosti. Ta stvarni dokumentarčni stil je zahteva sedanjega časa in prav radi njega so tudi Kosove supraporte polne prikladnega in sodobnega umetniškega občutja.

Maksimu Sedeju prija v mnogo večji meri kulturno-zgodovinski motiv blagovestnikov, kar je slehernemu poznavalcu njegove umetnosti umljivo. Temu slikarju kultiviranih figur in skoro paradizičnih občutij — umeščanje se vrši nekje na takih nebeških poljanah — energizem ni tako blizu, tembolj pa ume izražati umetnik mirno občutje posameznih dogodkov. Po tej skoro legendarično značilni potezi svoje umetnosti je Sedej blizu Puvisu de Chavannes, a nič manj italijanskim trecentistom, na katerih angelske kore nas spominjajo prirejene skupine figur z umeščanja, ali s slike sv. Cirila in Metoda. Odveč je poudarjati, kako podpira to religiozno občutje ves njegov kolorit; skoro vse njegove barve težijo konec koncev k beli barvi in so samo različna njena oblika.

Tratnik je med natečajniki po letnici umetniške generacije najstarejši. On je predhodnik našega ekspresionizma, a prav radi tega je tudi še danes njegov zastopnik. Historična slika zanj ni poseben problem, kajti on razpolaga s tolikšno množino vizionarno-ekspresivnega figuralnega inventarja ter splošnega čustvenega življenja, da radi tega sleherni problem lahko in hitro reši. To je nedvomno še odsev onih stilov, ki so vzdajali vsem snovem enotna obličja, porojena iz skrajne subjektivnosti, in naj so bile še tako banalne; v intimnem življenju subjekta so ti predmeti izgubili svoje konkretne obraze ter postali drug drugemu slični, bratje. Tratnik je upodabljaec pasivnega življenja, meječega že na trpljenje. Motiv Beguncev nam to jasno kaže, a kmetje, ki gredo v boj, ne razodevajo energije, temveč so polni nekega neosebnega trpljenja in bolečine. Osnova dela pri

Sl. 11. Saša Šantel: Slovenski preporod.

Tratniku je grafična, je ekspresivni izraz, barva ima vlogo polihromije.

Tone Kralj je predložil osnutek, ki je mnogo premalo izrazil, da bi mogli povedati o njem kaj več. Gotovo je, da je stil njegovih prvih del v njem presenetljivo močno oživel in da se je umetnikovo ustvarjanje rajši obrnilo nazaj nego naprej, da ni, kar se predmeta tiče, poseglo v one registre, s katerimi bi mu bilo dalo zares sodobno lice.

Marij Pregelj je umetniško učenec iste dobe kot Sedej, ki mu v marsičem sliči. Predmete je izbiral iz naše zgodovinsko najbolj pomembne sfere. Značilno pa je, da umeščanja ni upodobil v onem ambientu kot Kos in sprejema svetih bratov ne tako kot Sedej. Oboje je položil v pradobo, v nekakšno našo prazgodovino. Na slikah vidimo še primitivne kočice, stare Slovence v zelo prvotnih oblačilih, volovske vprege in še druge podrobnosti, ki skušajo približati gledalcu pradačni značaj časa in okolja, ko so se ti dogodki vršili. Vse to so pri Preglju zelo srečne misli in polne bodočnosti. Tudi slikar takih primitivnih življenjskih oblik, takih pradob — in v nekem smislu je tudi Pregljev kolorit tako prvobiten — bo gotovo še imel priliko vsem tem značilnostim svojega originalnega stila dati strnjenejši izraz.

Deloma mu je sličen Albert Sirk. En motiv je vzel iz prve dobe. Zanimiv je tudi interes slikarja za morje, ki ga je spravil v ožjo kompozicijsko zvezo. Tudi njegov kolorit izraža nekaj prvotnega, vendar pa ta njegova arhaika ne izvira toliko kot pri Preglju iz notranjih pogojev razvoja modernega kolorita, temveč iz nekega naturalizma, ki ni zmožen izrazitega razvoja in ki nudi manj pripravnih tal za nastanek monumentalne slike. V barvah živi mnogo južnjaškega občutja, v risbi pa so osnutki od blizu polnejši, dočim se mu v velikih dimenzijah celote rade zdrobe.

Slapernik, ki ima za seboj že natečaj za narodno skupščino, kaže na sedanjem predlogu mnogo reminiscenc na beograjsko zasnovo. Tudi stil je skoro neizpremenjeno obdržal. Na prvi pogled zanimiv in originalen, se njegov predlog sčasom vendarle izkaže kot premalo preštudirano. Najodličnejša poteza Slapernikovega čopiča je sposobnost, da vsem delom da primeren ton, ki rodi bolj ali manj intenzivno ubranost celote.

Smrekar in Šantel sta izmed natečajnikov spravila v svoje predloge največ literarnih motivov, Šantel zlasti v sliki preporoda. Literarni motiv v umetnosti je zagotovo velik problem in je ta natečaj dal priliko umetnikom, o njem razmišljati.

Pomembnost razpisa bana dr. M. Natlačena za našo umetnost je izven vsakega dvoma. V prednjih vrstah smo hoteli ta natečaj obravnavati glede na nekatera važna in aktualna vprašanja moderne slovenske umetnosti. Upoštevati je pri tem, da se ga zelo mnogo naših umetnikov ni udeležilo. Oni pa, ki so se razpisu odzvali, so s svojo udeležbo dokazali veliko zavest potrebe in važnosti natečaja, ki jo ima za ustvaritev slovenske monumentalne historične umetnine. Vse doslej Slovenci nismo obilovali del s tega področja, če izvajamo velike cikle cerkvenih slikarij, ki so nastajali pri nas izza srede 18. stoletja. Toda prav na tem natečaju vidimo, da se monumentalno cerkveno naročilo razlikuje od historičnega.

Natečaj, ki je dal našim umetnikom skoroda prvo priliko, pokazati na tem področju svoje zasnove, je pa treba presojati tudi glede na celotno konstelacijo evropske umetnosti. Tudi v tej trenutno ni še mnogo podlag za monumentalno delo, ker jih je uničeval ves umetnostni obrat zadnjega časa, ki je dajal prednost samim ekscerptom ter indiferentnosti predmeta. Ali od dne do dne se množe ugodni pogoji za monumentalno umetnost in sicer radi notranjega razvoja umetnosti same, pa tudi radi vsega sodobnega življenja. Temeljne spremembe v narodnostnem in socialnem obličju Evrope zadnjih let, povratek od internacionalnih idealov k narodnim tradicijam in zgodovinom, večja strnjenost ljudskih organizmov, vse to zopet pospešuje renesanso predmeta v umetnosti, istočasno z njo pa tudi preporod monumentalne forme. Oboje je zunanji izraz upoštevanja naravnih zakonov. V tem usodnem razvoju, ki se dotika tudi našega naroda, sodelujejo po banskem natečaju tudi slovenski umetniki, in prepričani smo, da bo ob nadaljnjih razpisih, katerih jim želimo, naša monumentalna umetnost postala kmalu tako samo po sebi umevna in visoko stoječa umetniška oblika, kot je oljnata slika malih mer.

Uvod.

Podnebje Ljubljane je jako dobro obdelal že prof. F. Seidl v delu »Klima von Krain« na podlagi opazovanja od leta 1851.—1880. Še kasneje je izdal prof. dr. Fessler specialno delo o ljubljanski klimi (Die klimatischen Verhältnisse von Laibach).¹ Temperatura je izračunana na podlagi podatkov od l. 1851.—1910., ostali klimatološki elementi pa za dobo 1896.—1911. Pomankljivost Fesslerjevih podatkov temperature obstoja v tem, da Fessler dejansko ni izračunal povprečne temperature za vsak dan, ampak je samo enakomerno razporedil podatke med gotovimi datumi. Zato se iz teh podatkov ne vidijo jako važne značilnosti, namreč mrzle in tople reakcije. Srednjo mesečno temperaturo sem izračunal za dobo 1881.—1936. brez prekinitve in dobljene vrednosti sem dodal k Seidlovim podatkom, vsled česar sem dobil povprečne mesečne in dnevne temperature leta za dobo 1851. do 1936. Delal sem po Hannovem načinu,² to se pravi: izračunal sem za vsak dan aritmetični povpreček za dobo od 1851.—1936. Zato, ker aritmetični povpreček vobče dejansko ne nastopa, sem navedel za isto dobo tudi vrednost, ki je najbolj verjetna. Cilj aritmetičnega povprečka je le ta, da bi dobil za dolgo dobo potek temperaturne krivulje, ki je polna motenj, ki so značilne za določene datume. Zato, ker se datum motenj v teku časa spreminja, sem tudi napravil za krajšo in bližjo dobo (1881.—1936.) enako krivuljo. Končno sem še napravil pregled datuma po dejanskem nastopu motenj v najnovejšem času (1930.—1936.). V tem oziru sem se pri primerjavi obeh krivulj ravnal po Schmaussovem delu »Zur Klimaverwerfung und die Jahrhundertwende« v Bjerknes-Festband. Razlika obstoja le v tem, da sem računal vrednost za vsak dan, Schmaus pa le po pentadah. Poleg tega sem še opustil vsa matematična raziskavanja.

¹ »Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1912/13.« Laibach 1913.

² Hann: »Handbuch der Klimatologie«.

Popolnoma analogno kot s temperaturo sem postopal tudi z drugimi klimatskimi elementi. Le pri padavinah sem se nekoliko ravnal po Hellmannu »Untersuchungen über die jährliche Periode der Niederschläge in Europa«. Težave sem našel v tem, da je bil termometer l. 1923. premeščen iz realke, kjer je bil montiran na severni strani na oknu v višini 8 m nad tlom, v žensko bolnico v posebno leseno hišico sredi vrta v višini 2 m nad tlom. Radi drugega in boljšega montiranja termometra moramo pretrgati homogenost podatkov po letu 1923. O tem je že veliko pisal znameniti J. Hann (M. Z. do leta 1914.), ki je sam kontroliral na vseh glavnih meteoroloških postajah Avstro-Ogrske montiranje termometrov. Razlika po novem montiranju je po večini precejšnja. O tem piše tudi W. Naegler, »Wahrscheinlichkeit des Eintritts und der Dauer von Frost in Sachsen für jeden Tag des Jahres, dargestellt in Prozenten der möglichen Fälle«. M. Z. 1926., 10, ki pravi sledeče: v Dresdenu je v višini 2 m nad tlom nastopal povprečno zadnji mráz 19. IV., v višini tal pa 2. V. Iz tega sledi, da četudi je izpremema v višini nad tlom malenkostna, pa je vendar zelo važna, o čemer tudi poroča Hann-Süringova knjiga »Lehrbuch der Meteorologie«. Kaj šele, če tudi močno spremenimo horizontalno razdaljo (posebno v mestu, kjer igra ogromno vlogo pozicija domov, tovarn, material cest in domov itd.). Ženska bolnica v Ljubljani se nahaja pod vplivom vzhodnega dela ljubljanske kotline (aerodrom), realka pod vplivom barja. Poleg tega je tudi vpliv mesta v vrtu ženske bolnice mnogo manjši kot v realki.

Zato je bila neizogibno potrebna redukcija podatkov od l. 1923. dalje, da bi dobili homogenost skozi vso dobo od l. 1851.—1936. Redukcijo sem izvršil s pomočjo primerjave s Kamnikom.³ Še bolje bi bilo, če bi vzel za primerjavo čim več postaj, ki spadajo v zono ljubljanske klime, toda na žalost nisem nikjer našel nepretrganih podatkov.

³ Gl. Seidl »Klima von Krain«, S. II.

LJUBLJANA - KAMNIK

(Minus)

Redukcijski faktor za dobo od l. 1881.—1895. in za dobo 1912.—1916.

Redukcijski faktor minimalne temperature zaznamovan s črko *m*, za maksimalno temperaturo z *M*.

Meseci:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.						
	m	M	m	M	m	M						
	0,31	0,64	—0,4	0,98	—0,61	1,90	—1,14	1,89	—1,33	2,70	—1,69	2,70
Meseci:	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.						
	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M
	—1,13	2,67	—1,19	2,53	0,55	1,77	0,0	1,37	—0,30	0,98	0,05	1,20
Leto 1925.—1935.												
Meseci:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.						
	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M
	—0,16	1,27	0,6	1,81	0,10	1,16	—0,54	1,93	—1,67	1,53	—1,90	2,16
Meseci:	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.						
	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M	m	M
	—2,57	2,33	—1,24	2,54	—0,60	1,81	—0,13	1,93	—0,26	1,11	—0,29	1,86

Redukcijski faktor povprečne dnevne temperature.

Leto 1881.—1901.

Meseci:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
m	1,33	1,15	1,39	1,09	1,20	1,58	1,66	1,53	1,40	1,17	1,00	0,84

Leto 1925.—1935.

Meseci:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
	0,88	1,33	1,18	1,42	1,23	1,45	1,60	1,50	1,64	1,28	0,78	0,76

Redukcijski faktor med realko in žensko bolnico.

(Realka — ženska bolnica.)

(Minus.)

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Za povp. temp.	0,45	—0,18	0,21	—0,33	—0,03	0,13	0,06	0,03	—0,24	—0,11	0,12	0,08
za min. temp.	0,47	—1,00	—0,71	—0,60	0,34	0,21	1,44	0,05	1,15	0,13	0,04	0,34
za maks. temp.	—0,73	—0,83	0,74	—0,04	1,17	0,54	0,34	—0,01	—0,04	0,56	—0,13	—0,66

Kar se tiče dela pri računanju podatkov, se da povedati, da sem bil zato, ker nisem imel adiatorja, prisiljen izvršiti nič manj računov kot $40.000 = 356 \times 50 \times 2 = 35.600$, in to le pri računanju povprečne dnevne temperature.

Faktor 2 prihaja od tod, ker sem moral vsako vrednost najmanj dvakrat prešteti, da bi se s tem izognil napaki. K temu je še potrebno prišteti računanje ekstremov za dobo 1881.—1895. in 1911.—1936. Za dobo 1895.—1911. sem uporabil Fesslerjeve podatke. Število računov znaša v tem primeru $40 \times 12 \times 2 = 960$. Če k temu še prištevamo račune oblačnosti, padavin itd., potem se lahko prepričamo, da je število računov znašalo najmanj nekako 40.000. S pomočjo adiatorja bi se dala navedena vrednost zmanjšati na polovično vrednost in pri tem prihraniti ogromno na času.

PRVO POGLAVJE.

Temperatura v Ljubljani.

Trabert⁴ je izračunal, da znaša povprečna letna temperatura med 46° in 47° severne širine za dobo 1851.—1900. v višini 290 m 9,5° C. Ljubljana se nahaja na 46° 3' sev. širine in je imela v dobi (1851. do 1900.) povprečne toplote le 9° C. Iz tega sledi, da ima Ljubljana relativno hladno podnebje. Toda od l. 1900. naprej so se izkazale jake perturbacije klime ne le v Ljubljani, ampak sploh v vsej Zahodni in Srednji Evropi; zime so namreč postale mnogo milejše.⁵

Iz krivulje povprečne dnevne temperature se vidi, da temperaturni potek v Ljubljani, kot sploh povsod v zmerno klimatskem pasu, ni enakomeren, ampak je poln skokov navzgor in navzdol na gotovih datumih. To pomeni, da je okrog teh datumov mrzla oz. topla reakcija tako pogostna, da se je njen vpliv izkazal v povpreč za dolgo dobo. Nekateri od teh datumov so se nekoliko spremenili od zadnjega stoletja, kar se vidi iz primerjave krivulj povprečne dnevne temperature za dobo 1881.—1935. in za dobo 1851.—1880. Najbolj redne mrzle reakcije so zastopane v intervalu ± 1 dan

12. I., 12. II., 15. V. Ta datum velja za najnovejšo dobo. Prej je bila bolj redna majska mrzla reakcija ledenih mož 12. V., dočim zdaj ta mrzla reakcija včasih sploh ne nastopa.

Študij o navedeni temi najdemo v Hann-Süringovem delu »Lehrbuch der Meteorologie«. V tej knjigi najdemo tri temperaturne krivulje za Paris, Bratislavo in za Dunaj. Te krivulje so izračunane za 60 letno dobo. Metoda računa je bilo iskanje navadnega aritmetičnega povprečka, ki je še nekoliko korigirana po računanju verjetne napake (Gauss-Besseleva formula). Vse tri krivulje kažejo v glavnem datume nastopa dotične temperaturne izpremembe, različne od ljubljanskih po večini le za kak dan.

Drugo preiskavo o vezi vremena z datumi imamo pri G. Hellmannu »Berliner Berichte« 1923, 4. Avtor je lepo pokazal, da so bili znameniti ledeni možje (11.—12. maja) bolj reelni v dobi 1766.—1845., in sicer v intervalu med 11.—15. majem. V času 1846. do 1915. je res nastopala v posameznih desetletjih v tem intervalu mrzla reakcija.⁶ V glavnem je reči, da je verjetnost nastopa padca temperature na ledene može popolnoma enaka kot pri drugih datumih. Toda niti o rednosti nastopa tendence dotične izpremembe temperature ni nobenega dvoma, o čemer pravi tudi sam Schmauss.⁶ Vremenski prognozi tak statistični kalendar le neznatno pomaga, ker se amplituda in absolutna vrednost temperature ter točnost datuma močno spreminja vsako leto. Enako⁶ trdi tudi Bergeron.⁷ Schmaussov študij o izpremembi klime v Evropi v toku dobe 1881.—1920.⁶ je jasno pokazal (gl. krivulje na str. 42., 43.) eksistenco mrzlih in toplih navalov v zvezi z datumi. Datumi so vobče isti, kot sem jih našel za Ljubljano. W. Naeglerjevo delo »Wahrscheinlichkeit des Eintritts und der Dauer von Frost in Sachsen«, M. Z. 1926, 10. Avtor posebno poudarja nezanesljivost starih podatkov *vsled slabo montiranega termometra!* Za 60 letno dobo je izračunal verjetnost nastopa mraza v dobesednem pomenu (temperature pod 0°), pa tudi verjetnost dolgotrajnosti tega mraza, in sicer za Dresden. Maksimalna letna vrednost verjetnosti 2 dnevnega mraza pada na 23. XII., in sicer = 45 %. Najmrzlejše mesto Saške, Rehefeld, ima 23. XII. 100 % verjetnosti, da bo temperatura segla pod 0°. Iz

⁴ Trabert: »Isothermen von Österreich«, Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften mathem.-naturw. Kl., LXXIII. Bd.; diese Arbeit bezieht sich auf die Beobachtungsperiode 1851 bis 1900. (Citiram po Fesslerju, str. 52.)

⁵ A. Schmauss, »Zur Klimaverwerfung um die Jahrhundertwende«. Beiträge zur Physik der freien Atmosphäre. Bjerknes-Festband 1932. Leipzig.

⁶ Schmauss, »Zur Klimaverwerfung um die Jahrhundertwende«. Bjerknes Festband 1932.

⁷ T. Bergeron, Meteor. Z. S. 1930, 246.

navedenih avtorjevih (Naegler) krivulj se jasno vidi, da dosežejo datumi z večjo in manjšo verjetnostjo mraza le redkokdaj 50 % (n. pr. v Ljubljani). Precejšnja razlika med Ljubljano in Saško obstoja v tem, da nastopi pri nas maksimalna verjetnost mraza 12. I., ne pa 23. XII.

Omeniti moram, da, če iščemo mrzli oz. topli naval, ki bi bil vezan točno na dotični datum, potem velikost verjetnosti le redko kdaj doseže 50 % (n. pr. v Ljubljani 12. I.). Slika se pa popolnoma spremeni, če k dotičnemu datumu dodamo in odbijemo po 1 dan in preiskujemo verjetnost navala že za dobo 3 zaporednih dni. V tem primeru se verjetnost pri mnogih datumih stopnjuje zelo visoko, kot n. pr. 12. I. in 12. II. do 75 % (za dobo 1851.—1936.). Zato so vsi datumi, ki so navedeni v mojem delu kot značilni, po dotični izpremambi vremena,⁸ navedeni s točnostjo (± 1) dneva.

Letni in mesečni tok temperature v Ljubljani.

Najnižja dnevna temperatura Ljubljane v toku leta nastopa povprečno 16. I. (1851.—1935.) in znaša $-3,16^{\circ}$. Za dobo 1881.—1935. pada ta minimum na 15. I. in znaša $-3,1^{\circ}$. Navedeni datum velja kot povprečni, dočim se dejanski nastop minimalne dnevne temperature le zelo redko ujema s tem datumom. V zadnjih letih se je izkazalo (1930.—1937.), da je dejanski januarski minimum zastopan v intervalu med 19. in 27. Absolutni letni dnevni minimum se le nekako 50%-no ujema z januarskim in v 50 % nastopa v februarju, namreč med 10. in 15. februarjem, redkeje med 4. in 8. II. Letni minimum ni v decembru skoraj nikdar zastopan. Še redkeje pa nastopa v novembru ali v marcu. Zimska temperatura je v Ljubljani zelo labilna in podvržena izpremembam najbolj v januarju, kjer doseže interdiurna variacija povprečne dnevne temperature maksimalno letno vrednost, namreč (po Fesslerju) $2,10^{\circ}$. V zadnjih letih (1930.—1937.) se je izkazalo, da obstoja jaka kriza januarskega vremena v intervalu ± 1 dneva, in sicer 1., 7., 19. ter med 26. in 30. Okrog navedenih datumov (v intervalu ± 1 dneva) opazamo v 80 % izpremembo temperature, pri čemer prevladujejo okrog 1. in v intervalu med 26.—30. dvige temperature, dočim je 7., 15. in 19. mrzla reakcija redno zastopana, toda včasih⁹ se javlja pred to mrzlo reakcijo topel naval.¹⁰ Ekstremni minimum je znašal v januarju -26° (v realki), in sicer 14. I. 1893. Februarska dnevna temperatura ne variira tako kot januarska. Interdiurna variacija dnevne temperature znaša v februarju po Fesslerju $1,76^{\circ}$. Toda povprečna mesečna temperatura v februarju se giblje v širšem intervalu kot januarska. Tako je n. pr. najnižja januarska temperatura znašala -9° , najvišja pa $5,1^{\circ}$ (1936.),

⁸ Navedeni datumi niso značilni samo po mrzlem oz. toplem navalu, ampak tudi po izpremembi drugih meteoroloških elementov, n. pr. padavin. Zato, ker je koledarsko leto dejansko ca. $\frac{1}{4}$ dneva krajše od astronomskega, bi morali pričakovati majhno premaknitev tudi datuma, ki je značilen za dotično spremembo vremena, toda tega se ne da ugotoviti statistično; ker se dotične izpremembe vremena gibljejo v intervalu 3 dni ali celo več.

⁹ V 15 % do 20 %.

¹⁰ Na podlagi opazovanja 1851.—1936., od l. 1900. naprej male spremembe v datumih.

dočim najnižja februarska $-9,0^{\circ}$,¹¹ najvišja pa $6,4^{\circ}$.¹² Pogosto¹² je že v februarju prava pomlad, včasih pa tudi prava zima. Najnižja februarska dnevna temperatura nastopa povprečno¹³ 10. februarja. Tudi dejanski temperaturni minimum opazamo najčešče okrog tega datuma ali točneje v intervalu med 10. in 15. Velika verjetnost toplega navala obstoja med 15. in 17. februarjem. Najnižja temperatura v februarju $-25,6^{\circ}$ ¹⁴ (v ženski bolnici) 3. II. 1929. Jako nizka vrednost je bila zabeležena še 14. II. 1932., namreč $-23,5^{\circ}$ ¹⁴ (v ženski bolnici). Potek pomladanske temperature je tudi jako neenakomeren in poln mrzlih reakcij. V marcu so najbolj kritični (veljajo za 80 %) dnevi okrog (± 1 dan), 4., 8., 12., 16., 20., nekoliko manj kritični (do 70 %) pa so okrog 23. in 27. Okrog navedenih datumov ni redkost, da po toplih pomladanskih dnevih zopet pritisne zima. Interdiurna variacija povprečne dnevne temperature znaša v marcu po Fesslerju (1896.—1911.) $1,54^{\circ}$. V aprilu nastopa sekundarni maksimum vrednosti interdiurne variacije dnevne temperature. Ta vrednost znaša po Fesslerju $1,64^{\circ}$. Potek dejanske temperature v aprilu je še manj stabilen kot v marcu. Hude mrzle reakcije s snegom nastopajo povprečno enkrat v času 2 let. Najbolj kritični dnevi za nastop snega so okrog 4., 8., 19. Manj kritični, toda še precej nevarni datumi so 12., 17., 24.¹⁵

Majske temperature kažejo v Ljubljani, kot povsod v Evropi, relativno še močnejše mrzle reakcije kot v marcu in aprilu. Ta je predvsem nevarna okrog 7., 11., 15., 27. Statistika¹⁶ kaže, da se nevarnost slane zmanjšuje od začetka meseca proti koncu. Iz tega sledi, da so mrzle reakcije ob začetku meseca bolj nevarne (za poljedelstvo) kot poznejši. Tako je n. pr.: od l. 1930.—1936. le enkrat bila mrzla reakcija 1. V., namreč l. 1935., in je prinesla slano (temperatura je ponoči v ženski bolnici znašala -2° , na aerodromu -3°). V isti dobi je okrog 7. nastopala mrzla reakcija redno vsako leto. Okrog 11.¹⁷ maja pa je v isti dobi nastopila 5 krat. Okrog 15. pa vsako leto v naznačenem intervalu enkrat in enako tudi okrog 27. V. Interdiurna variacija povprečne dnevne temperature v maju znaša povprečno (po Fesslerju) $1,57^{\circ}$ C. Junjska temperatura je tudi kot majska zelo nagnjena k mrzlim reakcijam,¹⁸ ki so tukaj najbolj pogoste okrog 7., 11., 19. in 29. Relativni padec temperature je v tem mesecu pogosto še večji kot v maju, toda ne prinaša

¹¹ Vrednost temperature reducirana na realko.

¹² V 50 % je februar nadpovprečno topel, v 25 % je premrzel in v 25 % je normalen (doba 1851.—1936.).

¹³ Mehanični, oziroma aritmetični povpreček.

¹⁴ Minimalne temperature v Zvezdi so celo nekoliko nižje kot v ženski bolnici. Seidl »Klima von Krain« ekstrem 2. II. 1830. — $28,8^{\circ}$!

¹⁵ Sneg v aprilu v 80 % pada na navedenih datumih.

¹⁶ Hann-Süring, »Lehrbuch der Meteorologie«. Rouch, »Methode de prévision du temps«.

¹⁷ Zato, ker ta mrzla reakcija variira v intervalu od 10. do 15. maja, se ne da opaziti te reakcije na krivulji povprečne temperature za dobo 1851.—1936. Kljub temu, da 70 % ta mrzla reakcija pride 11. ali 12. maja, jo zabrišejo v povprečku zelo visoke vrednosti temperature, ki so vobče značilne pred nastopom mrzle reakcije (topel sektor depresije) in ki pridejo na ta datum pri zakasnitvi reakcije.

¹⁸ Hann-Süring, »Lehrbuch der Meteorologie«.

slane in zato ni tako znan pri kmetih, kot n. pr. znameniti ledeni možje.¹⁸ Temperaturna krivulja v juliju je v primeri z junijsko precej umerjenejša. Toda tudi ta ni brez mrzlih navalov, ki obiskujejo julij najbolj pogosto okrog 7., 13., 15., 22. in 30. Povprečna interdiurna variacija srednje dnevne temperature je precej visoka (1,57 ° C po Fesslerju), toda to znatno vrednost nam razlagajo visoke julijske temperature, vsled česar nastopajo velike amplitude. V dobi od 1851. do 1935. je bil najtoplejši dan povprečno (najvišja povprečna temperatura za celo leto) dne 17. julija, za dobo od 1881.—1935. pa 22. julij. Tudi dejanski temperaturni maksimum je nastopal v območju istega intervala. Temperatura v avgustu je nekoliko mirnejša kot v juliju. Mrzli navalni so pogosti okrog 4., 13. in 23. Interdiurna variacija znaša po Fesslerju 1,53 ° C. Precej pogosto (v 40 %) je absolutni letni ekstrem temperature dosežen v avgustu. Septembrska temperatura je pa v vsem letu najbolj umirjena. Interdiurna variacija znaša za ta mesec po Fesslerju 1,29 ° C. Mrzli in topli navalni so vobče manj izraziti. Najbolj

kritično je vreme okrog 19. septembra in takrat so zelo verjetni i topli i mrzli navalni (80 %-no so enako pogosti topli in mrzli navalni). Okrog 5. septembra pa se redno javlja mrzla reakcija. Oktober je glede svoje temperature zopet kritičen. Povprečna dnevna interdiurna variacija še ni posebno visoka (1,56 ° Fessler), toda absolutna je jako velika. (Gl. tabelo.) Najznačilnejši mrzli naval nastopa 60 % 15. X. in ima to značilnost, da mu sledi ponoven naval dne 1. XI. Še rednejši mrzli naval se javlja okrog 19. X. Od novembra in decembra pa do januarja postaja temperatura vse bolj in bolj nemirna. Interdiurna variacija narašča (gl. tabelo). Število toplih navalov se postopoma zvišuje. Izmed zelo rednih (nad 80 %) mrzlih reakcij v mesecu novembru lahko omenim one od dne 19. XI. Še precej pogosto (do 70 %) pade temperatura okrog 12. XI. Med 5. in 10. po večini nastopa topel naval. V decembru pa se javlja najbolj redna mrzla reakcija okrog 19. Okrog 1. XII. obstoja zelo velika verjetnost temperaturnega dviga ter južnega vremena: v 75 % za dobo 1920.—1936. je 1. XII. južno vreme.

Povprečna temperatura z upoštevanjem redukcije.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.-XII.
1864.—1870.	—2,8	0,8	3,8	9,6	15,4	17,6	19,6	17,9	15,3	9,4	4,2	—0,1	8,9
1871.—1880.	—2,0	0,0	4,1	10,0	12,9	17,8	19,8	18,8	14,8	10,0	3,3	—1,9	9,2
1881.—1890.	—3,0	—0,8	4,0	9,5	14,8	17,6	19,9	18,5	14,7	9,1	3,5	—1,0	9,0
1891.—1900.	—2,5	—0,3	4,3	9,3	13,7	17,6	19,7	18,3	15,0	10,3	4,5	—0,9	9,1
1901.—1910.	—2,4	0,2	4,9	9,1	14,2	17,9	19,6	18,9	14,4	10,2	3,5	1,0	9,3
1911.—1920.	—0,5	0,9	5,9	9,5	14,7	17,6	19,3	18,5	14,7	9,2	4,1	2,2	9,6
1921.—1930.	{ —1,1	{ —0,1	4,9	8,8	14,1	17,2	19,6	18,3	14,6	9,9	5,3	—0,1	9,2*
	{ —1,4	{ —0,2	4,8	9,0	14,1	17,1	19,6	18,3	14,7	10,0	5,2	—0,1	9,2**
1930.—1936.	{ —1,2	{ —0,5	4,2	8,9	14,1	17,8	19,9	19,0	15,0	10,4	5,2	0,1*	
	{ —1,6	{ —0,3	4,0	9,2	14,1	17,7	19,9	19,0	15,2	10,5	5,1	0,0	9,4**
73 letni povpreček.	—2,0	0,0	4,5	9,4	14,2	17,6	19,7	18,5	14,9	9,8	4,2	—0,1	9,2

* reducirano na realko. ** mehanično vzeto.

Temperaturni ekstremi za dobo 1851.—1936.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII. (11.XII.1879.)
Aperiodični (absolutni) minimum ¹⁹	—26,0	—25,6	—18,6	—8,0	—2,2	4,5	7,2	5,2	—1,0	—10,7	—16,8	—26,4
	(3. II. 1929.)											
Aperiodični (absolutni) maksimum	12,8	17,0	22,8	25,9	30,1	38	36	34,3	31,0	24,8	17,8	14,2

Tabela interdiurne variacije temperature po Fesslerju za dobo 1896.—1911.²⁰

	Variacija povprečne dnevne tempe- rature	Povprečni ekstremi interdiurne variacije povprečne dnevne temperature	Dvig	Padec	Povprečna frekvenca variacije temperature v navadnem tempera- turnem intervalu						Povprečna frekvenca interdiur- ne variacije povprečne dnevne temperature			
					Dvig		Padec		Dvig		Padec			
					0-1,9 ^o	2-3,9 ^o	4-5,9 ^o	6-7,9 ^o	8-9,9 ^o	10,12 ^o	> 4 ^o	> 8 ^o	> 4 ^o	> 8 ^o
Januar	2,10 ^o	6,4 ^o	10,4 ^o 1907.	10,0 ^o 1907.	17,7 ^o	8,0 ^o	4,1 ^o	0,9 ^o	0,1 ^o	0,2 ^o	2,7 ^o	0,19 ^o	2,5 ^o	0,06 ^o
Februar	1,76 ^o	5,8 ^o	9,0 ^o 1902.	7,8 ^o 1906.	18,1 ^o	7,4 ^o	2,0 ^o	0,4 ^o	0,1 ^o	—	1,4 ^o	0,18 ^o	1,1 ^o	—
Marec	1,54 ^o	5,5 ^o	7,7 ^o 1901.	8,2 ^o 1899.	21,8 ^o	7,5 ^o	1,1 ^o	0,5 ^o	0,1 ^o	—	0,8 ^o	—	0,9 ^o	0,06 ^o
April	1,64 ^o	5,5 ^o	5,0 ^o 1903.	9,0 ^o 1911.	20,1 ^o	7,8 ^o	1,8 ^o	0,2 ^o	0,1 ^o	—	0,5 ^o	—	1,6 ^o	0,13 ^o
Maj	1,57 ^o	5,0 ^o	5,5 ^o 1900.	9,0 ^o 1897.	21,6 ^o	7,5 ^o	1,5 ^o	0,3 ^o	0,1 ^o	—	0,6 ^o	—	1,3 ^o	0,13 ^o
Junij	1,55 ^o	5,9 ^o	5,7 ^o 1901.	10,4 ^o 1906.	21,1 ^o	7,1 ^o	1,3 ^o	0,3 ^o	0,1 ^o	0,1 ^o	0,2 ^o	—	1,5 ^o	0,19 ^o
Julij	1,57 ^o	5,5 ^o	5,1 ^o 1906.	9,2 ^o 1910.	27,7 ^o	7,5 ^o	1,3 ^o	0,4 ^o	0,1 ^o	—	0,3 ^o	—	1,6 ^o	0,06 ^o
Avgust	1,53 ^o	5,6 ^o	5,0 ^o 1909.	8,6 ^o 1905.	23,0 ^o	5,8 ^o	1,8 ^o	0,2 ^o	0,2 ^o	—	0,1 ^o	—	2,1 ^o	0,19 ^o
Sept.	1,29 ^o	4,9 ^o	4,6 ^o 1903.	7,0 ^o 1897.	23,4 ^o	5,3 ^o	1,1 ^o	0,2 ^o	—	—	0,2 ^o	—	1,1 ^o	—
Oktober	1,56 ^o	5,8 ^o	10,6 ^o 1909.	8,7 ^o 1903.	22,0 ^o	6,6 ^o	1,9 ^o	0,3 ^o	0,1 ^o	0,1 ^o	1,0 ^o	0,06 ^o	1,4 ^o	0,06 ^o
Nov.	1,75 ^o	6,4 ^o	9,9 ^o 1911.	8,2 ^o 1901.	19,1 ^o	8,4 ^o	1,7 ^o	0,6 ^o	0,2 ^o	—	1,5 ^o	0,13 ^o	0,9 ^o	0,06 ^o
Dec.	1,82 ^o	6,9 ^o	11,0 ^o 1898.	9,4 ^o 1906.	20,5 ^o	7,1 ^o	2,3 ^o	0,8 ^o	0,2 ^o	0,1 ^o	2,1 ^o	0,19 ^o	1,3 ^o	0,06 ^o
Leto	1,64 ^o	9,1 ^o	11,0 ^o 1898. (28. XII.)	10,4 ^o 1906. (2. VI.)	250,1 ^o	86,0 ^o	21,9 ^o	5,1 ^o	1,4 ^o	0,5 ^o	11,4 ^o	0,7 ^o	17,3 ^o	1,0 ^o

¹⁹ Seidl, »Klima von Krain«, S. 546: absol. minimum ²⁰ Fessler, S. 63.

Razporejenost temperature v Ljubljani.

Vpliv mesta na temperaturo.

Z merjenjem temperature na Dunaju so dognali sledeči rezultat:²¹ v sončnem poletnem dnevu izkazuje temperatura v parkih, ki se nahajajo v mestu samem, jako depresijo temperature v primeri s cesto. Diferenca temperature pogosto doseže 5° C. Razlika temperature med cesto in okolico doseže celo 10° (pri mirnem in sončnem poletnem dnevu), kar so ugotovili v Berlinu.²² V tem primeru je bila temperatura v višini 300 m nad cesto za 1° C višja kot na isti višini v okolici. V toku noči se ta diferenca oziroma depresija znatno zmanjšuje. Amplituda v mestnih parkih je znatno manjša kot na cesti. V Berlinu se vpliv mesta že izkazuje v razdalji 10 km naokrog.

V Ljubljani sem opazil sledeče dejstvo: termometer v Zvezdi, ki je montiran v višini 1 m nad tlom, kaže pred sončnim vzhodom po jasni in mirni ter mrzli noči depresijo do 2° C in to v primeri s temperaturo na Meteorološkem zavodu na univerzi, kjer je termometer montiran v višini 10 m nad tlom. Vpliv lastnega izžarevanja termometra v Zvezdi bržkone ne more povzročati te depresije, ker ga ščiti pred tem kovinska hišica. Temperatura na vrtu ženske bolnice, kjer je termometer montiran v višini 2 m nad tlom, skoraj ne kaže nobene razlike v primeri s temperaturo v hotelu Tivoli, ki se nahaja na obojni strani Tivolskega griča v gozdu samem. Termometer v hotelu Tivoli je montiran v višini 10 m nad tlom in nekako 30 m nad mestom. Jutranji minimum v Zvezdi je tudi nižji kot v ženski bolnici in kot v hotelu Tivoli in ta razlika je skoraj vedno = 1° C. Maksimalne temperature v ženski bolnici v jasnem in mirnem poletnem dnevu so znatno višje kot v hotelu Tivoli. Diferenca doseže včasih 3½°, kot n. pr. 28. VI. 1. 1935. (ženska bolnica 38° C, hotel Tivoli 34½° C). Če pozimi vlada jasno in mirno vreme, sta minimalni temperaturi v ženski bolnici in hotelu Tivoli skoraj enaki, toda maksimum je v hotelu Tivoli po večini nekoliko višji in diferenca doseže včasih 1° C. Če piha vsaj majhen mrzel veter, tedaj je tudi maksimalna temperatura v hotelu Tivoli nižja kot v ženski bolnici in ta razlika doseže včasih 2° C, kot n. pr. 21. I. 1937. Pri mrzlem, vetrovnem in oblačnem vremenu je temperatura v Tivoliju precej nižja kot v ženski bolnici; diferenca znaša pozimi po večini nad 1° C, poleti pa celo nad 2° C.

Aerodrom, kjer je termometer montiran nad tlom v višini 2 metrov, kaže izrazito depresijo minimumov v primeri z mestom, pa tudi z žensko bolnico in s hotelom Tivoli. Po jasni in mirni noči doseže ta diferenca 6,5° C, kot n. pr. 11. II. 1936. Dnevni maksimum pa je na aerodromu po večini nekoliko višji kot v mestu (v ženski bolnici) in pozimi doseže ta razlika včasih 2° C, kot n. pr. 11. II. 1936. Čez poletje je temperaturni maksimum na aerodromu skoraj enak temu v ženski bolnici, dočim je v hotelu Tivoli ob tem času precejšnja depresija temperature.

Tolmačenje navedenega je sledeče:

Mesto vpliva na temperaturo vsled sledečih vzrokov:

²¹ Meteorologische Zeitschrift. Dezember 1931. F. Steinhäusen, »Beobachtungen zum Stadtklima«. S. 491.

²² Meteorologische Zeitschrift. Oktober 1936. Grunow, »Der Luftaustausch in der Großstadt«.

1. Vsled drugega sestava atmosfere kot v okolici (mestni zrak namreč vsebuje več prahu kot podeželski, poleg tega saje itd.).

2. Številna poslopja povečajo površino kontakta zraka s trdno materijo, s čimer v zvezi je učinek segrevanja večji in bi bil tudi večji učinek ohlajevanja, če ga ne bi oviral CO₂.

3. Specifična toplota cest (vsled asfalta) in domov je vobče večja kot okolice. Navedeni faktorji približujejo klimo mest klimi oceanov, CO₂ pa nekoliko zvišuje temperaturo. Isto kot v vsakem mestu opazimo tudi v Ljubljani: jutranji minimum je višji kot v okolici, maksimum pa skoraj enak ali celo nižji. V Zvezdi (vsled zelo na široko razpostavljenega domovja in ker se tukaj začne dvigati grajski hrib, ki ima bogato vegetacijo, ter Zvezda sama ima precej dreves) ni veliko CO₂ in so zato tukaj minimumi znatno nižji kot v neposredni okolici, ker so ozke ceste, ki so brez vegetacije. V hotelu Tivoli je temperatura zraka v tesni vezi z vplivom gozda: čez poletje je tukaj kot v vsakem gozdu temperatura znatno nižja, dočim je ob jutranjih urah zaradi istega gozdnega vpliva vobče nekoliko višja. Gozd vpliva na temperaturo v prvi vrsti vsled izhlapevanja, katerega povzroča vegetacija, in drugič vsled prekritja tal s senco. Pozimi vegetacija ne vpliva več z izhlapevanjem, pač pa vpliva nekoliko vsled oviranja (majhnega) izžarevanja in vžarevanja. Toda obenem se poveča kontaktna površina ozračja s trdno materijo, kar zopet poveča efekt ohlapevanja, oziroma segrevanja. Zato je pozimi v gozdu le malo topleje kot v okolici, ki je brez gozda, dočim je poleti mnogo hladneje. Hotel Tivoli se ne nahaja samo v gozdu, marveč leži tudi v višini 30 m nad mestom. Posledica tega je višja temperatura kot v mestu ob času temperaturne inverzije in nižja ob času normalno razporejenega vertikalnega temperaturnega gradienta. Zato so pri mrzlem vetrovnem vremenu v hotelu Tivoli vedno nižje temperature kot v mestu, ker je mrzel veter znak, da ni temperaturnega obrata. Drugi faktor, ki znižuje temperaturo v hotelu Tivoli (v primeri z mestom) je manjša količina CO₂ in prahu.

Aerodrom leži izven mesta in zavzema dno ljubljanske kotline, zato se tu jako uveljavlja vžarevanje in izžarevanje, kar povzroča jako nizka minima in visoka maksima. Aerodrom se prekriva ob času jasnih noči s tanko plastjo (do 3 m) zelo mrzlega zraka, ki se je shladil vsled kontakta s tlom.

Zimska maksima so v mestu nižja od aerodromskih zato, ker se vsled nizkega sonca nahaja večji del mesta v senci, ki pada od domov, dočim je ves aerodrom v soncu. V teku poletja je vsled visokega sonca ta razlika minimalna. S tem je raztolmačeno navedeno vprašanje.

Temperaturna amplituda.

Amplituda v Ljubljani je razen poletne prenizka (v primeri z ono, katero bi lahko pričakovali teoretično). Vzrok temu je v izredno majhnem številu sončnih dni, kar je značilno za Ljubljano.

Povprečna dnevna temperaturna amplituda:²³

	Spomlad	Poletje	Jesen	Zima
Ljubljana	10,0	11,9	8,2	5,9
Innsbruck	10,6	11,5	9,0	7,3

²³ Fessler, S. 59.

Povprečno število sončnih dni (1896.—1905.):

	Spomlad	Poletje	Jesen	Zima
Ljubljana	15,6	23,6	7,8	11,4
Innsbruck	17,7	20,4	22,9	29,7

Povprečno število oblačnih dni (1896.—1905.):

	Spomlad	Poletje	Jesen	Zima
Ljubljana	37,4	20,4	44,0	48,4
Innsbruck	30,7	25,1	23,0	24,9

Zgornja in spodnja meja mraza.

Iz tabele Fesslerja²³ se vidi, da je ozračje od V. do IX. povprečno brez mraza. Toda s tem še ni rečeno, da mraz v navedenem intervalu nikoli ne nastopa. Prva polovica maja in zadnja septembra še nista prosti mraza. V maju je mraz bolj verjeten kot v septembru in 2. in 3. maja l. 1935. je znašala temperatura —2 °C. Najnižja v septembru zabeležena temperatura je znašala —1 °C. Absolutno²⁴ je pa brez mraza interval od 15. maja pa do 15. septembra. Za poljedelstvo pa je poleg temperature ozračja še zelo

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
7,74	6,36	6,44	6,55	6,05	5,82

Dotične vrednosti so izračunane brez eliminiranja totalne megle. Zato je povprečna oblačnost posebno v mrzli polovici leta nekoliko previsoka. Fessler je

	Januar	Febr.	Marc	April	Maj	Junij	Julij	Avgust	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Leto
7 h	8,2	7,4	7,0	6,1	6,2	5,2	5,1	6,3	8,0	8,8	8,6	8,7	7,1
14 h	6,0	6,0	6,2	6,5	6,0	5,4	4,4	4,1	4,9	5,9	6,5	7,5	6,8
21 h	5,9	5,7	5,6	5,4	5,3	4,7	4,3	3,4	4,4	5,6	6,9	7,7	5,4
Povpr. dnevno	6,7	6,4	6,3	6,0	5,8	5,1	4,6	4,6	5,8	6,8	7,3	8,0	6,1

Iz te tabele se jasno vidi izraziti jutranji maksimum oblačnosti v zimski polovici leta, kar je bržkone v zvezi z meglo. Tudi julij ni prost megle zjutraj in zato opazamo v tem mesecu pojemanje oblačnosti proti popoldnevu, dočim bi bilo normalno, če bi oblačnost takrat naraščala. Vzrok temu, da je v aprilu in juniju

važna tudi temperatura tal, in sicer vsled nastopa slane.

Ta nastopa pri mirni in jasni noči in če je ozračje suho ter dovolj mrzlo. Nevarnost mraza na tleh se stopnjuje z jasnostjo neba, s prozornostjo atmosfere in z zmanjšanjem zračne vlage, ter seveda s pojemanjem temperature zraka. Pogosto se opaža slana tudi v primerih, ko znaša temperatura ozračja 5 °.²⁵ Ta pojav je v direktni vezi z izžarevanjem površin tal. Razumljivo je, da je datumski interval slane v primeri z mrazom v ozračju zelo velik. In res so slano v dobi od l. 1851.—1936. nekolikokrat²⁶ opazovali še začetkom junija in koncem avgusta. V prvem primeru je temperatura ozračja znašala 4,5 °C (v juniju), v drugem (v avgustu) pa 5 °. (Fessler.)

Obláčnost.

Obláčnost za vso dobo od l. 1851.—1936. ne kaže nikjer take klimatske perturbacije, kakor temperatura. Povprečna mesečna oblačnost znaša za to dobo sledeče vrednosti:

VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
4,83	4,95	6,83	7,07	7,87	8,29

izračunal za dobo 1896.—1911. oblačnost za posamezne termine opazovanja in je dobil sledeči rezultat:

kljub jutranji megli oblačnost podnevi večja, je treba iskati v tem, da je ta doba jako bogata na opoldanskih nevihtah, oziroma na opoldanski pooblačitvi termičnega značaja. (V maju pa v glavnem že gospodari pravi depresijski dež.)²⁷ Naslednje tabele jako dobro kažejo vse značilnosti ljubljanske oblačnosti.

Pojemanje oblačnosti²⁸ od 7. ure proti 14. uri, izraženo v procentih.²⁸

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
22 %	14	8	—4	2	—2	7	22	31	29	21	12

Pojemanje oblačnosti od 14. ure proti 21. uri (v procentih).²⁸

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII. ²⁸
1 %	3	6	11	7	7	1	7	5	3	—4	—2

Povprečna frekvenca oblačne stopnje (v navedenih intervalih)²⁹ izražena v dnevih.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	L.
0—2,5 (jasno)	3,6	4,6	5,1	5,4	6,3	7,9	8,9	7,6	3,6	2,3	2,5	2,5	61
2,6—5,0	7,4	6,3	7,1	7,4	7,7	7,6	9,9	12,1	11,8	9,3	5,1	3,5	95
5,1—7,5 (oblačno)	5,3	3,6	5,2	5,5	5,9	6,0	5,6	5,2	4,3	4,4	5,2	3,8	60
7,6—10 (zelo oblačno)	14,7	13,4	13,6	11,6	11,2	8,5	6,6	6,1	10,4	15,0	17,2	21,2	149

²⁴ V intervalu od l. 1851.—1936. niti enkrat ni segala temperatura ničle med 15. V. — 15. IX.

²⁵ Hann - Süring »Lehrbuch der Meteorologie«.

²⁶ Točno ni znano kolikokrat, ker slano niso redno beležili pri meteorološkem opazovanju in ker v mestih pogosto ni slane, dočim je v okolici obilna.

²⁷ V maju za dobo l. 1851.—1936. 75 % vsega deževja povzročeno po depresijah v severnem Jadranu. V juniju le 60 %.

²⁸ Fessler, s. 71.

Ljubljanska megla.

Ljubljana je vsakomur znana kot izredno megleno mesto. Fessler je mnenja, da je vzrok temu v ljubljanskem barju.²⁹ Barje ima vsled vlažnih tal vedno nekoliko nižjo temperaturo od ostale ljubljanske okolice (vlažno tlo lahko primerjamo z vlažnim termometrom pri psihometru). Absolutna vlaga je vsled barja tudi velika. Kot normalna posledica visoke absolutne vlažnosti in nizke temperature je velika relativna vlažnost. V direktni vezi z relativno vlago je pojav megle. Če je ozračje horizontalno vslojeno (vsled temperaturne inverzije), tedaj vlaga z barja hitro difundira v ozračje neposredne ljubljanske okolice. Zato se vlažnost v Ljubljani hitro stopnjuje in sledi megla. Vsak opazovalec dobi občutek, da se megla premika tamkaj, kjer je največja relativna vlaga, ali z drugimi besedami, nad samim barjem, nato se megla širi vse bolj in bolj naokrog. V resnici ponoči vobče ni pravega potovanja megle z barja v

Drugo izhodišče megle je aerodrom. Tamkaj nastane megla vsled naglega padca temperature. Pri lepem in mrzlem anticiklonskem vremenu to meglo prinaša v mesto jutranji mrzel vzhodnik,³² ki se vedno pojavlja ob zgodnjih jutranjih urah. Širjenje megle z barja se vrši tedaj, kadar pritisne po toplih j. z. strujah nepričakovano anticiklon, ki zaustavi gibanje ozračja v nižinah. Vsled tega se izžarevanje močno uveljavi in se pojavi megla nad barjem, ki potem navidezno potuje proti mestu (n. pr. 19.—25. dec. 1936.). Megla z barja prinaša pri temperaturi pod ničlo gosto ivje, dočim z aerodroma le malo tega, pač pa se po večini naglo razprši.

Razen navedenega tipa megle poznamo še drugi tip, namreč depresijski. Taka vrsta megle nastaja takrat, kadar se pomešata topel depresijski in relativno hladen kotlinski zrak (pri vdoru južnega vremena). Še je en tip megle, ki nastane vsled jakega dviga relativne vlage; kar povzroča deževje.

Megla 1881.—1890.³³

Povprečna frekvenca megle v dnevih.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
6h	7,9	6,2	3,4	2,5	4,3	4,9	5,9	9,8	13,2	10,9	7,2	8,0
14h	2,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	1,3	3,3
22h	3,6	1,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,8	2,5	5,1

Megla 1896.—1911.³⁴

	Število megl. dni	Povprečno število dni z jutranjo meglo				Povprečni čas notiranja megle	Dnevi z jasnim poldnevom		Število dni s talno meglo	
	povprečno	maksimalno (absolutni ekstrem)	večinoma jasni dan (obl. 0-5)	pretežno jasni dan (0-2)	deloma oblačni dan (3-5)		Zjutraj in zvečer megla		Samo večernja megla	Ves dan megla
Januar	9,1	18	4,6	3,7	0,9	10 1/2 h a	0,8	0,3	1,3	0,8
Februar	6,9	14	3,3	2,9	0,4	9 3/4 h a	0,1	3,0	0,2	0,1
Marec	5,4	11	3,3	1,9	1,4	9 h a	—	—	—	—
April	3,0	6	1,5	0,4	1,1	8 1/2 h a	—	—	—	—
Maj	3,6	7	2,2	0,9	1,3	8 h a	—	—	—	—
Junij	3,3	9	2,0	1,2	0,8	8 h a	—	—	—	—
Julij	4,3	10	3,2	2,3	0,9	8 1/2 h a	—	—	—	—
Avgust	9,8	18	8,3	5,4	2,9	8 1/2 h a	—	—	—	—
September	12,1	17	9,4	6,7	2,7	9 1/4 h a	—	—	—	—
Oktober	11,6	17	7,7	5,9	1,8	10 1/4 h a	0,3	—	0,2	0,1
November	9,4	15	4,5	3,4	1,1	10 3/4 h a	1,1	0,3	1,3	1,1
December	9,8	21	2,2	1,4	0,8	10 1/2 h a	0,9	0,3	3,3	2,4
Leto	88,3	21	52,2	36,1	16,1	—	3,2	1,2	6,3	4,5

mesto, ampak samo pogoji za nastop megle nad barjem in mestom so časovno različni.³⁰ Argument tega, da ni pravega potovanja megle z barja, obstoja v tem, da ob času nočne temperaturne inverzije lahko pihajo ponoči vetrovi le od zgoraj navzdol.³¹ Drugi faktor, ki povzroča meglo, je kotlinski značaj, ker nudi konkavna oblika reliefa dobre pogoje za pojav temperaturnega obrata. Dejansko potovanje megle lahko nastopa šele po sončnem vzhodu, ko začne pihati veter dolinskega tipa.

²⁹ Fessler, s. 71.

³⁰ Zaradi večje vlažnosti barja je tukaj rosišče prej doseženo kot v Ljubljani.

³¹ Ker se mrzlejši zrak, ki se nahaja pri tleh, ne more dvigniti v toplejšem ozračju, ker je specifično težji (Arhimedov zakon).

Vlažnost ozračja.

V zvezi z barjem je tudi vlaga v ljubljanskem ozračju previsoka. Če je sončen dan, tedaj se vpliv barja v mestu skoraj ne opaža (vsled močnih ascendenčnih struj, ki odnašajo vlago z barja navzdol, ne pa v mesto) in zato dobi vlaga normalno ali nizko vrednost. Jako nizka vlažnost nastopa pri pojavu fena, (sev. fena), ki včasih potisne relativno vlago do 20 %, kot n. pr. 30. III. 1935. Izraziti fen je tudi pihal 4. XII. 1936. in je vlaga padla do 35 %. Naslednja tabela po Fesslerju³⁵ kaže spreminjanje vlage tekom letne in dnevne periode.

³² Na podlagi lastnega opazovanja od 1. 1931.—1936.

³³ Seidl, »Klima von Krain«.

³⁴ Fessler, S. 70.

³⁵ Fessler, s. 73.

Variacija povprečne relativne in absolutne vlage.

Meseci:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Leto
R. V. 7 ^h a	91 %	90	89	86	87	86	88	91	94	94	92	92	90
2 ^h a	77	71	59	54	55	55	55	58	63	72	77	82	65
Povpr. dnevno	85	81	75	72	73	73	74	77	81	85	86	88	79
A. V. povpr. dn.	3,6 mm	4,0	4,9	6,1	8,6	10,9	12,3	11,5	10,1	8,0	5,6	4,4	7,5

Padavine.

Povprečno množino padavin v vsakem mesecu kaže naslednja tabela:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.—XII.
Leto 1851.—1936.	79	63	99	113	112	139	126	134	150	169	157	103	1429
Leto 1881.—1936.	79,96	58,65	102,1	115,79	106,18	146,48	127,84	136,69	153,73	171,22	136,63	103,91	1439,18
Seidl Leto 1851.—1880.	78	78	94	97	127	120	122	125	143	165	151	101	1402
Fessler Leto 1896.—1911.	76	79	102	109	120	152	132	144	138	158	117	124	1451

Tabela Fesslerja za dobo 1896.—1911. kaže,³⁶ da se razporedba padavin tekom leta ni izpremenila, namreč je en maksimum zastopan v juniju, drugi pa v oktobru. Absolutni maksimum v enem dnevu kaže Fesslerjeva tabela avgusta, in sicer 124 mm. Toda l. 1926. 26. IX. je v enem dnevu zapadlo 150 mm, in to je absolutni maksimum za dobo 1851.—1936. Kar se tiče mesečnih maksimumov, se da povedati, da je Fesslerjeva tabela precej veljavna do najzadnjega časa. Majski in oktobrski maksimum padavin ter februarški minimum kažejo, da je ljubljanska klima prehodna med jadranskim podnebjem in celinskim. Na Jadranu je namreč zastopan maksimum v novembru, na kontinentu pa julija, minimum na Jadranu čez poletje, nad kontinentom pa januarja. Maksimumi in minimumi Ljubljane, kot se vidi, zavzemajo neko vmesno vrednost.

O računanju padavin za vsak dan.

Podatki prejšnjega stoletja so zelo nezanesljivi, o čemer priča tudi znameniti I. Hann »Lehrbuch der Meteorologie«. Avtor pravi, da so dobivali včasih vrednost v 6 krat večjo v zvezi z drugim montiranjem ambrometra. Zato sem pustil v svoji grafični predstavi v obliki stebričkov račun verjetne napake in se zadovoljil z rezultatom do 0,2 mm. Glede verjetnosti padavin je pomniti, da sem izračunal krivuljo bolj precizno, ker so beležili dni s padavinami povsem zanesljivo. Stebrički pomenijo naturalno velikost padavin, ki so dobljene od delitve vsote padavin za dobo 1851. do 1936. s številom let = 86.

Krivulje frekvence padavin sem dobil od delitve števila dni s padavinami dotičnega datuma za dobo 1851.—1936. s številom dni cele dobe in dobljeno vrednost sem izrazil v procentih.

Razporejenost padavin v Ljubljani tekom leta.

Razen letne periode padavin še obstojajo manjše, namreč mesečne, tedenske in celo dnevne. Navedel bom vse najbolj značilne, ki so se izkazale v zadnjih letih.³⁷ Januar: med 2. in 4. 75%-no za dobo 1920. do 1936. ni mnogo padavin. Med 6. in 9. nastopajo po

veliki večini (75 %) močne padavine, in sicer 75 % v obliki snega. V dobi od l. 1932.—1937. je v tem intervalu le enkrat deževalo, sicer pa snežilo; l. 1932. je 7. in 8. deževalo, 9. pa snežilo. Zelo reden (nad 80 % 1920.—1936.) pojav padavin imamo 12. I., in sicer pada sneg. V dobi 1932.—1937. smo vsako leto dobili vsaj malo snega, z edino izjemo l. 1936., ko je dne 12. I. deževalo ob padcu temperature in je začelo malo snežiti šele 13. I. zjutraj. Naslednja perioda padavin nastopa med 15.—20. I. V tem intervalu so vsaj dvakrat zastopane padavine, in sicer po večini sneg. V dobi 1932.—1937. je deževalo šele leta 1936.; l. 1937. je v označenem intervalu vselej snežilo in le 19. I. zvečer je začelo deževati, toda 20. je pa zopet snežilo. Včasih se zgodi, da ves ta interval (15.—20.) nepretrgano sneži kot n. pr. l. 1933. Nadaljnja perioda padavin je med 23.—25. in od 28.—30. Med 23.—25. imamo redno vsaj malo snega (tudi l. 1936. je po močnem deževju začelo snežiti), dočim med 28.—30. po večini (v 70 % 1920.—1936.) pada dež. Za dobo od l. 1932.—1937. smo namreč imeli štirikrat dež in le dvakrat sneg.

Februar: Od 1. do 5. je po večini suha perioda. V tem intervalu le redko nastopajo pomembne padavine. Med 6. in 9. so tudi redko zastopane prave padavine, toda manjše množine so pogoste. Med 10. in 13. dobivamo padavine vselej, in sicer: vedno sneg. Če je zima izredno topla, tedaj pada najprej dež, ki se pozneje spremeni v sneg. Med 13. in 15. imamo vedno vsaj en dan jasnega vremena. Od 15. do 18. je suhi interval in le redko³⁸ ima padavine. Druga značilnost tega intervala je v tem, da je po večini topel, ali da ima vsaj naraščajočo temperaturo. Večja nagnjenost k padavinam obstoja okrog 19. II., še večja pa v intervalu med 23. in 25. Tudi okrog 28. II. so padavine jako pogoste³⁹ in padajo večinoma kot dež.

Marec: Zelo pogosto (80 % 1920.—1936.) dobimo padavine okrog (— en dan) 1. III., 4. III., 8. III. in vso dobo med 10.—23. ter okrog (— 1 dan) 28. in 30. Sneg je v marcu vobče redek in če nastopa, potem lahko le med 4. in 6., 9.—12., okrog (— 1 dan) 19. in zelo redko okrog 28.

April: Ta mesec je z ozirom na periodo padavin zelo podoben marcu. Razlika je le v tem, da traja perioda

³⁶ S. 74.

³⁷ Ker se klima spreminja zelo hitro, posebno od l. 1900. Gl. o tem Schmaussovo delo (Zur Klimaverwerfung um die Jahrhundertwende, Bjerknes - Festband 1932).

³⁸ 15 % za dobo 1920.—1936.

³⁹ Nad 80 % in od teh v 75 % dež.

padavin, katera je v marcu zastopana od 10.—23., v aprilu od 10.—25. in le med 13.—16. nastopa neko izboljšanje. Druga majhna razlika je ta, da ni padavin, oz. so redke okrog 30. IV.

Maj: Največja verjetnost padavin je okrog 3., med 7. in 9., med 10. in 12., okrog 15., med 17.—20., okrog 22., med 25.—31. Okrog 26. V. nastopa jaka mrzla reakcija, ki prinaša v gorah sneg,

Junij: Padavine dobivamo najčeseje okrog 1., 6., 12., 17., 21., 29. Pogosto (70 % 1920.—1936.) se zgodi, da ves interval od 6. do 12. ali do 17. in celo do 29. skoraj vsak dan dobi dež. Tako je n. pr. l. 1933. deževalo vsak dan začeni od 6., pa vse do 29. Mesec junij je mnogo pogostej nadpovprečno deževen kot abnormarno suh. Tako je bil n. pr. za dobo od 1932.—1936. junij le enkrat suh (1935.) in dvakrat zelo deževen (1933. in 1934.).

Julij: Okrog 1. so pogoste (60 %, 1920.—1936.) le manjše množine padavin. Enako tudi okrog 4. Izdatnejše so padavine okrog 7. Jako redno dobivamo padavine, in to vedno v zvezi z nevihto med 10. in 13. Zelo velike padavine so običajne okrog (— 1 dan) 16. Vedno dobimo dež okrog 21. in zelo pogosto z nevihto. Zelo pogoste (80 %, 1920.—1936.) so padavine tudi okrog 23. in tudi obenem z nevihto. Zelo redno (80 %, 1920.—1936.) nastopajo padavine okrog 30. VII.

Avgust: Okrog 2., 7., med 10. in 12., okrog 15., med 20.—22., okrog 25. so padavine najverjetnejše.

September: Okrog 2., 4., 12., 15., med 19. in 25. so padavine najčeseje. Pogosto v septembru intenziteta padavin in dolgotrajnost deževne dobe tako stopnjuje (do tedna), da nastopajo ob Savi in Ljubljanici prave poplave (n. pr. l. 1933.).

(Konec prih.)

OTON ŽUPANČIČ

IZVOLJEN ZA ČASTNEGA ČLANA MESTNE OBČINE LJUBLJANSKE

Na redni seji mestnega sveta ljubljanskega je bil z živahnim pritrjevanjem sprejet sledeči nujni predlog župana dr. J. Adlešiča:

Te dni proslavljamo 60-letnico velikega slovenskega pesnika, barda naših dni, klasika slovenske lirike.

Življenjska pot in usoda velikih mož je tesno spojena z zemljo, iz katere so izšli, s časom in njegovim okoljem. Pod to perspektivo jih gledamo tudi drugi zemljani, presojujamo njihovo delo, vrednotimo in skušamo njihove zamisli in njihovo življenjsko pot aplicirati nase.

Bela Krajina nam ga je rodila pred 60 leti. Toda ni dolgo ostal na mehkih in sanjavih tleh tega prelepega kotička slovenske zemlje. Zvabile so ga latinske šole, da se je kot mlad dijak zatekel po prvo izobrazbo v Ljubljano. Tu ga vidimo v nižji gimnazijski dobi, kako si s svojimi sošolci pridobiva osnove za svojo poznejšo široko izobrazbo, tu ga vidimo pozneje v višjih gimnazijskih klopeh, kako si utira pot z malimi začetnimi pesmicami na širše polje slovenskega Parnasa. Tu zbira svoje mlade prijatelje, Ketteja, Murna, Cankarja, s katerimi se zateče v zatohle prostore stare Cukrarne, kjer v literarni družbi mladi fantje drug drugemu bero svoje pesmi in pripovedne spise, ves oni literarni drobiž, ki je tako značilen za razvojno pot vseh štirih velikanov — stvariteljev naše moderne poezije in novelistike. V naši Ljubljani najde mlad dijak svoje prve mentorje, Kreka in druge, ki ga navdušujejo za slovenske in slovanske ideale.

Življenjska pot pripelje mladega pesnika kasneje na Dunaj, na univerzo, a od tod se zopet vrne v slovensko prestolnico, kjer ostane skoraj nepretrgoma do svojih 60ih let.

Ljubljana za Župančičeve mladosti ni bila današnja Ljubljana, bila je Ljubljana druge ere, narodnega prebujenja, ko je slovenski deželan vedno številneje prihajal v mesto, se tu nastanjeval, izpodrival nemškutarijo ter množil slovenske zavedne vrste. Toda tu je bilo visoko nemško uradništvo in malomeščan-

stvo, ki je vedno množilo nemške vrste ter po sili skušalo ohraniti našemu mestu nemški značaj.

Oton Župančič je po kipečih mladih letih, po »Čaši opojnosti«, globlje prisluhnil bitju in žitju našega naroda, približal se je slovenski zemlji, domačemu človeku in je v zbirkah »Čez plan« in »Samogovori« skušal reševati problematiko slovenskega človeka in naše male domovine. V »Dumi« je izrazil svojo bol nad usodo našega človeka, ki išče v Ameriki in Westfaliji svojo drugo domovino. Tudi naše mesto se na mnogih mestih zrcali iz njegove blesteče poezije:

»Ob Gradu se vije Ljubljana,
vsa z mesecem posejana —«,

da ona mala Ljubljana ob koncu stoletja, ki se je še vsa nebogljenost stiskala med Grad in Ljubljanico.

V Ljubljani je pesnik prihajal v stik z našimi kulturnimi in literarnimi krogi ter se je zamislil ob vsakem večjem dogodku v našem javnem življenju. Naše mesto in njegova lepa okolica sta mi pri njegovem pesniškem ustvarjanju nudila nebroj motivov in doživetij. V mestni službi, v kateri je opravljal po Aškerčevi smrti mesto arhivarja, potem kot dramaturg, ravnatelj, gledališki tajnik in končno upravnik Narodnega gledališča je tako rekoč prirastel k Ljubljani in postal ves naš, Ljubljančan.

Če danes ob njegovem velikem jubileju gledamo nazaj na njegovo življenjsko pot, če prebiramo njegova blesteča klasična dela, izvirna, kakor tudi prevodna, mu moramo biti iz srca hvaležni za vse, kar nam je dal v svojem življenju:

hvaležni, da se je v mladih letih postavil na stran našega malega in dotlej malo poznanega naroda,

hvaležni, da nam je za Prešernom v najpopolnejšem in najlepšem izrazu klesal našo slovensko besedo,

hvaležni, da je slovenski mladini spesnil najpri-
srčneje mladinske pesmi,

hvaležni, da nam je ustvaril toliko umetnin, s katerimi je ponesel slavo našega imena v svet,

hvaležni, da nas je z mojstrskimi prevodi seznanil z literarnimi umetninami in lepotami tujih slovstev,

in hvaležni, da nam je mimo Cankarjevih »Hlapcev« z »Veroniko Deseniško« podal najlepše slovensko odersko delo.

Ponosni smo na moža velikana, ki je zvest najplemenitejšim izročilom svojih literarnih prednikov gradil našo kulturo dalje do najvišjih vrhov umetnosti in tako slovenski narod tesno približal kulturni Evropi. Zavedamo se, da je naša razmeroma visoka kultura tista, po kateri nas je svet spoznal in nas prištel v vrste kulturnih narodov. Zato se tudi zavedamo stvariteljev naše kulture, saj nam je prav naša kultura največje narodno gospodarstvo.

Zato se danes Ljubljana in z njo vsa Slovenija klanja geniju umetniku Otonu Župančiču, ga proslavlja in čestita k 60-letnici njemu in njegovi družini ter mu želi, da bi ga dobri Bog ohranil še do skrajnih

mej človeškega življenja. Prosi ga, naj še dalje ustvarja nove umetnine, naj med prvimi člani Slovenske akademije znanosti in umetnosti organizira nje umetniški del, naj s spretno roko še nadalje vodi naše Narodno gledališče ter s svojo spodbudno besedo bodri slovenski Pen-klub.

Zato mislim, da govorim iz srca vseh Ljubljancev in Vas, gospodje mestni svetniki, če ga prosim, da sprejme za svoj 60 letni jubilej

častno meščanstvo mesta Ljubljane,

najvišje odlikovanje, ki ga more dati naše mesto ali, kakor ga imenuje zakon, *častno članstvo*.

Zato prosim slavni mestni svet, da sprejme moj *nujni predlog*:

Zaradi velikih izrednih zaslug za književnost, kulturo in jezik slovenskega naroda imenuje mestni svet ljubljanski gospoda *Otona Župančiča*, slovenskega književnika, za častnega člana mestne občine ljubljanske.

KRONIKA MESTA LJUBLJANE V ŠTEVILKAH

D R. A D O L F V O G E L N I K

I. METEOROLOŠKE PRILIKE MESTA LJUBLJANE V LETU 1939.

(po podatkih Zavoda za meteorologijo in geodinamiko ljubljanske univerze)

1. Zračni tlak v mm:

mesec	maksimalni	dne	minimalni	dne	po-vprečje	normalni povpreček
januar	743.3	8.	716.1	27.	732.5	738.3
februar	747.0	7.	731.6	23.	738.7	735.4
marec	744.0	5. in 6.	719.5	23.	731.1	734.2

2. Temperatura zraka v C°:

mesec	maksimalna	dne	minimalna	dne	po-vprečje	normalni povpreček
januar	12.6	19.	-14.6	8.	1.8	-2.0
februar	14.6	26.	-7.4	4.	2.2	0.0
marec	16.4	30.	-7.8	17.	2.6	4.5

3. Absolutna in relativna vlaga:

4. Padavine v mm:

mesec	tlak vodne pare	srednja relativna vlaga	mesec	vsota	maksimalna	dne
januar	5.0	90 %	januar	161.9	39.5	3.
februar	4.1	75 %	februar	28.7	16.1	13.
marec	3.7	68 %	marec	47.5	27.4	7.

5. Splošne vremenske prilike:

mesec	število dni v mesecu z				
	dežjem	snegom	meglo	točo	nevihto
januar	16	4	14	0	0
februar	4	0	9	0	0
marec	8	5	6	0	0

6. Porazdelitev vetra:

mesec	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	tišina	štev. dni v mesecu
januar	1	6	1	2	2	6	3	1	9	31
februar	2	8	4	1	1	1	1	1	9	28
marec	7	7	1	0	1	4	0	2	9	31

II. PREBIVALSTVO

1. *Poklicna sestava ljubljanskega prebivalstva* (po uradnih podatkih popisa prebivalstva od 31. marca 1931.).

A. Osebe, ki služijo:

Poklicne skupine	Poklicno zaposlene osebe							Hišna služinčad	Vse osebe, ki služijo
	samo-stojni in zakupniki	uradniki in namočenci	delavci	dninarji in slugi	vajenci	pom. člani družine	skupaj		
<i>Poljed., gozdarstvo, ribarstvo</i> .	263	12	38	232	6	184	735	8	743
Poljedelstvo in živinoreja . .	263	4	37	232	6	184	726	5	731
Gozdarstvo, oglarstvo, lov . .	—	8	1	—	—	—	9	3	12
<i>Industrija in obrti</i>	1.856	909	4.708	1.187	939	17	9.616	536	10.152
Rudarstvo in topilništvo . . .	2	33	9	7	—	—	51	4	55
Kovinska industrija in obrt . .	106	55	558	31	135	—	885	18	903
Izdelovanje strojev, orodja . .	98	65	462	23	92	—	740	17	757
Ind. in obrt kamna, zemlje . .	21	28	59	23	10	—	141	9	150
Ind. in obrt lesa in kosti . . .	108	95	420	62	79	—	774	40	814
Ind. in obrt kož, ščetk, rogov .	25	14	91	20	11	—	161	20	181
Tekstilna industrija in obrt . .	78	34	167	13	25	—	317	16	333
Oblačilna industrija in obrt . .	808	27	1.262	30	323	—	2.450	48	2.498
Papirna industrija in obrt . .	13	31	74	46	12	—	176	10	186
Živilska industrija in obrt . .	166	100	471	468	99	—	1.304	116	1.420
Kemična industrija in obrt . .	17	74	78	34	4	—	207	11	218
Gradbena obrt	162	160	419	183	42	—	966	35	1.001
Poligrafska in umetna obrt . .	45	110	280	60	44	—	539	22	561
Gostilničarska obrt	201	57	347	181	62	17	865	166	1.031
Ostale in nezad. ozn. obrti . .	6	16	11	6	1	—	40	4	44
<i>Trgovina, kredit, promet</i> . . .	1.376	3.548	966	415	186	9	6.500	716	7.216
Trgovina	1.250	852	825	160	186	9	3.282	424	3.706
Denarni zavodi	1	766	—	52	—	—	819	146	965
Promet	125	1.930	141	203	—	—	2.399	146	2.545
<i>Javna služba, svob. pokl., vojska</i>	405	4.436	2.151	380	14	—	7.386	949	8.335
Javna služba, svob. poklici . .	405	4.138	379	380	14	—	5.316	930	6.246
Vojska in mornarica	—	298	1.772	—	—	—	2.070	19	2.089
<i>Ostali poklici, brez poklica</i> . .	7.693	12	107	526	—	—	8.338	517	8.855
Sam. izvršev. domačih poslov .	300	—	—	—	—	—	300	—	300
Dninarji in del. brez ozn. pokl.	—	—	80	526	—	—	606	—	606
Rentniki, upokojenci	3.998	—	—	—	—	—	3.998	499	4.497
V zavodih vzdrževane osebe .	2.957	—	—	—	—	—	2.957	18	2.975
Ostali poklici, brez poklica . .	438	12	27	—	—	—	477	—	477
<i>Skupaj</i>	11.593	8.917	7.970	2.740	1.145	210	32.575	2.726	35.301

B. Vzdrževane osebe :

Poklicne skupine	Osebe vzdrževane od				Vse vzdrževane osebe	Vse osebe pod A in B
	samostojnih in zakupnikov	uradnikov in namoščencev	delavcev, dninarjev in slug	ostalih oseb		
<i>Poljedelstvo, gozdarstvo, ribarstvo . . .</i>	686	7	113	1	807	1.550
Poljedelstvo in živinoreja	686	3	113	1	803	1.534
Gozdarstvo, oglarstvo, lov	—	4	—	—	4	16
<i>Industrija in obrti</i>	2.571	672	3.008	—	6.251	16.403
Rudarstvo in topilništvo	1	30	18	—	49	104
Kovinska industrija in obrt	187	44	445	—	676	1.579
Izdelovanje strojev, orodja	164	31	417	—	612	1.369
Industrija in obrt kamna in zemlje . .	23	18	45	—	86	236
Industrija in obrt lesa in kosti	236	58	296	—	590	1.404
Industrija in obrt kož, ščetk, rogov . .	66	30	81	—	177	358
Tekstilna industrija in obrt	50	20	33	—	93	436
Oblačilna industrija in obrt	743	81	297	—	1.061	3.559
Papirna industrija in obrt	26	21	34	—	81	267
Živilska industrija in obrt	379	94	409	—	862	2.282
Kemična industrija in obrt	23	85	183	—	291	509
Gradbena obrt	302	111	362	—	775	1.776
Poligrafska in umetna obrt	65	76	252	—	393	954
Gostilničarska obrt	305	18	101	—	424	1.455
Ostale in nezad. označene obrti	21	15	35	—	71	115
<i>Trgovina, kredit, promet</i>	1.668	4.377	1.087	—	7.132	14.348
Trgovina	1.534	499	313	—	2.346	6.052
Denarni zavodi	3	707	77	—	787	1.752
Promet	131	3.171	679	—	3.999	6.544
<i>Javna služba, svob. poklici, vojska . .</i>	593	4.230	530	—	5.353	13.688
Javna služba, svobodni poklici	593	4.010	499	—	5.102	11.348
Vojska in mornarica	—	220	31	—	251	2.340
<i>Ostali poklici, brez poklica</i>	4.622	9	290	—	4.921	13.776
Sam. izvrševanje domačih poslov . . .	42	—	—	—	42	342
Dninarji in delavci brez oznake poklica	—	—	275	—	275	881
Rentniki, upokojenci	4.324	—	—	—	4.324	8.821
V zavodih vzdrževane osebe	—	—	—	—	—	2.975
Ostali poklici, brez poklica	256	9	215	—	280	757
<i>Skupaj . . .</i>	10.140	9.295	5.028	1	24.464	59.765

2. Gibanje prebivalstva mesta Ljubljane v razdobju 1921.—1939.

Izračunano na podlagi popisa iz let 1921. in 1931. ter povprečnega letnega dejanskega prirastka v razdobju 1921.—1931., ki znaša 647 prebivalcev. Od leta 1936. dalje se nanašajo številke na Veliko Ljubljano. Priključene občine Moste, Vič, Zgornja Šiška, Štepanja vas, Ježica in Polje so štele po popisu od 19. septembra 1935. 22.483 prebivalcev.

Leto	Število prebivalcev	Leto	Število prebivalcev	Leto	Število prebivalcev
1921.	53.294	1927.	57.177	1933.	61.059
1922.	53.941	1928.	57.824	1934.	61.706
1923.	54.588	1929.	58.471	1935.	62.353
1924.	55.235	1930.	59.118	1936.	85.484
1925.	55.882	1931.	59.765	1937.	86.130
1926.	56.530	1932.	60.412	1938.	86.778
				1939.	87.425

3. Dejanski, naravni in selitveni prirastek mesta Ljubljane v desetletju 1921.—1931.

Dejanski prirastek pove, za koliko se je povečalo število prebivalstva mesta Ljubljane v razdobju 1921. do 1931.

Naravni prirastek predstavlja presežek števila rojstev nad številom smrti v Ljubljani v istem razdobju. Upoštevana so zgolj rojstva in smrti Ljubljančanov domačinov.

Selitveni presežek pove, za koliko se je v desetletju 1921.—1931. več ljudi v Ljubljano vselilo kot izselilo.

Za desetletje 1921.—1931. dobimo, da znaša:
 dejanski prirastek 6.471 prebivalcev
 naravni „ 972 „
 selitveni presežek 5.396 „

III. PREŽIVLJANJE

1. Cene važnejših življenjskih potrebščin na drobno.

Po poročilih Mestnega tržnega urada. Cene se ugotavljajo 1. in 15. vsakega meseca. Letne številke predstavljajo povprečke iz 24 letnih ugotovitev. Mesečne številke se nanašajo na ugotovitve 15. vsakega meseca.

2. Indeks življenjskih stroškov mesta Ljubljane.

Izračunava ga Mestni statistični urad na podlagi povprečne letne potrošnje (na prebivalca mesta Ljubljane) naslednjih življenjskih potrebščin: meso (goveja, telečje, svinjsko), svinjska mast, mleko, maslo, sir, jajca, kava, sladkor, kavina primes, riž, jedilno olje, kis, sol, moka, luščen fižol in krompir. Podrobnosti o tem, kako se je ugotovila potrošnja in izvedle računske operacije, glej št. 5./6. letnika 1939. revije »Tehnika in gospodarstvo«.

Leto	Letni povprečki 1929. = 100	Mesec	Mesečni povprečki za leti		+ porast ali — upadek v % napram	
			1938.	1939.	predhodnemu mesecu	istolmen-skemu mesecu leta 1938.
1927.	96,9	januar	76,5	78,6	+ 3,0	+ 2,7
1928.	100,9	februar	75,0	74,7	— 5,0	— 0,4
1929.	100,0	marec	74,8	73,5	— 1,6	— 1,7
1930.	90,6	april	74,5			
1931.	81,8	maj	77,4			
1932.	71,3	junij	77,8			
1933.	72,4	julij	79,0			
1934.	65,4	avgust	76,8			
1935.	62,6	september	76,8			
1936.	67,4	oktober	75,9			
1937.	72,8	november	75,9			
1938.	76,3	december	76,3			

3. Cene važnejših življenjskih potrebščin na drobno:

Leto ozir. mesec	Goveje meso II. vrste	Telečje meso II. vrste	Svinjsko meso II. vrste	Svinjska mast (domača)	Domača slanina	Mleko	Surovo maslo	Sir bohinjki	Jajca (kos)	Kava Santos	Sladkor v kockah	Kavina primes	Riž II. vrste	Jedilno olje (l)	Navadni kis (l)	Moka št. 0	Moka št. 2	Fižol luščen (kg)	Krompir (kg)	Kruh beli (kg)	Morska sol
1929.	17.48	20.24	21.25	30.79	24.36	2.75	38.09	29.70	1.60	47.—	15.02	18.—	8.—	17.—	2.58	4.56	4.28	3.83	1.54	5.04	2.50
1930.	17.—	20.67	22.30	20.84	21.50	2.75	35.84	32.92	1.16	51.—	13.96	18.—	8.—	17.—	2.50	4.13	3.62	4.40	0.94	4.88	2.50
1931.	13.64	15.22	17.09	17.59	12.64	2.75	26.50	24.46	1.02	52.19	14.39	18.—	6.55	16.64	2.86	4.18	3.86	3.25	1.15	4.26	2.75
1932.	8.57	10.22	10.92	15.70	11.50	2.40	23.84	23.03	0.86	49.65	15.67	17.83	6.50	14.75	2.50	3.81	4.01	3.50	1.25	4.17	2.50
1933.	8.31	10.66	12.54	18.25	14.13	2.25	23.20	19.70	0.77	53.—	16.25	17.—	7.50	14.—	2.50	4.88	3.69	4.—	0.90	4.61	2.50
1934.	8.17	11.70	12.—	17.50	14.27	2.31	23.57	21.73	0.69	48.15	15.90	16.13	6.51	13.19	2.58	2.85	2.55	2.80	0.99	3.94	2.54
1935.	7.04	8.25	10.50	16.79	12.75	2.25	21.50	21.—	0.67	48.54	15.53	16.08	7.51	12.—	2.50	3.03	2.78	3.75	1.13	4.—	2.75
1936.	8.20	11.50	11.79	17.50	13.43	2.13	23.—	23.58	0.74	54.21	15.38	16.95	7.75	12.75	2.68	3.26	3.01	4.65	0.97	4.16	2.69
1937.	10.33	12.95	14.31	18.—	14.43	2.02	25.08	23.81	0.80	59.50	15.47	17.—	7.06	17.65	2.25	3.52	3.13	3.67	1.02	4.43	2.77
1938.	11.—	13.—	15.41	19.16	15.39	2.20	27.—	25.43	0.86	60.—	15.83	18.—	8.—	16.50	2.43	3.48	3.31	3.77	1.15	4.57	2.75
1939.																					
jan.	11.—	13.—	15.—	21.—	17.—	2.25	25.—	26.—	1.25	64.—	16.—	19.—	8.—	16.—	2.50	3.13	2.99	4.50	1.—	4.25	2.75
febr.	11.—	13.—	15.—	21.—	16.50	2.25	25.—	26.—	0.68	64.—	16.—	19.—	8.—	16.—	2.50	3.13	2.95	4.—	0.89	4.25	2.75
marec	11.—	13.—	15.—	20.—	15.—	2.25	25.—	26.—	0.60	64.—	16.—	19.—	8.—	16.—	2.50	3.13	2.90	4.50	0.89	4.25	2.75

4. Preskrba Ljubljane z mesom

po poročilih Mestne klavnice o številu zaklane živine:

Leto	Število zaklane živine								
	voli	krave	biki	teleta	prašiči	konji	drobnica		skupaj
							velika	mala	
1919.	4.923	812	280	6.417	10.965	276	1.367	667	25.707
1920.	4.905	1.260	1020	9.053	15.524	189	1.980	640	34.571
1921.	11.250	2.353	377	14.228	19.477	269	2.828	852	51.634
1922.	7.626	4.223	107	10.681	16.788	296	5.575	709	46.005
1923.	6.641	2.685	108	6.724	11.804	302	3.830	439	32.533
1924.	4.936	1.922	130	7.626	13.742	308	2.779	975	32.418
1925.	5.066	1.857	86	11.475	17.039	285	1.846	795	38.449
1926.	5.365	2.595	149	12.901	19.296	451	1.783	1.172	43.712
1927.	5.203	2.882	111	10.453	20.999	506	1.745	663	42.562
1928.	5.228	2.606	219	10.990	21.904	620	1.627	867	44.061
1929.	4.898	4.491	272	9.174	22.462	704	1.782	923	44.706
1930.	4.542	3.072	308	9.492	24.312	518	2.068	1.327	45.639
1931.	4.860	2.563	303	12.257	28.141	326	1.237	1.805	51.492
1932.	5.534	2.312	412	14.998	27.296	156	925	1.717	53.350
1933.	5.939	2.911	386	14.194	25.116	114	892	1.635	51.187
1934.	5.191	2.721	318	13.728	23.199	95	651	2.155	48.058
1935.	5.224	2.621	341	15.919	26.795	113	477	1.485	52.975
1936.	5.528	3.063	375	15.768	27.485	120	555	1.794	54.688
1937.	5.081	4.392	150	15.927	29.568	137	847	1.841	57.943
1938.	4.578	3.613	283	18.411	27.980	143	836	1.972	57.816

IV. GRADBENO GIBANJE IN STANOVANJA

1. Indeks gradbene delavnosti.

Izračunava ga Mestni statistični urad na podlagi v določenem letu oz. mesecu izdanih gradbenih dovoljenj. Indeks se opira na preračunane vrednosti nameravanih gradenj.

Leto	Letni povprečki 1929. = 100	Tromesečje	Tromesečni povprečki
1929.	100,0	leto 1938.	78,6
1930.	112,6	I.	22,3
1931.	146,7	II.	106,8
1932.	110,7	III.	148,5
1933.	135,2	IV.	82,5
1934.	43,0	leto 1939.	
1935.	33,9	I.	28,8
1936.	116,4	II.	
1937.	98,6	III.	
1938.	78,6	IV.	

2. Dograjene stanovanjske zgradbe in pridobljena stanovanja.

Statistika se vodi na podlagi uporabnih dovoljenj.

Leto ozir. tro- mesečje	Stanovanj. zgradbe			Stanovanja			
	šte- vilo	Od teh tro- in večnadstropnih		število	od teh		
		število	v %		eno- sobnih	dvo- sobnih	ima ko- palnico
1929.	120	2	1,7	384	31,8	46,1	67,4
1930.	125	4	3,2	393	26,7	41,5	34,4
1931.	155	10	6,5	515	23,5	45,4	98,6
1932.	129	8	6,2	407	21,6	42,0	54,3
1933.	72	13	18,1	293	17,8	15,4	78,8
1934.	52	3	5,8	172	19,8	47,1	64,5
1935.	71	5	7,0	219	32,0	50,2	54,8
1936.	140	14	10,0	481	22,9	55,9	64,9
1937.	135	12	8,9	486	25,5	52,3	66,3
1938.	103	9	18,4	414	26,6	51,0	75,1
1939.: I	5	1	20,0	27	40,7	44,4	63,0

V. TUJSKI PROMET

Leto	Tujcev, nastanjenih po hotelih in drugih gostilniških prenočiščih, je došlo v Ljubljano iz															Število prenočin
	Jugoslavije	ostalih balkanskih držav	Avstrije	Česko- slovaške	Anglije	Francije	Italije	Madžarske	Nemčije	Nord. držav	Poljske	ostale Evrope	Amerike	ostalih kontinentov	s k u p a j	
1930.	39.607	229	5733	1928	128	256	2963	515	3271	138	198	1017	441	72	56.496	
1931.	32.240	186	5377	1894	210	313	3027	503	3031	201	185	486	311	71	48.035	139.150
1932.	47.102	201	6418	1923	113	237	3722	429	1995	103	204	4089	313	36	66.885	105.942
1933.	57.070	361	4911	7028	114	243	2460	661	1844	47	301	580	179	29	75.828	280.972
1934.	40.061	394	4762	2464	222	473	2792	467	2091	40	282	524	142	34	54.748	136.598
1935.	45.795	488	3790	2392	191	627	2701	328	2155	320	454	535	206	31	60.013	151.557
1936.	35.235	539	4477	2696	484	547	2365	362	3189	318	566	659	274	82	51.783	105.019
1937.	37.275	657	4384	1672	641	692	2771	489	4264	105	414	694	533	250	55.542	96.596
1938.	35.270	707	712	1702	524	642	2557	846	8728	113	312	736	359	2	52.572	90.408

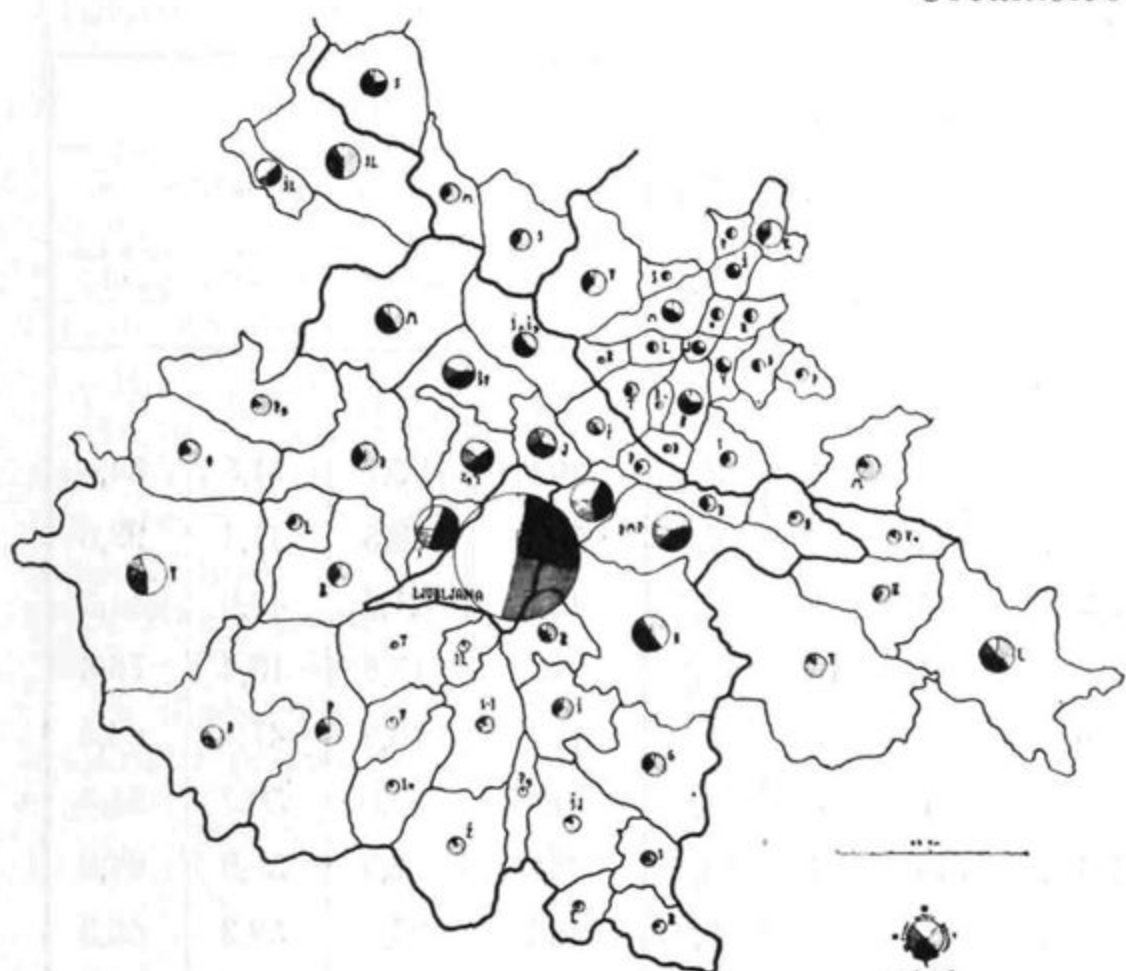
(Dalje prihodnjič.)

DNEVNI DOTOK INDUSTRIJSKEGA DELAVSTVA V LJUBLJANO

ZVONE HOČEVAR

Kot dopolnilo in nazornejše pojasnilo razprave, ki je izšla pod istim naslovom v »Kroniki« V., l. 1938., stran 226.—230., priobčujemo sedaj vrsto grafičnih skic in kart, ki jih je avtor izdelal kot priloge k svoji razpravi. Sl. 1. kaže poklicno strukturo prebivalstva Ljubljane in širšega kroga njenih okoliških občin. Vzporedno črtkani deli krogov pomenijo industrijsko delavstvo, črni trgovino, promet in sorodne stroke, pikčasti poljedelstvo, prazni pa ostale ozir. svobodne poklice po statistiki iz leta 1931. Sl. 2. nam kaže za isto ozemlje po občinah odstotek v industriji in obrti zaposlenih v letu 1931. Sl. 3. kaže bivališča in število (gostota pikic; ena pikica pomeni enega delavca) delavcev, zaposlenih v industriji v Ljubljani. Sl. 4. pa dnevni dotok delavcev v Ljubljano po železnici. Širina ozir. debelina do kake postaje segajočega črnega traka pomeni tolikokrat po 20 delavcev, kolikorkrat vsebuje ta širina enoto, naznačeno ob spodnjem robu na desni.

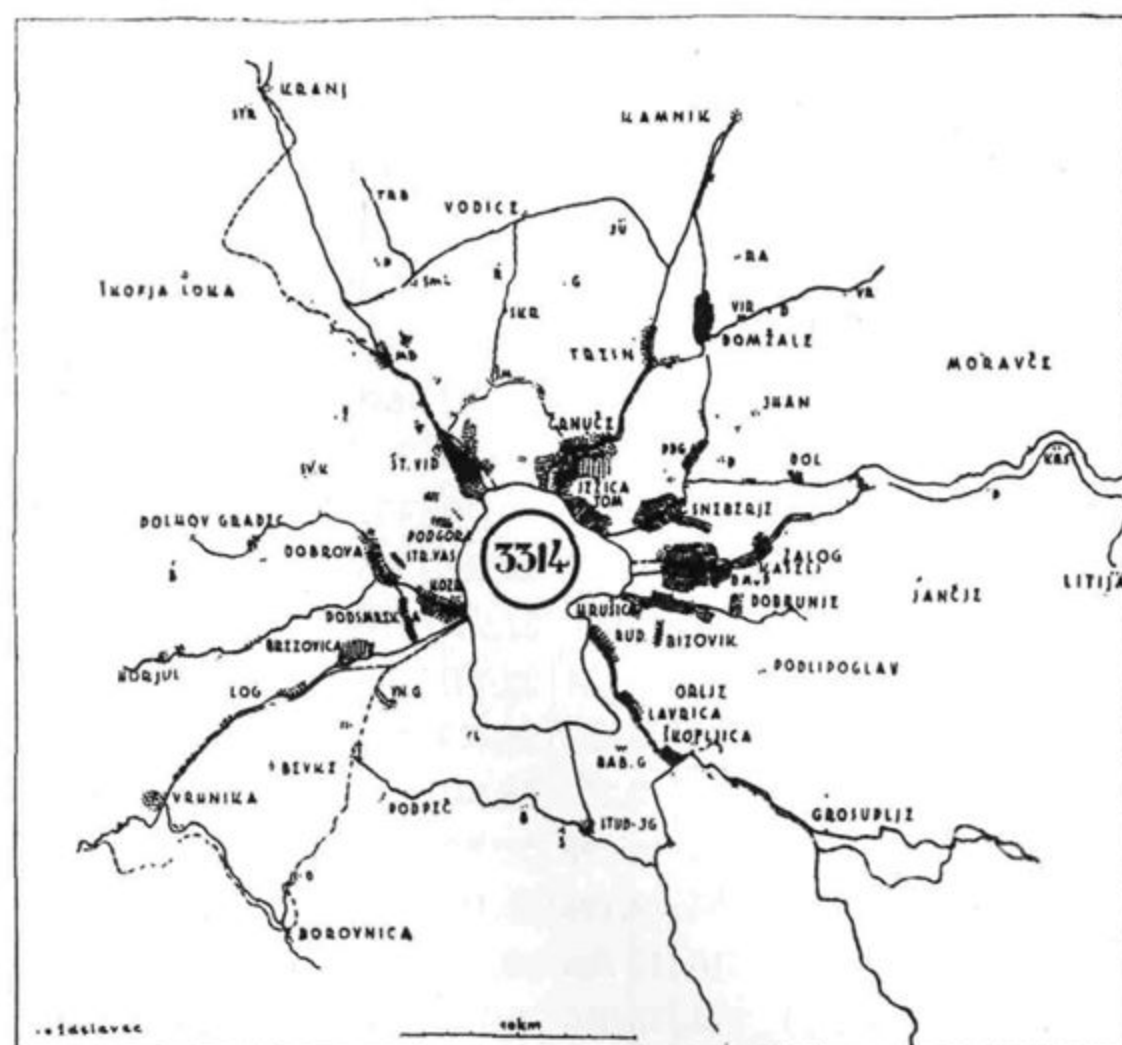
Uredništvo.

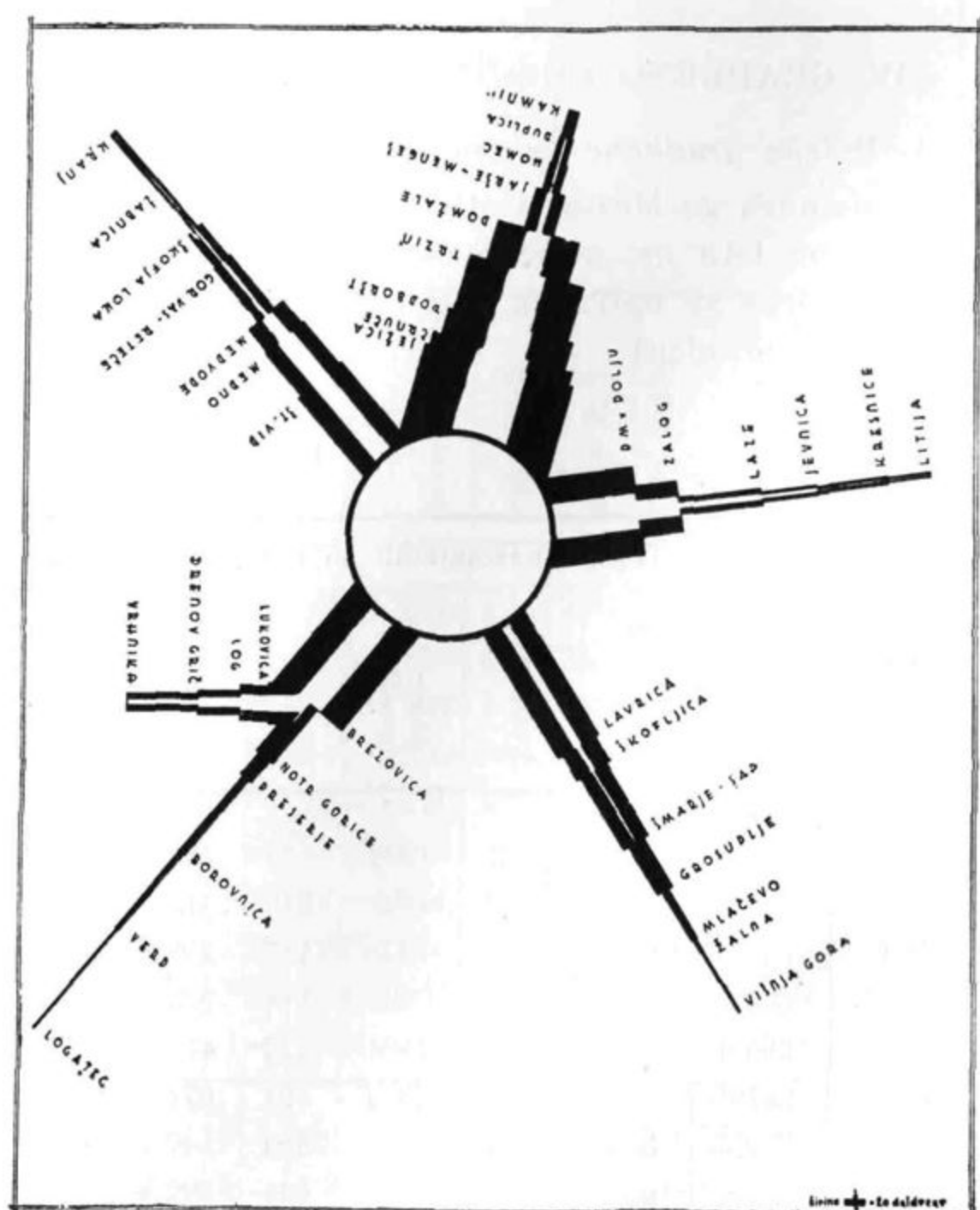
Sl. 1. Poklicna struktura Ljubljane in okoliških občin (l. 1931.).

Sl. 2. Odstotek v industriji in obrti zaposlenih v l. 1931. (po občinah),

Sl. 3. Bivališča in število delavcev, zaposlenih v ljubljanski industriji.

Sl. 4. Dnevni dotok delavcev v Ljubljano po železnici.

Zorko Prelovec

† SKLADATELJ ZORKO PRELOVEC

Dne 25. febr. 1939. je umrl v Ljubljani priljubljeni skladatelj in pevovodja Zorko Prelovec.

Rojen je bil dne 11. febr. 1887. v Stari Idriji. Po gimnazijskih študijah v Kranju in v Ljubljani je leta 1909. stopil v službo pri Mestni hranilnici ljubljanski, kjer je ostal do smrti.

Pravi življenjski poklic pa je bilo pokojnemu Prelovcu petje in glasba. 25 let je bil pevovodja Ljubljanskega Zvona in več let pevovodja Hubadove župe. Urejal je »Zbore«. Komponiral ali harmoniziral je okrog 150 pesmi. Pred smrtjo je pripravljaval izdajo 22 idrskih zborov.

Poleg tudi že pokojnega E. Adamiča je Prelovec nedvomno najpriljubljenejši slovenski skladatelj. Več njegovih pesmi je postalo tako splošna last, da so postale kar narodne pesmi. To velja posebno za ganljivo vojaško nagrobnico »Oj, Doberdob!« in na mladostne verze dr. Jože Lovrenčiča zapeto »Dekle, daj mi rož rdečih«.

† INDUSTRIJALEC ALOJZIJ VODNIK

Dne 9. jan. 1939. je umrl v Ljubljani kamnoseški podjetnik Alojzij Vodnik, ena najuglednejših osebnosti našega industrijskega sveta.

Rojen je bil v stari kamnoseški rodbini v hiši »pri mojstru« v Podutiku dne 3. marca 1868. Ko je njegov oče ustanovil kamnoseško podjetje v Ljubljani in kmalu nato umrl, je 20 letni mladenič prevzel podjetje in ga z velikim uspehom vodil do smrti.

Bil je predsednik Ljubljanske kreditne banke in Združenih papirnic Vevče, Goričane in Medvode ter član vodstva zadruga Vajenški dom. Za obrtniške vajence se je sploh mnogo briga in sodeloval tudi v Društvu za varstvo vajencev v Rokodelskem domu.

Kot eden izmed redkih naših ljudi si je postavil trajen spomenik tudi kot ustanovnik Narodne galerije, ko je poklonil v fond za Narodno galerijo in Akademijo znanosti in umetnosti 100.000 din.

Alojzij Vodnik

† PAVEL DEBEVEC

Dne 11. maja 1939. je že tretjič posegla nenadna smrt v vrste urednikov naše mlade Kronike slovenskih mest. Umrl je eden izmed ustanoviteljev našega lista Pavel Debevec in sledil v večnost Lojzetu Slanovcu in Evgenu Jarcu.

Rojen je bil leta 1895. v Ljubljani, kjer je študiral na realki in Christofovem zavodu. Najprej je služboval v avstr. mornarici na ladji »Tegethoff«, toda srce ga je gnalo h gledališču in publicistiki. L. 1918. je postal pevec in režiser ljubljanske opere, nato je odšel v Prago, da se tam izpopolni v petju in gledališki stroki. Nekaj časa je sodeloval tudi pri nemškem gledališču v Pragi. Že v Pragi pa je začel delovati kot organizator slovenske publicistike, ko je ustanovil revijo »Razore«, ki se je pozneje preselila v Ljubljano. Ko se je vrnil v Ljubljano, se je popolnoma posvetil organizaciji knjižnih in publicističnih podjetij in njenih pogojev, reklamni, inseratni in kolportажni stroki. Tako je on eden izmed ustanoviteljev »Modre ptice«. S precejšnjim uspehom je poskusil z ustanovitvijo humorističnega »Kurenta«, ustanovil je založbe »Evalit«, »Grohar«, Planinsko matico in do zadnjega snoval druge podobne načrte.

Naš list pa se ga mora s priznanjem spominjati zato, ker je bil s takratnim županom dr. D. Pucem, Evgenom Jarcem in L. Slanovcem njega ustanovitelj, propagator in od Slanovčeve smrti dalje tudi glavna opora strokovnemu uredniku. V veliki meri njegova zasluga je tudi, da je »Kronika« srečno prebrodila občutno krizo, ki je nastopila po Slanovčevi smrti in da se je z založniško pogodbo med mestno občino in Učiteljsko tiskarno ustvaril realen temelj za njen obstoj. Poleg nabiranja inseratov in naročnikov je odslej tudi vse tehnično uredniško delo slonelo na Debevečevih ramah.

S priznanjem se spominjamo njegovih organizacijskih zmožnosti in mu želimo, da bi v miru počival v prezgodnjem grobu.

NAŠA KRONIKA

FEBRUAR 1938.

1. Banska uprava je razpustila Klub primorskih akademikov zaradi prekoračenja v društvenih pravilih določenega delokroga. — V ljubljanskih dnevnikih se je vnela polemika zaradi kavarniške koncesije za nameravano novo palačo Bat'a. — Polletje na srednjih šolah je zaključeno. Na klasični gimnaziji jih je od 1099 dijakov izdelalo 62 %, izdelalo pa jih ni 38 %. Uspeh je boljši kot druga leta, ko jih ni izdelalo okoli 44 % do 45 %. Na I. drž. realni gimnaziji v Vegovi ulici, ki ima 1389 dijakov in 8 dijakinj, jih ni izdelalo 51,11 %, zaradi slabih redov je bilo pa odpuščenih 37 učencev. Uspeh je v splošnem boljši kot lani. Na II. drž. realni gimnaziji na Poljanah, ki ima 73 učencev in 1046 učenk, jih ni izdelalo 43 %. Na III. drž. realni gimnaziji, ki ima 1468 dijakov, jih je izdelalo 654, padlo 808, neocenjenih je bilo 7, odpuščenih 58 dijakov. Mestna ženska realna gimnazija ima samo razrede od

IV. do VIII. in 413 dijakinj. Izdelalo jih je 260, padlo 138, neocenjenih je pa bilo 15. Uspeh je boljši kot druga leta. Drž. učiteljska šola ima samo prve tri razrede s 53 dijaki in z 32 dijakinjami. Vseh je izdelalo 57, padlo pa 28. Nižja gimnazija pri uršulinkah ima 296 dijakinj. Samo tri dijakinje niso izdelale.

2. Pri tekmi za državno prvenstvo v umetnem drsanju je na drsališču SK Ilirije pod Cekinovim gradom zmagal dr. Polo Schwab za pol točke pred Tumo in tako postal državni prvak. Pri juniorjih je postal državni prvak Biber, pri damah pa Silva Palmetova, vsi člani SK Ilirije. V mednarodni tekmi je zmagala Celovčanka Lamatscheva pred Palmetovo. V Bohinju je postal pri smučarskih tekmah državni prvak v klasični kombinaciji Gregor Klančnik. — Nekatera društva so proslavila 180 letnico rojstva Valentina Vodnika.

3. Mestna elektrarna objavlja poročilo za 1937. L. 1937. je oddala 12,268.000 KW ur, torej za 2,210.000 več kakor

predlanskim. Ljubljanska kalorična centrala je od tega proizvedla le malenkostno količino 37.215 KW ur. Ljubljanska centrala dela le tedaj, kadar so Kranjske deželne elektrarne preobremenjene. Od uporabljenega toka je v Ljubljani največ dobavila elektrarna Česenj, namreč nad 6.500.000 KW ur, KDE pa 5.700.000 KW ur. Za tramvaj je bilo lani porabljenih blizu 1.500.000 KW ur, za javno razsvetljavo 935.000 KW ur, leta 1936. pa 900.000 KW ur. Več industrij se je lani priključilo ljubljanski elektrarni ter so opustile svoje male elektrarne. Konec decembra 1937. je Ljubljana štela 20.780 števec, danes jih ima pa že dobrih 21.000.

4. Koncert Slovenskega vokalnega kvinteta je privabil v veliko dvorano Filharmonične družbe tiste široke plasti občinstva, ki ljubijo lepo, domače in ne preveč razburljivo petje, kakršno gojimo še od čitalniških časov sem.

6. Pri volitvah v senat je od 479 upravičencev glasovalo za edinega kandidata dr. Schaubacha 418 upravičencev, med njimi 379 županov. Dejansko je bilo 464 volilnih upravičencev, ker je med člani banskega sveta, ki imajo tudi volilno pravico, 15 županov in ne morejo po dvakrat voliti. 19 poslancev JNS ni volilo ter je bil tako soglasno izvoljen kandidat JRZ dr. Schaubach. Volitve so bile na ljubljanskem magistratu. — Akademski pevski zbor iz Ljubljane je imel v Trbovljah pod vodstvom Franceta Marolta koncert, ki je sijajno uspel.

7. Zjutraj je bila na cestah taka poledica, da je konjem, zlasti na asfaltiranem tlaku tako drselo, da je bil promet z vozovi skoraj popolnoma ustavljen. — Na občnem zboru Glasbene matice je predsednik dr. V. Ravnihar poročal, da je Glasbena matica še vedno podpirala drž. konservatorij, sedaj se bo pa spet lahko posvetila bolj poglobljenemu delu na glasbenem področju. V preteklem poslovnem letu je Orkestralno društvo G. M. priredilo 18 koncertov v Ljubljani in na deželi. Zelo pomembna kulturna ustanova G. M. je folklorni institut, ki ga vodi Fran Marolt. Koncertna poslovalnica G. M. je priredila 63 kulturnih prireditev, med njimi 48 koncertov. Izvoljen je bil z malo izjemo ves dosednji odbor.

8. Slovenska mladina vseh šol zbira na današnjo obletnico dr. Prešernove smrti prispevke za odkup pesnikove rojstne hiše. — Narodne dame so ge. Franji Tavčarjevi ob njeni 70 letnici priredile časten večer, ki so se ga udeležili poleg podžupana dr. Vladimira Ravniharja zastopniki najrazličnejših organizacij. Podžupan dr. Ravnihar je čestital slavljenki v imenu mestne občine ljubljanske, ki jo je že pred 10 leti izvolila za častno meščanko in je edina žena, ki je dobila to visoko odlikovanje ljubljanske mestne občine. V počaščenje ge. Franje Tavčarjeve so narodne dame sklenile ustanoviti nov dekliški internat z imenom slavljenke in so ji izročile v ta namen po vsej Sloveniji zbrano vsoto.

9. Izkop za temelje nove palače banke Slavije na oglu Tyrševe ceste in Gajeve ulice nasproti nebotičniku je skoraj končan. Nova palača bo imela 7 nadstropij in bo treba zaradi nje podreti stara poslopja v Gajevi ulici, del stare Frölichove hiše ob Tyrševi cesti s trgovinami bo pa stal, dokler ne bo palača dograjena. Pri izkopavanju temeljev so našli nekaj okostij, menda iz francoskih časov.

11. Zjutraj se je vnel tramvaj na dolenski progi ob Privozu zaradi kratkega stika. 8 potnikov je bilo v velikem strahu, poškodovan pa ni bil nikdo. — Zveza fantovskih odsekov je priredila svoje prve slovanske smuške tekme. Prireditelj, ki so se je udeležili tudi češki Orli, je trajala na Jesenicah, pri Sv. Križu, na Črnem vrhu in v Planici do danes. Darilo notranjega ministra dr. Korošca si je priporila reprezentanca Zveze fantovskih odsekov za alpsko kombinacijo, ki je dobila tudi pokal ministra za ljudsko telesno vzgojo dr. Miletića. Pokal bana dr. Marka Natlačena je prejela Gorenjska fantovska podzveza z zmago

Nova palača Bafe na Aleksandrovi cesti

v alpski kombinaciji, prav tako kakor pokal ljubljanskega župana dr. Adlešiča za zmago v klasični kombinaciji.

12. Na ljubljanski juridični fakulteti sta bila promovirana brata Leon in Egon Stare, sina odvetnika dr. Egona Stareta iz Ljubljane, za doktorja prava. — Umrla je ga. Marija Babnik, vdova Gruntar, rojena Arrigler. Prvi njen soprog je bil notar Ignacij Gruntar v Ribnici, znani prijatelj Simona Gregorčiča, drugi pa je bil dr. Ivan Babnik, predsednik višjega deželnega sodišča v Ljubljani. — Pri mednarodnih akademskih smučarskih tekmah v Hofgasteinu je dosegel Edo Bevc iz Ljubljane drugo mesto v klasični kombinaciji in samostojnih skokih.

14. Ban dr. Marko Natlačen je otvoril 9. redno zasedanje banskega sveta dravske banovine za proračunsko leto 1938./1939. Proračun izkazuje 129.793.902 din izdatkov in je za 9.449.103 din višji od lanskega.

15. Notranji minister dr. Anton Korošec je poklonil za Akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani 50.000 din. — Koncert Valči Heybalove in Antona Dermote, člana dunajske opere.

16. Smučarska skupina francoske vojske, ki gre tekmoval na Jahorino, je prišla v Ljubljano. Na kolodvoru je bil sprejem, nato se je skupina poklonila neznanemu francoskemu junaku pod spomenikom Ilirije in zvečer odpotovala dalje. — Že tri dni sneži. Prvi sneg je padel na dan sv. Martina, 11. novembra, drugi na sv. Miklavža, tretjič je pa pričelo snežiti na dan sv. Valentina, 14. t. m., a je padlo šele 16 cm snega. — Policija je ugotovila, da je v Ljubljani 15.000 koles.

17. Mestna občina je od Adolfa Mergenthalerja kupila za 16.000 din svet za regulacijo Linhartove ulice. — Zveza gospodinj si je ogledala mestni ženski azil v Delavskem domu in so se članice prav pohvalno izrazile o tej pridobitvi našega mesta. — Eksekutiva Jugoslovanske zimske športne zveze je izrekla leto dni zabrane Sokolom, ki so tekmovali v Češkoslovaški republiki in tudi nekaterim članom Zveze fantovskih odsekov. — Na občnem zboru ljubljanskega Aerokluba so odstopili predsednik Rado Hribar, tajnik dr. Stane Rape, ing. Kuhelj i. dr. V novem odboru zastopata mestno občino člana mestnega sveta, polkovnik Viktor Andrejka in univ. profesor dr. Alojzij Hrovat. — Relativna vlaga je znašala danes samo 28 %.

18. Ameriški listi poročajo, da je ljubljanski župan dr. Juro Adlešič sprejel vabilo k otvoritvi Jugoslovanskega kulturnega vrta v Clevelandu ter zagotovil svoj prihod v Ameriko.

19. Zasedanje banskega sveta, ki je odobril proračun, je zaključeno. — Notranji minister dr. Korošec je podpisal odlok o razrešitvi naslednjih članov ljubljanskega mest-

Izročitev znakov častnega članstva ljubljanske občine senatorju dr. A. Korošcu v mestni zbornici v Ljubljani dne 21. februarja 1939.

nega sveta: A. Geržinič, Rado Hribar, Peter Klinar, dr. Milan Korun, dr. Rado Kušej, Avgust Martinčič, Izidor Florjančič, Josip Orožen, Karel Soss, Anton Koritnik in Ivan Sever. Na njihova mesta so postavljeni za člane mestnega sveta: Jožef Jerin, posestnik v Dravljah; dr. Adolf Golia, generalni tajnik Zveze industrijcev; univ. prof. ing. Alojzij Gostiša; Karel Kavka, tesarski mojster; univ. prof. ing. Feliks Lobe; Zvonko Lukič, trgovec; dr. Valentin Meršol, primarij; Josip Penko, predsednik organizacije poštних uslužbencev; Franc Požar, pekovski mojster; dr. Henrik Šteska, sodnik upravnega sodišča v p., in Josip Vončina, šef Borze dela.

20. O krasnem vremenu so na Gorenjskem in drugod *smučarske tekme*. Gorenjska zimsko-športna podzveza je imela zlet v Bohinju, kjer je startalo 250 tekmovalcev. Smučarski klub »Golovec« iz Štepanje vasi je imel tekmo čez Golovec, smučarski klub Ljubljana je pa priredil damski slalom v Žlebeh pri Medvodah. Od strelišča pod Rožnikom proti Brdu in Podutiku je imel SK Reka klubske in mladinske tekme. — Že skoraj ves mesec je brez snega in topel, danes je pa spet — 5° C. Navzlic temu pri palači »Slavijske« betonirajo temelje. Ves čas delajo kanale v Šiški in popravljajo »šance« na Gradu.

22. Premiera Mozartove opere »Don Juan« za 25 letnico opernega direktorja Poliča, odkar se umetnostno udeležuje.

23. Vodstvo humanistične gimnazije je organiziralo izlet 25 dijakov na *smučarski oddih* v Mojstrano. To so prve smučarske počitnice v državi, kakršne imajo že druge države. — Na Kongresnem trgu so pričeli delovati novi aparati nove *vremenske hišice* prav na predvečer zimskega vremenarja sv. Matije.

24. V kinu »Union« je bil predvajan prvi »plastičen film«. Gledalci so dobili posebne naočnike z zeleno in rdečo opno. Zeleno za levo, rdeče pa za desno oko, da so se prizori res videli, kakor bi se godili v dvorani. — Malo pred 1. uro ponoči je pričelo goreti v I. nadstropju glavne carinarnice, kjer je blagajna. Zgorelo je nekaj

aktov, ker so gasilci požar prav hitro pogasili. — Slovenski ameriški listi naznanjajo udeležbo senatorja Roberta J. Bukleya in sploh uradno udeležbo predstavnikov Združenih držav ameriških pri otvoritvi Jugoslovanskega kulturnega vrta v Clevelandu, naznanjajo pa tudi, da bodo vse prireditve oddajale vse postaje družbe The Columbia Broadcasting Co.

25. Na sestanku, ki ga je sklicalo Obrtniško društvo, so obrtniki zahtevali novelizacijo obrtnega zakona. — Zračni pritisk 750 mm, ki po poznejših ugotovitvah predstavlja najvišji zračni pritisk vsega leta.

26. »Ameriška domovina« objavlja uvodni članek »Župan mesta Ljubljane«, kjer poudarja izredno velik pomen obiska ljubljanskega župana v Ameriki. — Ob pol 12. je umrl po daljšem bolehanju stolni kanonik dr. Mihael Opeka. Rojen je bil 26. septembra 1871. na Vrhniki. Študije je dovršil z doktoratom v Rimu, od koder se je leta 1898. vrnil za kaplana v Moravče. Potem je bil prefekt v Alojzijevišču in profesor verouka na ljubljanski realki. L. 1915. je bil imenovan za deželnega šolskega nadzornika. L. 1920. je postal stolni kanonik, stolni pridigar in učitelj cerkvenega govorništva na teološki fakulteti. Bil je rojen govornik ter je izdal 22 zvezkov svojih govorov v tisku. V mladih letih je bil tudi pesnik in je opeval Rim, svojo ljubezen do matere ter pel sionske pesmi Bogu. Svoje pesmi je l. 1916. izdal v zbirki »Rimski verzi«. Po smrti Fr. Lampeta (1900.) je bil Opeka 12 let urednik »Doma in sveta«, sodeloval je pa tudi pri »Katoliškem obzorniku«. Dolgo vrsto let je bil duhovnik gasilske čete ljubljanske.

27. Pri zveznem prvenstvu v alpski kombinaciji na Pustem rovtu nad Jesenicami je postal državni prvak Ciril Praček. Pri tekmah v Lahtiju na Finskem za svetovno smučarsko prvenstvo se je odlikoval Franc Smolej kot drugi najboljši Srednjeevropec pri teku na 18 km in pri teku na 50 km. — Šolska poliklinika je za lansko leto ugotovila pomanjkljivo telesno snago pri 36,65 % otrok, da so brez čistega perila in da je zlasti deklet mnogo ušivih. Večina teh je iz barak. 59,51 % otrok ima slabo zobovje.

28. Pogreb dr. Opeke je bila velika manifestacija splošnega spoštovanja pokojnika. Krsto je blagoslovil škof dr. Rožman. Pri pogrebu je bila tudi močna četa ljubljanskih gasilcev, ki so imeli tudi častno stražo ob krsti in nosili dva venca ter društveno zastavo, za katero je napis sestavil sam pokojni gasilski kurat dr. Opeka. Mestno občino je zastopal župan dr. Adlešič s članom mestnega sveta podpolkovnikom Viktorjem Andrejko.

Meseca februarja je bilo v Ljubljani 63 porok, 84 živorojenih in 1 mrtvorojen, umrlo jih je 73, da statistika izkazuje 11 oseb naravnega prirastka. Izdanih je bilo 8 gradbenih dovoljenj in znaša gradbena vrednost teh zgradb 770.000 din. Za nove zgradbe sta bili izdani 2 dovoljenji ter zazidana prostornina novih zgradb znaša 4836 kubičnih metrov, gradbena vrednost pa 735.000 din. Prizidav in prezidav je bilo 6 s preračunano gradbeno vrednostjo 35.000 din. Iz rimokatoliške vere so 4 izstopili, a vstopil ni nikdo; v starokatoliško vero jih je vstopilo 17, izstopil pa nikdo; v pravoslavno vero ni nikdo vstopil in nikdo izstopil, v evangeljsko vero je 1 vstopil, izstopil nikdo, pri muslimanih in brezkonfesionalcih ni bilo sprememb.

»Kroniko« izdaja mestna občina ljubljanska, predstavnik dr. France Stelè, zalaga in tiska Učiteljska tiskarna, predstavnik Franc Štrukelj, za uredništvo odgovoren Jože Gregorič. — Ponatis člankov in slik dovoljen samo s pristankom uredništva. Rokopisi se ne vračajo. »Kronika« izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto din 80.—, za pol leta din 40.—, za četrt leta din 25.—. Za inozemstvo din 100.—. — Posamezna številka stane din 30.—.

Naroča se: Učiteljska tiskarna, Ljubljana.

KURIVO SODOBNOSTI

Meščan, ki živi z duhom časa,
uporablja za kuho in peko,
likanje in pranje, ogrevanje
vode, centralne in druge
kurjave enako kakor
tudi obrtnik za lota-
nje, varjenje, sušenje
itd. — le plin!

RESLJEVA CESTA 28

TELEFON ŠTEV. 43-27

MESTNA
PLINARNA
LJUBLJANSKA

BIBLIOTEKA UNIVERZE
v Ljubljani

Učiteljska tiskarna

registr. zadruga
z omej. zavezo

Frančiškanska 6

V Ljubljani

Telefon 23-12

Račun poštne hranilnice 10.761

je najmodernejše urejena in izvršuje vsa tiskarska dela od najpreprostejšega do najmodernejšega. Tiska šolske, mladinske, poučne, leposlovne in znanstvene knjige v enobarvnem ali večbarvnem tisku. — Brošure in knjige v malih in največjih nakladah. Časopise, vabila, proračune, vizitke, plakate, žurnale. Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Šolski zvezki za osnovne, srednje in meščanske šole. Risanke, dnevniki in beležnice. Vse tiskovine za šole in društva (letake, lepake, izpričevala itd.) dajte v tisk Učiteljski tiskarni! — Zahtevajte cenike!

Izdeluje diazo-amoniak papir
»JASNIT« za kopiranje
načrtov, ki je 100 % domač
izdelek te vrste v državi
Lastna kopirnica